

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
ÜRETİM YÖNETİMİ ve PAZARLAMA BİLİM DALI**

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE GÜVEN KRİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Özgür TAYKURT**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mine TEKELİ**

Ankara - 2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Özgür TAYKURT ' a ait "Türk Bankacılık Sektörü' nde Güven Krizi"
adlı çalışma, jürimiz tarafından İşletme – Üretim , Yönetim , Pazarlama
Anabilim/Anasanat Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul
edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Remzi ÖRTEN

Üye.....

Prof. Dr. Mine TEKELİ (Danışman)

Üye.....

Prof. Dr. Mevlüt KARAKAYA

ÖNSÖZ

Tamamlamayı başarabildiğim bu çalışmamda, her durumda bana en büyük desteği veren, hiçbir yardımı esirgemeyen başta aileme, saygıdeğer hocam ve Tez Danışmanım Prof.Dr. Mine TEKELİ 'ye, diğer tüm hocalarıma, dost ve arkadaşlarıma saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Özgür TAYKURT

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR CETVELİ	vii
TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE BANKACILIK SİSTEMLERİ

1.1. Bankacılık	3
1.2. Bankacılığın Sosyo-Ekonomik,Kültürel ve Politik Hayattaki Yeri	5
1.3. Bankacılıkta Güven Olgusu ve Önemi	5
1.3.1. Güven Kavramı	5
1.3.2. Bankalara Duyulan Güvenin Tarihi Temelleri	6
1.3.3. Güveni Etkileyen Faktörler	8
1.3.4 Bankacılık Sisteminde Güveni Sağlayan Aktörler	10
1.3.4.1. Devlet	10
1.3.4.1.1. Bankaların Tamamının Güvenilir Sayılması	10
1.3.4.1.2. Sisteme Güvenin Korunması	13
1.3.4.1.3. Banka Kuruluşunun Düzenlenmesi	16
1.3.4.2. Halk	24
1.3.4.2.1. Mevduatın Korunması	24
1.3.4.2.2. Bankacılık Sözleşmelerinde Bankaya Duyulan Güven	26
1.3.4.2.3. Bankacılık İşlemlerinde Bankaya Duyulan Güven	27
1.3.4.3. Uluslar arası Kuruluşlar	29
1.3.4.4. Rating Kuruluşları	30
1.4. Dünyada Bankacılık Sistemleri	30

1.4.1. ABD Bankacılık Sistemi.....	30
1.4.2. Avrupa Birliği Bankacılık Sistemi.....	32
1.4.3. Gelişmekte Olan Ülkelerin Bankacılık Sistemleri.....	37
1.5. Türk Bankacılık Sistemi ve Dünyadaki Yeri	41
1.5.1. Türk Bankacılık Sistemi	41
1.5.1.1. Düzenleyici Kurumlar.....	44
1.5.1.1.1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)	44
1.5.1.1.2. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)	45
1.5.1.1.3. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF).....	46
1.5.2. Türk Bankacılık Sektörünün Güven Odaklı Risk Analizi48	
1.5.2.1. Ekonomik İstikrarsızlık.....	48
1.5.2.2. Yüksek Kaynak Maliyeti	50
1.5.2.3. Haksız Rekabet Koşulları	51
1.5.2.4. Teknolojideki Hızlı Gelişmeler.....	53
1.5.2.5. Özkaynakların Yetersizliği.....	55
1.5.2.6. Ölçeğin Küçüklüğü ve Dışa Açık Olmama.....	55
1.5.2.7. Kamunun Finansal Sistemdeki Etkinliği.....	56
1.5.2.8. Politik Müdahaleler.....	56
1.5.3. Türk Bankacılık Sektöründe Mali Riskler	57
1.5.3.1. Faiz Riski	57
1.5.3.2. Kur Riski.....	58
1.5.3.3. Kredi Riski.....	59
1.5.3.4. Likidite Riski.....	59
1.5.3.5. Piyasa Riski	60
1.5.3.6. Sermaye Yetersizliği Riski.....	60
1.5.3.7. Sıcak Para - Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri	61
1.5.4 Türk – Dünya Bankacılık Sistemlerinin Güven Odaklı Risk Yönetimi Kıyaslaması.....	63

İKİNCİ BÖLÜM

GÜVEN KRİZİ – BANKACILIK KRİZİ ETKİLEŞİMİ

2.1. Teorik Yaklaşım	66
2.1.1. Asimetrik Bilgi Teorisi	66
2.1.2. Parasalcı(Monetarist) Yaklaşım	68
2.1.3. Fischer-Minsky-Kidleberger Yaklaşımı	69
2.1.3. Tesadüfi Çekme Riski Toerisi	72
2.1.3. Şişkinler Teorisi	73
2.1.3. Sistemsiz Deneme Çalışmaları	74
2.2. Bankacılık Krizleri	75
2.2.1. Dünyada Bankacılık Krizleri ve Tetikleyicileri	75
2.2.1.1. ABD’de Bankacılık Krizleri	75
2.2.1.2. AB Ülkelerinde Bankacılık Krizleri	79
2.2.1.3. Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Krizleri	84
2.2.2. Türkiye’de Bankacılık Krizleri ve Tetikleyicileri	88
2.2.2.1. 1929 Dünya Bunalımının Etkileri	88
2.2.2.2. 1958 İstikrar Tedbirleri ve Bankacılık Krizi	90
2.2.2.3. Banker Krizleri	93
2.2.2.4. 1983-84 Bankacılık Krizleri	97
2.2.2.5. 1994 Krizleri	98
2.2.2.6. Asya ve Rusya Krizlerinin Etkileri	103
2.2.2.6. 2000-2001 Krizi	107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİ GÜVEN ODAKLI YENİDEN YAPILANDIRMA GEREĞİ

3.1. Türk Bankacılık Sektörü'nde Yeniden Yapılandırma	110
3.1.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması	111
3.1.2. TMSF'ye Devredilen Bankaların Yeniden Yapılandırılması	112
3.1.2. Özel Sermayeli Bankaların Yeniden Yapılandırılması	112
3.2. Yaşanan Krizlerde Güven Göstergeleri ve Güven Arttırıcı Öneriler	113
3.2.1. Reel Kesim Güven Endeksi	113
3.2.2. Tüketici Güven Endeksi	115
3.2.3. Sanayi Üretim Endeksi	116
3.2.4. Yeni Açılan Şirket Verileri	117
3.2.5. Kapanan Şirket Verileri	118
3.2.6. TCMB Öncü Göstergeler Endeksi	119
3.2.7. Geçinme Endeksi Verileri	120
3.2.8. Türk Lirası Mevduat Faizlerinin Seyri	121
3.2.9. Döviz Tevdiat Faizlerinin Seyri	122
3.2.10. Merkez Bankası Döviz Rezervleri	122
3.2.11. Bankalardaki TL ve YP Mevduat Hacmi Değişimleri	123
3.2.12. Mevduatın Yönü – Kamu,Özel ve Yabancı Bankalar	124
3.3. Güven Krizini Önlemek için Alınacak Önlemler	125
3.3.1. Finansal Önlemler	125
3.3.1.1. Garantiler ve Mevduat Sigortası	125
3.3.1.2. Merkez Bankasının Etkinleştirilmesi	126
3.3.1.3. Düzenleme Yapısının Güçlendirilmesi	127
3.3.1.4. BDDK veTMSF'de Yapılması Gereken Değişiklikler	128
3.3.2. Yapısal Önlemler	129
3.3.2.1. Tasfiye	129

3.3.2.2. Birleşme ve İhtisaslaşmanın Özendirilmesi.....	130
3.3.2.3. Özelleştirme.....	130
3.3.2.4. Kötü Aktiflerin Yönetilmesi	131
3.3.2.5. Güvenirlilik ve Sağlamlığın Teşvik Edilmesinde Bilgilendirmenin Rolü	133
3.3.2.6. Şeffaflık	135
3.4. Türk Bankacılık Sistemini Bekleyen Tehlikeler.....	136
3.4.1. Bireysel Kredi Kartları	136
3.4.2. Konut Kredilerindeki Kontrolsüz Büyüme	137
3.3.1. Türk Bankacılık Sistemine Yabancı Girişi.....	140
 SONUÇ VE ÖNERİLER	141
KAYNAKÇA.....	146
ÖZET	149
ABSTRACT	150

KISALTMALAR CETVELİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AT	: Avrupa Topluluğu
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BR	: Birim
ÇEV	: Çeviren
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
FDIC	: Federal Mevduat Sigortası Şirketi
FSLIC	: Federal Tasarruf ve Kredi Sigortası Şirketi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ISO	: Uluslararası Standardizasyon Teşkilatı
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
MB	: Merkez Bankası
NU	: Numara
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
VB	: Ve Bunun Gibi

TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ

Tablo 1 : Reel Kesim Güven Endeksi	9
Tablo 2 : Türkiye'ye Yönelik Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri	62
Tablo 3: Türkiye'ye Yönelik Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri	62
Tablo 4 : Reel Kesim Güven Endeksi	118
Tablo 5 : Tüketici Güven Endeksi	115
Tablo 6 : Sanayi Üretim Endeksi	116
Tablo 7 : Yeni Açılan Şirket Verileri	117
Tablo 8 : Kapanan Şirket Verileri	118
Tablo 9 : TCMB Öncü Göstergeler Endeksi	119
Tablo 10 : Geçinme Endeksi Verileri	120
Tablo 11 : Türk Lirası Mevduat Faizlerinin Seyri	121
Tablo 12 : Döviz Tevdiat Faizlerinin Seyri	122
Tablo 13 : TCMB Döviz Rezervleri	122
Tablo 14 : Bankalardaki TL ve YP Mevduat Hacmi Değişimleri	123
Tablo 15 : Krizlerde Mevduatın Yönü	124
Tablo 16 : Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sistemine Getirecekleri ve Götürecekleri	140
Tablo 17 : Önerilen Çatı Kurum ve Bağlı Kuruluşları	142

GİRİŞ

1980’li yıllardan itibaren serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte , Türk mali sistemi yeniden yapılanma sürecine girmiş ve gerek kurumsal gerekse yasal altyapı yönünden mali piyasalarda serbestiyi öngören önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Ne var ki bir yandan ekonomik yapıda devam eden mevcut sorunların mali sektör üzerinde artan baskısı , diğer yandan uygulanan makroekonomik politikaların bankaların risk algılama ve yönetim yapılarını olumsuz yönde etkilemesi Türk Bankacılık Sektörü’ne duyulan güveni zayıflatmış ve sektörde önemli sorunların birikmesine yol açmıştır. Krizlerin çözömlenmesinde tüm krizlerin ortak sebebi olan “Güven” olgusunun gözardı edilmesi , çözümlerin kalıcılıktan uzaklaşmasına yol açmış , bu da Türk Bankacılık Sistemi’nde yeni krizlere davetiye çıkartmıştır.

Bu çalışmada , Türk Bankacılık Sektörü’nde “Güven Krizi” kavramının yaşanan tüm krizlerde ana unsur olarak ön plana çıktığı , yapısal ve finansal çözümlerin sosyal boyuttaki yansıması olan “Güven” in yeteri kadar sağlanamaması nedeniyle , sektörün kalıcı bir iyileşmeye kavuşamadığı gözlemlenmiş , çözüm için öneriler ortaya konmuştur.

Bu amaçla , birinci bölümde bankacılık ve güven kavramları tanımlanmış , bu iki olgunun etkileşimi incelenmiştir. Ayrıca Dünyada ve Türkiye de bankacılık sistemleri , sistemlerin işleyişi , büyüklükleri, denetim mekanizmaları ve hassas noktaları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde , güven krizi ve bankacılık krizi kavramları teorik olarak karşılaştırılmış , Dünya’da ve Türkiye’de bankacılık sektöründe bugüne kadar yaşanan krizler , krizlerin sebep ve sonuçları ile krizlerde güven kavramının önemi incelenmiştir.

Üçüncü bölümde , bankacılık krizlerinin ana aktörü olan güven olgusu çerçevesinde , Türk Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırma çalışmaları özetlenmiş , kriz dönemlerinde ve krizlerden çıkışlarda güven-kriz etkileşiminin göstergesi olabilecek verilerin incelenmesi ile Türk Bankacılık Sistemi'ni bekleyen olası krizlere karşı "güven odaklı" çözüm önerileri ortaya konmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE BANKACILIK SİSTEMLERİ

1.1. Bankacılık

“Banka” terimi İtalyanca “Banco” kelimesinden türemiştir. Bugünkü ekonomik ve ticari işlemler içinde “Banka” sermaye, para ve kredi konularına giren, her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen gerçek ve tüzel kişi işletmelerin bu alandaki ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan ekonomik kuruluştur.

Günümüz ekonomilerinde para ve kredi politikasının vazgeçilmez araçlarından olan bankalar, her ülkenin ekonomik yapısı ve ihtiyaçlarına paralel olarak yasalarla denetim altına alınmış olan; üstlendikleri fonksiyonlar bakımından ülke kalkınmasında önemli bir rol üstlenen mali kuruluşlar olarak göze çarpmaktadır.

Bugüne kadar bankalar için pek çok tanım ortaya konmuştur. Bankalar, mevduat kabul eden, bu mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanmak amacını güden veya kısaca, faaliyetlerinin esas konusu düzenli bir şekilde kredi almak ya da kredi vermek olan ekonomik kuruluşlardır . Bankanın tanımları çok çeşitlendirilebilir. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir

- Banka işletmeleri sermaye, para ve kredi üzerine her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen, özel ve tüzel kişilerin, devletin ve işletmelerin bu alandaki her türlü ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalışan bir iktisadi kuruluştur.
- Banka işletmeleri para ve parayı temsil eden bütün tediye araçları ile uğraşan kurumlardır.
- Banka işletmeleri halkın belli zaman içinde harcamadığı paraları kabul ederek, bunları nema getirir şekilde ikraz ve plase eden, ödemelere

aracılık, para nakli, senet tahsili ve emanet kabulü gibi çeşitli hizmetler gören işletmelerdir.

- Banka işletmeleri kredi işlemlerinde veya mali işlemlerde kullanmak üzere, halktan mevduat ve başka şekillerde para kabul etmeyi mutlak meslek edinmiş teşebbüs veya kurumlardır.

Bankalar mevduat toplar, kredi verir, para ve kredi politikalarının uygulanmasına destek verir, aracılık yapar, sanayi kuruluşlarına destek olur, iştirak eder, kiralık kasalarda kişilerin menkul kıymetlerini korur. Borsa faaliyetlerine fiilen katılır, ülkenin kalkınmasını destekler, yönlendirir... Bu hizmetleri ve yönleri ile bankanın tanımlanmasında, “para üzerine ticaret yapan işletmeler”, “sermayeyi az faizle alıp çok işleyen işletmeler” gibi basit tanımlamalarla yetinilmemelidir.

Yukarıda görüldüğü üzere, tanımlamalarda daha çok banka işletmelerinin para toplama ve kredi verme fonksiyonlarına vurgu yapılmaktadır. Tanımlarda dikkati çeken bir başka konu ise bankaların birer işletme olarak nitelendirilmesidir. Bankalar birer hizmet işletmesi olarak ifade edilebilirler. Dolayısıyla işletmeler için geçerli olan temel amaç ve politikalar bankalar için de geçerli olmaktadır.

1.2. Bankacılığın Sosyo-Ekonomik ,Kültürel ve Politik Hayattaki Yeri

Bankalar , fon ödünç verenler ile ödünç alanlar arasında köprü görevini yerine getiren mali sistemde fonları tasarruf edenlerden alıp , yatırım ve tüketim gibi amaçlarla talep edenlere veya son kullanıcılara aktaran en önemli finansal aracıdır. Bankaların en belirgin faaliyetleri , para sahipleri ile iş sahiplerini bir başka deyişle , sermaye ile müteşebbisi karşılaştırmaları olup , bu işlevleri ekonomik açıdan önemsenmelerinin en önemli nedenidir. Bankalar , ekonomideki nispeten küçük meblağlı ve kısa vadeli fonları daha uzun vadeli ve daha uzun vadeli kaynaklara dönüştürmekte , karlı alanları inceleyerek , müşterilerine bu alanlar hakkında bilgi verip , onların bu alanlara yatırım yapmalarını özendirerek aracılık faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Bankalar , yürüttükleri finansal aracılık faaliyetleriyle ülkedeki mevcut atıl fonlara aracılık edip optimum sermaye birikimi oluşturarak verimliliğın artmasına , ekonomik gelişmeye ve doğal olarak rfah düzeyinin yükselmesine imkan sağlamaktadır.

Bankalar kaydi para yaratmak suretiyle dolaşımdaki paranın miktarını etkileyerek fiyat mekanizmasına etki edebilmekte , çek senet gibi ödeme araçları niteliğine sahip olan borç ya da yükümlülük ihraç edebilmektedir.

Bankalar , ekonomik birimlere ödeme hizmetleri sağlamakta , ekonomik yapı ve ilişkiler sisteminin mevcut ve gelecekteki performansı üzerinde önemli ölçüde etkili olmaktadır. Bu nedenle , bankacılık sektöründe ortaya çıkabilecek herhangi bir etkinsizlik eğilimi, ulusal ve uluslar arası seviyede istikrarı önemli ölçüde etkileyecilecektir.

Bankalar yarattıkları istihdam potansiyelinin yanısıra devlete , kamu kuruluşlarına ve özel sektöre fon yaratmaları nedeniyle politikanın merkezinde olmuşlar ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde müdahalelere maruz kalmak durumunda kalmışlardır.

Yürüttükleri ekonomik faaliyetlerin yanısıra , bankaların toplumun sosyal hayatına etkileri de göz ardı edilemez. Kültür yayınları , sergiler , sanat evleri , spor organizasyonları , sponsorluk gibi sosyal katkılar da bankaların topluma sağladığı diğer hizmetler arsında yer almaktadır.

1.3. Bankacılıkta Güven Olgusu ve nemi

1.3.1. Güven Kavramı

Güvenilir olmak, ticaret hayatında çok değerli gç kaynaklarından biridir.Bu sıfat sahibine bir sosyal statü sağlar.Kendisi ile alışveriş yapılabilir , borç verilebilir, kefaleti kabul edilebilir olmak gibi önemli sonuçlar doğurur.

Güven kelimesi güvenmek fiilinden türetilmiş olup, günlük hayatta çok kullanılan kavramlardandır.Türk Dil Kurumunun hazırladığı Türkçe sözlükte; “Korku ,çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat”

olarak tarif edilmektedir. Güvenmek kelimesinin bir karşılığı itimat etmek olup, bu kavram kişiler arasındaki ilişkiler sırasında yaşanan bir duyguyu ifade eder.Şayet bir kişiye duyulan itimat yaygınlaşırsa,bu kişi için güvenilir olmak sıfatı geçerli hale gelir.Güvenilir olan kişi itimat edilen ve itibarlı,muteber kişidir. Bu nedenle ticaret hayatında güvenilir olmak kelimesinin karşılığı muteber olmaktır. Yine bundan dolayı bankalar için de güven kurumu yanında itibar müessesesi deyimini kullanılmaktadır. Bir kişinin muteber olup olmadığına öncelikle ilişki içinde bulunduğu yakın çevresi karar verir. Bu çevre, hem itibarın varlığına delil ve kaynak teşkil eder, hem de o kişinin muteber olmasının avantajlarından yararlanır: Güvenilir bir kişi ile ilişkiye girmiş olduğu için psikolojik olarak rahat eder. Aynı şekilde, sözüne sadık olmayan,basiretli davranmayan ve dolayısıyla muteber olmayan bir kişinin güvenilir olduğu imajının yayılması dahi, öncelikle bu durumu bilmeyenlere zarar verir. Bu zarar, yanlış kanaatin yayılmasına sebep olanlara da etki eder.

Bütün bunlar göstermektedir ki güvenin ahlaki bir boyutu vardır ve bu özelliği, hukuk düzeni tarafından da kabul edilip değer verilmesine sebep olmaktadır.Bankacılıkta, özellikle konusu kredi olan sözleşmelerde ve krediye dayanan borç ilişkilerinde güven unsuru daha açık görünür.Bu durum da göstermektedir ki , geniş anlamda, kredi kavramına dayalı olarak faaliyet yaptıklarından bankalar için güven önemli bir kavramdır.

1.3.2. Bankalara Duyulan Güvenin Tarihi Temelleri

33 asırlık bir geçmişe sahip olan bankacılığın ilkel çağlarında dahi güvenilirlik önemli bir unsur olmuştur.İlk bankacılık işlemleri, güvenilir yerler olduğu için saraylarda ve tapınaklarda yapılmaya başlanmıştır İlk dönemlerde de bankalar, halkın para ve kıymetli madenlerini muhafaza etmek için kurulmuş birer yed-i eminlik müessesesi niteliğindedirler.Bankacılığın gelişmesini sağlayan cambiale mektubu, şehirlerarası ödemelerin nakitle

yapılmasındaki riskler üzerine,"güvenilen" bankacının (cambors'un),ödeme emri ödeme vaadiyle doğmuştur.

Bütün dünyada bankalar iktisadi hayatın temel direği olan para ve kıymetli madenler ile ilgili bilimum işlemlerde ilk ve asıl söz sahibi konumunu hep muhafaza etmişlerdir. Bu pozisyon , ekonomik kriz dönemlerinde halk hareketleri nedeniyle ya da devlet sistemlerinin sermayeye bakış açısı gereği ideolojik olarak zaman zaman değişir gibi de olsa bu durum uzun sürmemiş ve bankalar kısa zaman sonra yeniden ekonomik hayatın asli referans kurumları olma özelliğine kavuşmuşlardır.

Bu dönemde tam bir hürriyet ortamı içinde çalışan bankalar , bizzat elde ettikleri güven nedeniyle , hakimiyeti altında bulundukları devletle açıkça veya dolaylı bir biçimde , imtiyazlı bir ilişki içinde olmuşlardır. Ancak , daha sonra , özellikle 19.asrın sonlarından itibaren emredici nitelikteki hukuki düzenlemeler yoluyla , bankalara duyulan bu güvenin kötüye kullanılması önlenmeye çalışılmıştır.

Ülkemizde Osmanlı döneminde , devletin faize ve faizle iş yapan kurumlara soğuk durmasının sonucu olarak , bankalar azınlıklar tarafından işletilen diğer iktisadi işletmelerden farklı bir konumda değerlendirilememişlerdir. Hatta , devlet para basma , borç alma ve kambiyo işlemleri için bankalarla muhatap olmak yerine , bankaları paravan olarak kullanan Galata Bankerleri ve benzeri ekonomik güç sahibi kişilerle muhatap olmayı tercih etmiştir.

Bu nedenle , Osmanlı döneminde "bankacılık sektörü" kavramı yerleşmediği gibi , mevduat sahipleri de korunmaya değer bir kitle olarak değerlendirilmemiştir. 1 Ekim 1914 te kapitülasyonların kaldırılmasından iki ay sonra çıkarılan bir kanunla yabancı şirketlerin ve bu arada bankaların Osmanlı hukukuna tabi olacağı açıklanmış ve ticaret bakanlığının denetimine girmeleri yolunda hükümler konulmuş ise de bu gelişmeler bankaların güvenilirliği ve iktisadi santral vasfı ile doğrudan ilgili değildir.

Cumhuriyet döneminin başında bir süre ticari işletme olarak kurulan ve çalışmalarını sürdüren Bankalar daha sonra devletin de desteği ile iktisadi hayatın merkezine yerleşmişler ve devletin güvenini kazanmışlardır.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı sırasında ülkemizde de bankacılık sektörü ile ilgili önemli endişeler yaşanmıştır. Bu durum , öncelikle bankalara para yatıran mevduat sahiplerinin korunması gereğini gündeme getirmiş ve ilk bankalar kanunu sayılabilecek olan 30 Mayıs 1933 tarihli ve 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun amaçlarından biri de “nakit hareketine aracılık eden bankalara güvenilmesi” ni sağlamaktır.

1.3.3. Güveni Etkileyen Faktörler

Güveni sarsan pek çok unsur bulunmaktadır ve konuya ve kişiye göre nedenler ve öncelikleri farklılık taşımaktadır. Ancak kurumlara ve sisteme yönelik güveni sarsan unsurları genel olarak belirtmek mümkündür. Güveni etkileyen üç unsur vardır; sistemin etkinliği , meşruiyeti ve demokratik değerler . Bunlar istikrarlı ve güçlü bir demokrasi için gerekli olan unsurlardır.

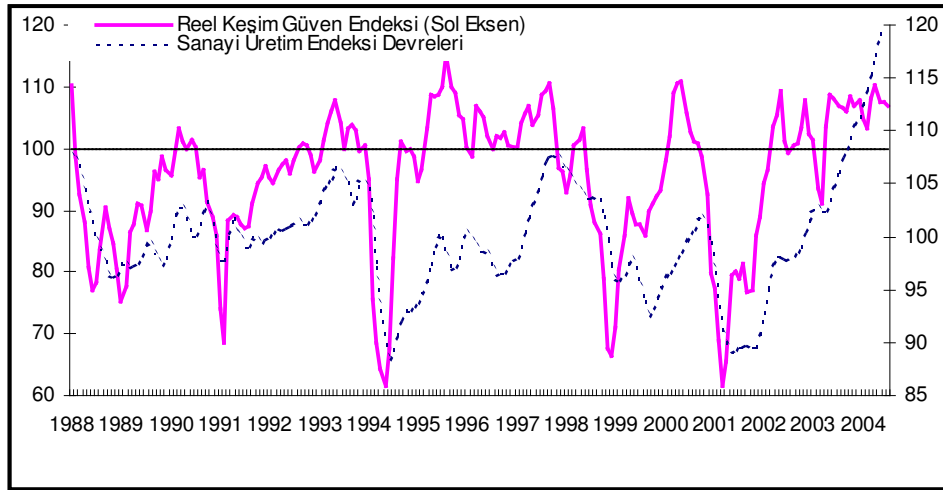
Sistemin Etkinliği : Kişinin subjektif olarak kendini ait hissettiği sınıfsal konum sistemin etkinliği açısından önem taşımaktadır. Eğer kişi kendini maddi açıdan en alt sınıf olark görüyorsa , sistemin etkin olarak çalıştığını düşünmesi güçtür.

Sistemin Meşruiyeti : Halkın gözünde meşru olmayan bir sisteme güven duyulması mümkün değildir. Meşru olarak görülmeyen bir demokratik rejimin , etkinliğini yitirdiğinde tehlikeye düşme olasılığı vardır. Demokratik sistemin başarısı genel olarak ekonominin işleyişi , hızlı karar alabilme ve kamu düzenini sağlama açısından ele alınabilir. Türkiye de ise demokratik rejimin meşruiyetini daha çok hızlı karar alabilme ve kamu düzenini sağlamadaki güçlükler etkilemektedir.

Demokratik İlkeler : Demokratik sistemin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesinde bazı değerler önem taşımaktadır. Pek çok düşünür , kamuda sosyal sermayeyi ve güveni öncelikle vurgulamaktadırlar. Demokratik değerlere sahip insan , başkalarına güvenen , özgürlükçü, hoşgörülü , uzlaşmacı , aşırılıktan uzak ve yasal otoriteye karşı eleştirel fakat reddedici olmayan bireydir.

Güven konusu son dönemlere bakıldığında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye de de önem kazanmaya başlamıştır. Toplumun içinde bulunduğu sorunlar ve bu sorunlara etkin çözümler bulunmasında devlet ve kurumların yetersizliği ve ortaya çıkan güvensizlik durumu çeşitli platformlarda gündeme getirilmiştir.

Türkiye nin sorunlarını ve gidişatını değerlendiren ve çözüm bulunması gerektiğini düşünenlerin güven konusunu gündeme getirmeleri bir anlamda kaçınılmazdır. Çünkü güvenin sistemin iyi işleyip işlememesi ile çok yakın ve birebir ilişkisi vardır. Reel kesim güven endeksi incelendiğinde bu sıkı , güven – sistemin işleyişi ilişkisi ve krizlerin güven ortamına etkileri ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1 : Reel Kesim Güven Endeksi

1.3.4. Bankacılık Sisteminde Güveni Sağlayan Aktörler

Bankacılık sistemi ile güven olgusu çerçevesinde etkileşim içerisinde olan çeşitli gruplar bulunmaktadır. Bu grupları dört ana başlık altında toplamak mümkündür.

1. Devlet
2. Halk
3. Uluslararası Kuruluşlar
4. Rating Kuruluşları

1.3.4.1. Devlet

1.3.4.1.1. Bankaların Tamamının Güvenilir Sayılması

1933'te çıkarılmış olan Mevduatı Koruma Kanunu ile başlayan, bankaların güvenilirliğini temin etme ve bir güven kuruluşu -itibar müessesesi- haline getirme gayreti sonraki kanunlarda da devam etmiştir. 1.6.1936 tarihli ve 2999 sayılı ve 2.5.1985 tarihli ve 3182 sayılı eski Bankalar Kanunlarının gerekçelerinde ve -halen yürürlükte olan-18.6.1999 tarihli ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun gerekçesinde, bankaların emniyet -güven- içinde çalışmalarının istendiği açıkça ifade edilmiştir.

Son olarak, 1984 yılından bu yana fiilen bankacılık sektörü içinde bulunan ancak hukukî statüsü itibarıyla sistem dışında bulunan Özel finans kurumları da 4491 sayı ve 17.12.1999 tarihli Kanunla Bankalar Kanunu sistemine dahil edilmişler ve böylece, bankalar kanunlarının, sisteme güveni sağlayıcı genel amaçları bu kurumlar için de geçerli hale gelmiştir.

Bankalarla ilgili kaleme alınmış olan bir çok eserde, bankaların "güven kuruluşu olarak isimlendirildikleri görülmektedir. Yargıtay da -yayınlanmış kararlarından görülebildiği kadarıyla- yaklaşık 35 yıldan bu yana bankalar için aynı nitelendirmeyi yapmaktadır.

Bu noktada iki ihtimal ortaya çıkmaktadır: Ya sektöre dahil olan bütün

bankalar güven kuruluğu olarak nitelendirilecektir. Ya da işlem hacmine, sermaye ve Öz kaynaklarına, kârlılığına ve sair ölçütlere bakılarak bankalar; çok güvenilir, az güvenilir, güvenilmez, hiç güvenilmez şeklinde gruplandırılacaktır. Bankaları güven kuruluğu olarak nitelendiren yazarlar bu sıfatı herhangi bir ayırım yapmaksızın bütün bankalar için uygun görmektedirler. Böylece birinci görüşü desteklemiş oldukları anlaşılmaktadır.

Yasar¹, bankacılık sektörünün giriş çıkışlara kapalı ve koruma altında bir sektör olduğunu, bunun ise serbest ve tam rekabet piyasa mantığı ile bağdaşmadığını belirterek, -dolaylı bir üslupla- sektörün tamamına etkili bir uygulama veya nitelendirmenin sağlıklı olmayacağını ifade etmektedir. Özellikle sektörden çıkışın zorlaştırılması sonucunda hem bazı bankaların yönetimleri aşırı risk üstlenmekte hem de tasarruf sahiplerinin devlet garantisinin var olduğu düşüncesiyle, -iyi/kötü banka ayırımı yapmadan- en yüksek faizi verene yönelmeleri teşvik edilmekte, en azından engellenmemektedir. Ancak yine aynı yazara göre², zayıf bankaların sistemden çıkışına izin verilmesi, sektörün istikrarının korunmasına hizmet etmelidir.

Erem/Altıok³ da küçük ve kötü (basiretsiz) idareli bankaların korunmaması gerektiğini savunmaktadırlar. Ancak kötü idare edilmenin ve emin bir şekilde çalışmamanın ölçüsünün, ayrıca tetkik edilmesi gereken bir husus olduğunu da belirtmektedirler.

Öte yandan Erem/Altıok⁴, bütün bankaların aynı kanuna tâbi olmalarına rağmen, muteber olan ve olmayan banka ayırımı yapan kanunların da mevcut olduğundan bahsetmekte ve Ticaret Kanunu nu örnek göstermektedirler.

Güvenilir olmanın sektöre dahil bütün bankalar için geçerli bir sıfat olduğunu belirten yazarlar ise, bankacılık sektörünün diğer sektörlerden farklı

¹ Erhan YASAR : Türk Bankacılığında Günümüz Trendleri ve Sorunlar (Ankara,1992),21.

² Erhan YASAR : a.g.e. , 41

³ Faruk EREM, Akın ALTİOK : Bankalar Kanunu Şerhi (Ankara,1989),180.

⁴ Faruk EREM,Akın ALTİOK : a.g.e. , 193.

olarak özel bir bütünlük arz ettiğini belirtmektedirler. Atasagun'a göre⁵ bankalar arasında bir nevi kader birliği vardır: Ekonomik dalgalanmalar bütün bankaları etkiler ve ilgilendirir.

Reisoğlu⁶ da mevduatı korumanın ve reklâmların denetiminin, sistemin itibarını muhafaza etmeye yönelik olduğunu belirtmektedir.

Devlet , sadece büyük ve güçlü bankaları değil, bütün bankaları aynı kapsamda değerlendirmekte ve adil bir biçimde korunması amacını gütmektedir. Ayrım yapılmaksızın, bütün bankaların kendi aralarındaki kredi işlemleri -risksiz olduğu düşüncesiyle- genel risk sınırlarının belirlenmesinde toplama dahil edilmemektedir.

Devlet, bütün bankaların verdiği teminat mektuplarını güvenilir kabul etmektedir. 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'nun 26. maddesi ile 'resmi makamlara teminat mektubu verebilecek bankaların belirlenmesi işi Maliye Bakanlığı'na (Hazine Müsteşarlığına) bırakılmış olmasına rağmen, daha sonra yayınlanan bir Tebliğ ile kural olarak bütün bankaların teminat mektuplarının geçerli olduğu kabul edilerek, teminatı geçerli olmayacak bankaların duyurulması esası benimsenmiş, bir süre sonra bu duyuru usulünden de vazgeçilmiştir.

Öte yandan, devlet bir bankaya faaliyet izni -ruhsat- vermek ve bu ruhsatla faaliyetini sürdürmesine müsaade etmek süresiyle, bu bankada bankacılık için gerekli asgari vasıfların ve bu arada asgari güvenirliliğin varlığı konusunda -özel hukuka yansıyan- bir garanti altına girmiş demektir.

Devletin sıkı denetim ve müdahale anlayışının egemen olduğu bankacılık sektöründe, bir bankanın güvenilmez olduğunu halktan -hatta bazen bankanın yöneticilerinden önce bizzat devlet fark edecektir. Buna göre, öncelikle o bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme yetkisini kaldırarak yani sistemin dışına çıkaracaktır. Nitekim 5 Nisan 1994 krizinden bu yana ödeme güçlüğü içine giren bankalar ile ilgili uygulamalar bu durumu açıkça ispat etmektedir.

Halk arasında yaygın olarak kullanılan "banka gibi adam", ""Ziraat

⁵ Yusuf Saim ATASAGUN : Bankalar Birliği Hakkında Düşünceler (Ankara,1956) ,12.

⁶ Seza REİSOĞLU : Bankalar Kanunu Şerhi (Ankara,1998),581.

Bankası batar, bu adam batmaz" gibi deyimler, gelişigüzel söylenmiş ve öylece dilimize girmiş değildir. Halkın bankalara duyduğu güvenin önemli bir tezahürüdür.

O halde bir banka, sistem içinde kaldığı sürece, büyük de olsa küçük de olsa güvenilirliğini koruyor demektir. Zira sektör devletin kontrolü altındadır ve güveni tespit ve hatta tescil etmek konusunda öncelik devlete aittir. Ancak , devletler bankalarla olan ilişkilerinde bu aşamaya kısa zamanda gelmiş değildirler. Nitekim Cluseau 1938'de yazdığı doktora tezinde, bankacılığın emredici hükümlerle düzenlenmesinin sebebini, bankaların tamamının olmasa dahi hiç değilse çoğunluğunun güven kuruluşu haline gelmesini sağlamak şeklinde izah etmektedir.

Sonuç olarak, sektörde yer alan bütün bankaların ve özel finans kurumlarının güvenilir kuruluş sayıldıktan ve asgarî itibar konusunda birbirlerinden farklı olmadıkları düşüncesi ortaya çıkmaktadır.

Ancak bu sonuç, bütün bankaların aynı ölçüde güvenilir olduğu anlamına gelmemektedir. Şüphesiz bazıları diğerlerinden daha az güvenilir olacak ve bu durum müşterilerin hangi bankayı tercih edeceklerini belirlemelerinde, kâr-gelir durumundan daha önemli rol oynayacaktır.

1.3.4.1.2. Sisteme Güvenin Korunması

Bankalara duyulan güvenin korunması, devletin bankacılık sistemi ve işletmeciliği ile ilgili politikalarının belirlenmesinde önemli bir yer tutmaktadır.

Devlet, iktisadî hayattaki güveni ve kredi düzenini korumakla sadece kredi alacaklısını -güveneni- değil; aynı zamanda ticaret hayatının genel gidişatını ve iş ahlâkını da korumuş olur. Zira iktisadî hayatın ihtiyaç duyduğu kredi; güven içinde temin edilir ve haksız rekabeti önleyecek şekilde kullanılırsa, istikrarı sağlar ve ekonomiye olumlu katkısı olur.

Bu sistem içinde bankaların yeri ise ekonomik alanda bir tür santral görevi yapmaktır. Zira bankacılık salt ticarî bir faaliyet olmayıp, kamu düzeni

ve kamu yararı ile sıkı ilişki içinde olan bir meslektir. Güvenin sarsılmasını önlemeye yönelik tedbirler kamu düzeni ile doğrudan ilgilidir.

Bankacılık sektöründe bir bankanın geçireceği kriz, sadece bu bankanın kendi sermayesini ve mevduat sahiplerinin de paralarını kaybetmeleri sonucunu doğurmakla kalmayıp; çığ gibi büyüyerek genel bir banka krizine sebep olabilir. Bu durum ise bankalara duyulan güvenin sarsılması ve ekonomik hayatın istikrarının ve kamu düzeninin önemli derecede bozulması sonucunu doğurur. Bu nedenle halkın bankalara karşı gösterdiği iyiniyetin ve dolayısıyla bankaların itibarının korunması amacıyla, bankacılık alanına devletin müdahalesi zorunludur.

Devlet, gösterdiği özel ilgi ve uyguladığı özel mevzuat ile bankaların güven kurumu olmalarını istemektedir. Hatta o kadar ki, güven kurumu olmalarını ümit etmekle yetinmemekte; bunu gerçekleştirmek ve sisteme duyulan güveni zedelememek -muhtemel paniği önlemek amacıyla bazı hallerde bankacılık alanına özgü çeşitli uygulamalar yapmaktadır.

Bankalara duyulan güvenin korunması zorunlu ve yararlıdır. Ancak bazı istenmeyen ve fakat önlenemeyen olumsuz sonuçları da vardır:

Demokratik rejimde devletin kamusal gücü üç parçaya ayrılmaktadır: Yasama, yürütme, yargı. Bu güçlere doğrudan veya -yasama vasıtasıyla- dolaylı etki eden diğer baskı grupları da demokratik rejimin bir gereğidir: Siyasal partiler, basın, sendikalar, meslek örgütleri, kitle örgütleri, gönüllü kültürel kuruluşlar gibi.

Önemli baskı gruplarından biri de ekonomik çıkar çevreleridir. Bunlar kendi menfaatlerini düşündükleri gerekçesiyle genellikle soğuk karşılanır ve horlanırlar. Oysa ortada bir fiili durum vardır: İnsanlığın geliştirdiği en isabetli rejim olan demokrasi, çoğunluğunu faziletli insanların oluşturmadığı bir toplumda zaman zaman bir rüşvet rejimi olarak kendisini gösterir. Bu rüşvetleşmenin en yoğun yaşandığı saha verilecek rüşvetin en bol olduğu ekonomi sektörüdür. Bu sektörün en güçlü kuruluşları ise hiç şüphesiz bankalardır. Gücün en önemli sebebi de kader birliği ve sektörün bir bütün olarak algılanmasıdır.

Öte yandan bankalar, bir anonim şirket olmaları nedeniyle kâr

amacıyla hareket ederler. Ancak sadece ortakların ekonomik yararını gözeten herhangi bir şirket gibi görülmemelidirler. İtibarlarını günlük - kârlarından önde tutan itibar müesseseleri olduklarına göre verimlilik ve güvenliği dengelemek ve ayarlamak zorundadırlar.

Bankalar özellikle ekonomik dalgalanmaların yaşandığı dönemlerde, kâr güdüsüyle hareket ettikleri takdirde, ekonomide güven ve istikrarın daha da bozulmasına neden olabilirler. Oysa bilhassa bu dönemlerde, bunalım içinde kalan müşterilerine yardımcı olma zorundadırlar. Bir yandan bunu yaparken bir yandan da güveni ve istikrarı bozmamak amacıyla likiditeyi sağlayacak tedbirleri almaları ve özellikle kredileri kısmaları bir zarurettir.

Görüldüğü üzere bankalar, yüksek kâr elde ederek ortaklarını memnun etmek ve zor zamanlarında destek olarak müşterilerini memnun etmek gibi bir ikilemin içinde iken, ayrıca genel malî durumun bozulmamasını ve sisteme duyulan güvenin zedelenmemesini de gözetmek zorundadırlar.

Bankaların kamu yararını kendi kârlarının üzerinde tutmalarını istemek ve beklemek her zaman mümkün olmayabilir. Çünkü neticede kâr amaçlı kuruluşlardır. Ancak yine de, istikrarın kârın aracı olduğu yani kamu yararını ve sisteme duyulan güveni korumanın sonuçta istikrarı sağlayıcı ve istikrarın da riski düşük kazancın kaynağı olduğu unutulmamalıdır. Aksi takdirde, istikrarsız bir ekonomik düzende, yüksek riskler altında, spekülatif yollarla kazanç peşinde koşulacak ve bu yarışta ticarî kapasitesi, basireti ve gücü iyi olan değil; şansı ve hile yapma kabiliyeti iyi olan kazanacaktır.

Bankaların yaşadığı bu ikilem, iktisadî hayatı düzenlerken devletin de karşısına çıkmaktadır. Bir taraftan bankaların kâr arzusu ve isteğine engel olmamak zorunda olan devlet, öte yandan sisteme duyulan güveni ve kamu düzenini korumakla da görevlidir. Bu ikilemde, son zamanlarda batı ülkelerinde ve özellikle ABD'nde sıkça ileri sürülen, işletmelerin yalnız kârlarını artırmaya yönelik ekonomik amaçları değil; aynı zamanda sosyal faydayı sağlamaya yönelik sorumlulukları da olduğu fikri de etkili olmaktadır.

1.3.4.1.3. Banka Kuruluşunun Düzenlenmesi

Bankanın kuruluşu için Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın vereceği izin yanında ayrıca Kurul'dan da izin alınmalıdır. Kurul bu izni verirken sermaye yeterliliği yanında özellikle kurucuların belirli özelliklere sahip olup olmadıklarını incelemektedir.

Bankalar Kanunu na göre diğer özellikler yanında "banka kurucusu veya ortağı olmanın gerektirdiği malî güç ve itibara sahip" olmak da gereklidir. Aksi halde kuruluş izni bu gerekçeyle reddedilebilecektir. Kurulun "banka" için vereceği kuruluş izni, geniş takdir yetkisine dayanır. Talep, hukukî, ekonomik ve sosyal yönden değerlendirilir; kurucuların malî ve ticarî yeterliliği incelenir. Bankacılık sektörünün verimliliği ve geleceği açısından yeni bir banka gereksiz veya faydasız görülüyorsa talep reddedilebilir.

Kuruluştan sonra mevduat kabulü ve bankacılık hizmetlerine başlayabilmek için Kuruldan ayrıca izin alınacaktır. Kurulun kuruluş ve faaliyete geçme izni, bankacılık faaliyetlerinin ruhsata bağlanması anlamındadır. Oysa, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın banka AO.nun kuruluşu için verdiği izin, o ortaklığın esas sözleşmede yazılı iştiğal konusu ve amaçlarını gerçekleştirmeye yeterli olduğunu gösteren bir ruhsat niteliğinde değildir.

Bankaların kuruluşu gibi, müşteri çevresini büyütmesi de özel kurallara bağlanmıştır. Herhangi bir ticarî işletmenin faaliyet çevresini genişletmesi, ayrıca izin almasına ihtiyaç göstermez. Bankalarda ise durum farklıdır. Bankaların şube açması, sınırlamalara tâbidir. Bu sınırlayıcı uygulamanın sebebi, kontrolsüz açılan çok sayıda şubenin, bankanın giderlerini, gelirleriyle uygun düşmeyecek oranda artırması ve hızlı büyüme çabalarının malî gücü olumsuz etkilemesi ihtimalidir.

Güçlendirilmiş Sermaye Öngörülmesi ve Malî Bünyeye Özel İlgî

Bankaların günlük hayatın her safhasına girmeleri ve böylece vazgeçilmez bir nitelik kazanmaları sebebiyle, zayıf bir malî yapıyla faaliyet

göstermeleri uygun görülmemektedir. Sermayelerinin güçlü olması istenmekte ve bunu sağlamak amacıyla malî bünyenin sıkı takibi yoluna gidilmektedir.

Bir bankanın sermayesinin kuvvetli olması tek başına güvenilirliğini sağlamazsa da önemli bir göstergedir. Zira güçlü sermaye, mevduat sahipleri için kıymetli bir teminattır. Bu teminatın içi boş hale gelmesini önlemek ve böylece mevduat sahiplerini, ortakları ve banka alacaklılarını korumak amacıyla, öncelikle payların nakit karşılığı çıkarılması ilkesi benimsenmiş, aynî sermaye getirilmesi yasaklanmıştır.

Bir bankanın verebileceği toplam kredinin üst sınırının belirlenmesinde, öz kaynak ölçü olarak alınmaktadır. Bunun sebebi, bankanın ödeme gücünü sağlam bir şekilde teminat altına almaktır. Aynı sebeple bankaların başka şirketlere iştirakine ve bunlara verebilecekleri kredilere sınırlama getirilmiştir. Yine sermayenin ve malî gücün azalmasına sebep olacağı gerekçesiyle, banka iştiraklerinin karşılıklı iştiraki (banka hisselerini satın alması) yasaklanmıştır.

Mali bünyenin sağlamlaştırılmasına yönelik olarak, krediler ile diğer alacaklardan doğmuş veya doğması beklenen ancak miktarı kesin olarak belli olmayan zararlarını karşılamak amacıyla ayrıca karşılık ayrılması mecburiyeti getirilmiştir.

Bankaların güvenli çalışması amacıyla riskin dağıtılması ilkesi çerçevesinde, kredilere, iştiraklere ve genel olarak faaliyet türlerine ilişkin sınırlamalar getirilmiş; likiditenin sağlanmasına yönelik çeşitli tedbirler alınmıştır.

Bütün bunlar göstermektedir ki devlet, bankaları risklere karşı koruyabilmek için, malî bünyeyi güçlü tutmaya yönelik olarak, kuruluştan itibaren her bankaya uygulanabilecek olağan ve devamlı nitelikte tedbirler öngörmektedir. Ancak bununla da yetinmemekte ve zayıflayan malî bünyeyi güçlendirmek amacıyla, olağanüstü ve geçici tedbirlerle bu durumdaki bankalara müdahale etmektedir.

Geçici tedbirler, kriz döneminde geçici yönetim, masrafların kısılması, bazı işlemlerin yasaklanması, mecburi sermaye artışı ve kâr dağıtmama

mecburiyeti, ek karşılık ayırma, mevduat veya malvarlığının zorunlu devri, özel tasfiye rejimine tâbi tutulmaktır.

Bankacılık sektörünün aşırı derecede hassas ve söylentilerden çabuk etkilenecek bir yapıda olması nedeniyle kamu otoritesinin etkinliği artırılmış, bu amaçla özerk bir kamu kurumu olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuş, bu kurumun denetimleri sonucunda bir bankanın bünyesinde zayıflama belirtilerinin görülmesi halinde şüyu bulmadan her türlü tedbirin alınması öngörülmüştür. Aksi takdirde, bir kez itibarını kaybeden bankanın tekrar düze çıkarılması, son derece güç ve hatta imkânsız hale gelecektir

Hukukî Sorumluluğun Genişlemesi ve Ağırlaşması

Bankaların iktisadi önemi nedeniyle idarecilerin vasıfları özel bir değer kazanmıştır. Bir bankanın yönetim kurulu ve -varsa- kredi komitesi başkan ve üyeleri ile genel müdür, genel müdür yardımcıları ve imzaları bankayı ilzam eden memurlarının, kanuna aykırı karar ve işlemleri ile bankanın iflâsına neden olduklarının tespiti halinde, bankaya verdikleri zararla sınırlı olarak bunların şahsî sorumlulukları yoluna gidilerek, Kurul kararına istinaden ve Fon'un talebi üzerine şahsen iflâslarına mahkemece karar verilebilir.

Bu karar ve işlemler bankanın yönetim ve denetimini doğrudan veya dolaylı olarak tek başına veya birlikte elinde bulunduran ortaklara menfaat temini amacıyla yapıldığı takdirde, menfaat temin eden ortaklar hakkında da temin ettikleri menfaat üzerinden aynı kurallar uygulanır.

Yönetim kurulu üyelerinin, beklenen özene uygun davranmamaları -örneğin, bankanın malvarlığı ve kredilerinin dağılımı ile ilgili işlemlerin takibi ya da personelin seçimi, çalışma düzeninin kurulması ve yetki devri ile ilgili gerekli dikkati ve basireti göstermemeleri şahsen sorumlu olmalarını gerektirecektir.

Bankanın denetimi ile görevli yeminli murakıpların, denetim sırasında kanunî tedbirlerin alınmasına gerek görmemesi, o dönem yöneticilerinin iflâstan şahsen sorumlu olmaması gerektiğini gösteren

delillerdendir.

Yemin Etme ve Mal Beyanında Bulunma Yükümlülüğü

Bankaların yönetim kurulu başkanı ve üyeleri, Kurulun belirleyeceği esaslara uygun olarak mahkeme huzurunda yemin etmeden göreve başlayamazlar. Yemin yükümlülüğünün sebebi, idarenin dürüstlüğünün ve titizliğinin sağlanması ve böylece mevduat sahiplerinin haklarının korunmasıdır. Psikolojik bir tedbir niteliğindedir.

Yemin yükümlülüğüne tâbi kimseler ile Kurulca belirlenecek diğer görevlerde bulunanlar gereğince göreve başladıkları ve ayrıldıkları tarihler itibarıyla ve her beş yılda bir, eş ve velayeti altındaki çocuklarını da kapsayacak şekilde mal beyanında bulunmak zorundadırlar.

Mal beyanında bulunma yükümlülüğünün amacı, yöneticilerin malî durumunu, malvarlığını, yaşam standardını ve kişisel harcama kapasitesini belirlemektir. Bu durumun bir caydırıcı etki yapacağı ve banka sisteminin güven ve istikrar içinde faaliyet göstermesini, meslekî disipline uyulmasını ve yöneticilerin sorumluluklarının bilincinde olmalarını temin edeceği varsayılmıştır. Böylece kurulacak dürüst ve titiz idare kadrosuyla, mevduat sahiplerinin hakları korunmuş olacaktır.

Devletin Yönetime Özel Olarak Müdahale Etmesi

Bankaların diğer anonim şirketlere göre daha önemli bir iktisadî fonksiyon ve bir tür kamu hizmeti yürüttükleri düşünülürse, özellikle yönetime müdahalenin gerekli olduğu anlaşılır. Zira herhangi bir sahada faaliyet gösteren bir şirketin kötü idaresi, sadece ortakları ve sınırlı sayıdaki alacaklılarını etkiler. Oysa bir bankanın kötü yönetimi geniş bir müşteri kitlesini ve bir bütün olarak iktisadî hayatın güven içinde gelişmesini olumsuz etki altına alır.

Bu nedenle sadece denetim yeterli değildir. Hem bankayı ve müşteri çevresini korumak, hem de iktisadî hayatın gidişatına yön vermek amacıyla

devletin bankalara müdahalesi gereklidir. Yönetime çeşitli şekillerde müdahale edilmektedir:

1. Yönetime müdahalenin en etkili yolu, yönetim organını seçecek, denetleyecek ve ibra edecek olan genel kurula müdahaledir. İlk genel kurulu oluşturacak olan kurucuların, ödeme ahlâkının zayıflığı, daha önce serüvenli işlere girişmiş bulunması, çeşitli hukuk veya ceza davalarının muhatabı olması gibi takdire dayalı haller nazara alınarak, kurucu olmalarının Kurulca engellenebileceğini belirlenmiştir.

Ayrıca, iflâs etmiş veya yüz kızartıcı suçlardan mahkum olmuş olmaları halinde ise kurucu olamayacaklarını belirtmektedir.

Ayrıca , sermayenin doğrudan veya dolaylı olarak %10 ve daha fazlasına sahip ortaklar ile payı bu oranın altında olsa dahi yönetim veya denetim kurullarına üye belirleme imtiyazı veren hisse senetlerine sahip olan ortakların, kurucularda aranan niteliklere sahip olmaları gerekli görülmüştür.

2. Banka ortaklarının ve payların oranlarının önemli ölçüde değişmesi sonucunu doğuran devir işlemleri de izne bağlanmıştır. Bir kişinin banka sermayesinin %10'u ve daha fazlasını temsil eden payları edinmesi veya bir ortağa ait payların banka sermayesinin %10, %20, %33 veya %50'sini aşması sonucunu veren devir almalar ile bir ortağa ait payların yukarıdaki oranların altına düşmesi sonucunu veren hisse devirleri, Kurulun iznine tâbidir.

3. Bankalar Yeminli Murakiplarınca yapılan denetlemelerde bu Kanun veya ilgili diğer mevzuat hükümlerini ihlâl ettikleri ve bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürdükleri tespit edilen banka mensupları hakkında kanunî kovuşturma yapılmasının istenmesi ve bunun ardından talep üzerine imza yetkilerinin kaldırılması zorunludur.

Bu kimseler, Kurulun izni olmadıkça imzaya yetkili personel olarak hiçbir bankada çalıştırılmazlar.

4. Denetlemeler sonucunda bir bankanın malî bünyesinin ciddî bir şekilde zayıfladığının tespit edilmesi halinde, Kurul, kötü gidişe müdahale kapsamında yönetim kurulunun ve hatta genel kurulun yetkisinde olan bazı

konularda bağlayıcı nitelikte talimat vererek banka yönetimine müdahale edebilir.

5. Kurul bankanın yönetim kurulu üyelerini kısmen veya tamamen görevden alarak veya üye sayısını artırmak yoluyla bu kurullara üye atamaya da yetkilidir.

Bankaların Kurucularında, Büyük Ortaklarında ve Yöneticilerinde Özel Vasıflar Aranması

Banka bir tüzel kişilik olduğuna göre, güvenilirliği ve itibarı öncelikle kurucu ve yöneticilerinin güvenilirliği ile ölçülür. Bu nedenle banka kurucu ve idarecilerinin, ahlâkî meziyetleri yüksek, güvenilir kişiler olması gerekli görülmüştür.

Öte yandan güçlünün zayıfı ezmesini önlemenin bir yolu da, eline geçen fırsatları zayıf aleyhine kullanabilecek ölçüde ahlâken düşkün kişilere bu fırsatları hiç vermemektir. Şüphesiz ki, faziletli ve dürüst olmak gibi sıfatlar tek başına yeterli olmayıp, meslekî yeterlilik, bilgi ve tecrübe de gereklidir. Bu nedenle devlet, bankaların kurucularında, büyük ortaklarında ve yöneticilerinde bazı vasıfların bulunmasını istemektedir.

1. Kuruluş talebinin kabulü veya reddinde, kurucuların banka kurmanın "gerektirdiği malî güç ve itibara sahip" olması önem taşımaktadır. Buna göre kurucuların gelir ve servet durumu, özgeçmişi ve ticarî geçmişi ile ilgili bilgiler takdiri bir rol oynamaktadır.

Banka kurma talebinde bulunan kişinin ödeme ahlâkının zayıflığı, daha önce maceralı işlere girişmiş olması, bizzat kendisi ya da ortağı olduğu şirket hakkında ceza veya hukuk davalarının varlığı, red sebebi olarak sayılabilmektedir.

Basiretli ve temiz bir ticarî geçmişe sahip olmak, hisse miktarı ne olursa olsun, bütün kurucular için gerekli görülmüştür. Buna karşılık, sonradan ortak olanlar için, bankadaki hissesi %10'u geçmedikçe takdiri vasıflar aranmamaktadır. Ancak %10'dan fazla paya sahip olma sonucunu doğuran hisse devirleri Kurulun iznine tâbi olduğuna göre, büyük ortak konumuna gelecek olan bu kişilerde, yukarıda anlatılan temiz bir geçmişe

sahip olma vasfını aramak, takdir yetkisinin tabîi sonucu sayılmalıdır.

2. Kurucularda aranacak ikinci tür özellik ise takdire yer vermeyen ve açıkça belirlenen bazı hallerin kendilerinde bulunmamasıdır. Kurucuların müflis veya konkordato ilân etmiş olmaması ve ayrıca taksirli suçlar hariç olmak üzere, affa uğramış olsa dahi ağır hapis veya bir yıldan fazla hapis yahut zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflâs gibi yüz kızartıcı suçlar ile kullanmaya veya tüketime yönelik kaçakçılık dışında kalan kaçakçılık suçları, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya devlet sırlarını açığa vurma, vergi kaçakçılığı ya da vergi kaçakçılığına teşebbüs suçlarından dolayı hüküm giymiş bulunmaması gereklidir.

3. Sermayenin doğrudan veya dolaylı olarak ortaklar ile payı bu oranın altında olsa dahi yönetim veya denetim kurullarına üye belirleme imtiyazı veren hisse senetlerine sahip olan ortakların, %10 ve daha fazlasına sahip ortakların, kurucularda aranan müflis olmamak ve benzeri niteliklere sahip olması gereklidir.

4. Bir anonim ortaklığın yönetim kurulu için üç üyenin yeterli olmasına karşılık, banka yönetim kurulunun -tabîi üye olarak banka genel müdürü dahil- beş üyeli olması gerekmektedir.

5. Bankaların bir tür kamu hizmeti yapan güven kuruluşu olmalarının getirdiği ekonomik ve sosyal sorumlulukları nedeniyle, yetenekli ve dinamik ve ayrıca, para ticareti yapıyor olmaları nedeniyle de ahlâkî değerlere sahip kişilerce yönetilmeleri gereklidir.

6. Yöneticilerin, bu genel niteliklerin yanında bankacılık faaliyetlerinin gerektirdiği özel ihtisasa uygun vasıflara da sahip olmaları şarttır.

Bu amaçla , genel müdür ve yardımcılarının, hukuk, iktisat, işletmecilik, maliye, bankacılık ve benzeri dallar ile bu dallarla ilgili mühendislik alanlarından birinde yükseköğrenim görmüş olmaları şartı getirilmiştir. Bu şartların yönetim kurulu üyelerinin yarısından bir fazlası için de aranacağı hükme bağlanmıştır.

7. Banka yöneticileri için, Bankalar Kanunun da bazı şartlar öngörülmüştür.

Buna göre, bu kanun hükümlerine aykırı hareketlerinden dolayı hapis

veya bir defadan fazla ağır para cezası ile cezalandırılan kimseler ile yüz kızartıcı suçlardan dolayı mahkum olanlar ve müflisler, hiçbir bankada yönetim kurulu başkanı, üyesi, denetçi, genel müdür, yardımcısı veya birinci dereceden imza yetkisini haiz görevli olarak çalıştırılmazlar. Bu şartlar çalışırken gerçekleştiği takdirde, imza yetkilerinin derhal kaldırılması gereklidir.

Banka Reklamlarının Denetimine İlişkin Özel Kurallar

Bir ürünün ya da hizmetin piyasada talep edilmesi için duyurulması ve cazip hale getirilmesi gereklidir. Reklâm adı verilen bu faaliyetin algılanmasında ve etkili olmasında, sosyal ortamın küçümsenmeyecek bir rolü vardır.

Bankalar, müşteri olması muhtemel kişileri etkilemek amacıyla reklâm faaliyeti yürütürken haksız rekabet içine girebilirler. Reklâma muhatap olan halkın bu yanıltmayı anlaması ise özellikle sosyal hayatta bankaların bir güven kuruluşu olarak algılanması nedeniyle çok zor olabilir. Bankaların itibarının devamı da bu güvenin aldatıcı reklâmlarla sarsılmamasına bağlıdır.

Öte yandan bankaların birbirleriyle girdikleri reklâm yarışları, masrafları artırarak kredi maliyetlerinin yükselmesine ve dolayısıyla hem bankaların hem de müşterilerinin zararına sebep olabilir. Bütün bu nedenlerle, banka reklâmlarına sınırlama getirilmiştir. Buna göre bankaların reklâm ve ilânları, tür, şekil, nitelik ve miktarları itibariyle Türkiye Bankalar Birliği tarafından , Kurumun uygun görüşü alınarak tespit olunan esas ve şartlara aykırı olamaz.

Banka reklâmlarında haksız rekabet doğuran, mevduatın güvenliğinin sadece bir veya bir grup bankada varolduğu izlenimine neden olan, başka bankaları küçük düşüren, şüphe yaratan ifadeler yer alamayacak; yorum gerektiren büyüklük sıralaması yapılmayacaktır. Ayrıca mesleğin ciddiyetiyle bağdaşmayacak ya da tüm olarak sistemin itibarını zedeleyecek veya sektör hakkında tereddüt uyandıracak reklâmlar yayınlanamaz.

1.3.4.2. Halk

1.3.4.2.1. Mevduatın Korunması

Bankalar yapıları gereği, başkalarının tevdi ettiği paraları kredi vermek yoluyla işleten ve elde ettikleri kârın bir kısmını faiz olarak tevdi edenlere dağıtıp, kalan kısmını gelir olarak kendilerinde alıkoyan kuruluşlardır. Bu nedenle mevduat sahibi ile ilişkileri ilkel dönemlere kadar götürülebilir.

Mevduat emanet bırakılan şey anlamında olduğuna göre, emanet edenin güveni ve emanet edilenin -güvenilirliği önemlidir. Bu nedenle mevduatın korunmasının birinci amacı, tasarruf sahiplerinin güven duygusu içinde bankalara para yatırımlarının sağlanmasıdır. Buna bağlı nitelikteki ikinci amacı ise genel olarak bankacılık sektörünün güveninin sağlanması ve devamıdır. Zira bir bankaya duyulan güvenin sarsılması, diğerlerine de etki edebilir.

Bankaların hayat damarları olan bu geniş müşteri kitlesinin güveninin kazanılması ve korunması basiretli banka işletmeciliğinin ön şartıdır . Bu nedenle gelişmiş ülkelerde, bankaların gelişmesine paralel olarak, mevduat sahiplerinin korunması ve mevduatın güvenliğinin sağlanması amacıyla mevduat bankalarına yönelik çeşitli uygulamalar geliştirilmektedir.

Doğrudan doğruya mevduatı korumaya yönelik üç çözüm vardır: Birincisi, mevduat sahiplerine diğer alacaklılar karşısında bir imtiyaz tanımak ve mevduatın sigortalanmasını sağlamak. İkincisi asgarî sermaye yedek akçeler standart rasyolar ve denetimler vasıtasıyla mevduata maddî teminat sağlamak. Üçüncüsü de basiretli-vasıflı idareciler eliyle yönetilmesini yani şahsî teminatı-güveni sağlamaktır.

Mevduatın Korunmasının Tarihi Gelişimi

Ülkemizde Osmanlı döneminde, bankacılık sektörüne mevduat ve mevduat sahibinin korunması açısından yaklaşılmış değildir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise -zaten- sektörün büyük bankaları, özel kanunla kurulmuş kamu

bankası niteliğinde olduğundan, ayrıca mevduatın korunmasına yönelik düzenlemelere ihtiyaç duyulmamıştır. Ancak 1924'ten 1933'e kadar yaşanmış olan kredi enflasyonu ve 1929-1931 dünya İktisadî buhranının ülkemizdeki tesirleriyle birlikte bankacılık sektörü sıkıntıya girmiş ve bu durum, tasarruf ve mevduat kavramlarına yeni yeni alıştırılmaya çalışılan halkın tasarrufları için bir tehlike oluşturmuştur.

Bankalara duyulan güvenin sarsılması ilerisi için de tehlike oluşturacağından, 30.5.1933 tarihinde 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu, ardından da 8.8.1933'te Ödünç Para Verme İşleri Kanunu kabul edilmiştir.

Bu kanunlarla başlayan koruma sisteminde, önceleri tasarruf mevduatının bir kısmı -munzam karşılık olarak bankaların kasasında muhafaza edilen miktar üzerinde- imtiyazlı alacak olarak kabul edilmiş, daha sonra imtiyazın oranı yükseltilmiş ve bütün aktifler üzerinde geçerli kılınmıştır.

Bu sistem de yeterli görülmemiş ve 1960 yılında, tedrici tasfiye ve tasfiye fonu sistemi kurulmuştur. Ancak bu yöntem de sadece tasarruf mevduatını değil bütün alacakları koruduğu ve böylece kötü yönetimi ödüllendirdiği gerekçesiyle eleştirilmiştir.

1979 yılında imtiyaz sisteminden vazgeçilerek, tedrici tasfiye sistemi yeniden düzenlenmiştir. 1981-82 yıllarında yaşanan bankalar krizinde Bankalar Tasfiye Fonu yetersiz kalmış, bunun üzerine 1983'te Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kurulmuştur.

Ancak fonun sınırlı sigorta sistemi de eleştirilmektedir. Mart 1994'te kendisini gösteren -ve 5 nisan kararları olarak anılan ağır ve toplu ekonomik tedbirlerin alınmasını gerektiren- ekonomik krizde bazı küçük bankaların zorlanması üzerine, panik halinin büyümesini önlemek amacıyla -nama yazılı mevduat sertifikası dahil-bütün tasarruf hesaplarının tamamı TMSF kapsamına alınmıştır. Altı yıl sonra bu uygulamadan vazgeçilerek yeniden sınırlı koruma sistemine dönülmüştür.

1.3.4.2.2. Bankacılık Sözleşmelerinde Bankaya Duyulan Güven

"Güvenilir" kuruluş olmak, tür ayrımı yapılmaksızın bütün bankalar için geçerli sayılabilecek bir nitelendirme sıfatıdır. Bankaların güven kuruluşu olmasının anlamı, bankacılık işlemlerinde bankaların güvenilen taraf olmasıdır. Güven duygusunun kaynağını oluşturan manevî, ahlâkî ve psikolojik etkenler, bankaların müşterileriyle ilişkilerinde diğer iktisadî kurumlardakinden daha fazla rol oynar.

"Birer itimat kurumları olan bankalar, aldıkları mevduatları sahtecilere karşı özenle korumak zorundadırlar. Bu konuda objektif özen borcunun gereği olarak hafif kusurlarından dahi sorumludurlar. Bununla birlikte işin doğası gereği bankacılık faaliyetlerinde müşteri ile banka arasında çok çeşitli sözleşmeler düzenlenmekte ve birçoğunda bankaya güven duyulması öngörülmektedir.

Banka sözleşmelerinde bankaya duyulan özel güvenin başlıca sebepleri şunlardır.

1. Bankalar hukukî ilişkilerinden doğan borçları bir mesleğin icrası amacıyla üstlenmektedirler. Dolayısıyla tecrübe ve bilgi, güveni beraberinde getirmektedir.
2. Bankalar ruhsata dayalı olarak faaliyet göstermektedirler. Bu da bankaların, sözleşmeleri güvenilir ve uygun bir şekilde yürütmek için yeterli tecrübeye ve birikime sahip uzmanlar olarak algılanmasına ve halkın özel olarak güvenmesine sebep olmaktadır
3. Bankaların devletin denetimi ve kontrolü altında çalışması, devletin bankaların dürüstlük kurallarına aykırı işlem yapmalarına izin vermeyeceği şeklinde yorumlanmaktadır.
4. Bankalar birden çok müşterinin karşısına tek tip hizmet (sözleşme) teklifi ile çıkmakta ve bu durum -kitle psikolojisinin de tesiriyle- "başkaları güvendiğine göre ben de güvenebilirim" şeklinde müşterilerin büyük bir kısmına yansımaktadır.
5. Bankalar bir anlamda kamu hizmeti yerine getirmeleri nedeniyle kamusal güvene sahip kuruluşlar olarak tanınmaktadır.

1.3.4.2.3. Bankacılık İşlemlerinde Bankaya Duyulan Güven

Başkalarının parası ve ülkenin iktisadî ve mali durumu ile yakından ilgili işler yapan tacirler için özen ölçüsü özellikle önemlidir. Borçlunun gerçekten sahip olduğu ya da olduğu farz edilen özel bilgileri, tecrübeleri ve kişisel nitelikleri, başkalarının öngöremeyeceği sonuçları öngörmesini sağlayabilir. Bu durumda belirli bilgi ve tecrübeye sahip kişinin, başkalarından daha dikkatli ve özenli davranması gerekir.

Bankalar da sahip oldukları vasıfları nedeniyle özel kuralların kendilerine uygulanması gereken kurumlardır. Bankaların özen borcunun ölçüsü belirlenirken, bankacılık mesleğinin ve sektörün kendisine has nitelikleri mutlaka dikkate alınmalıdır.

Ayrıca kusur ve özen belirlenirken, borçlunun faaliyet sahası da dikkate alınır. Riskli bir saha ise bu kişiden beklenen özen yüksek olacaktır. Bankacılık sektörü, gerek banka yönetimi ve gerekse hizmet verdiği kişiler yönünden bir bütün olarak riskli bir alandır. Bankalar, bu riskin bir gereği işlemlerinde son derece özenli olmak durumundadırlar.

Bankaların özel bir özeni gerektiren başlıca işlemleri şunlardır.

1. Sır saklama ve doğru/tam bilgi verme, senet protestosunda özen gösterme, vekil olarak faaliyet gösterdiği durumlarda vekâletin kapsamını belirleme, çekle ödeme, talimatların yorumlanması ve hesaptan para çekilmesinde müşteriye zarar vermemeye özen gösterme.
2. Mevduat işlemlerinde yanlış kişiye ödeme, borcu sona erdirmeyeceğinden, örneğin hesap cüzdanı ve pasaportunu kaybeden hesap sahibinin durumu bankaya bildirmemesi halinde, provizyon soruşturması ve kimlik kontrolü yaparak ödemedede bulunmuş dahi olsa banka sorumluluktan kurtulamaz.
3. Yine örnek olarak bir bankanın kendi çekinden sorumluluğuna uygulanacak özen ölçüsü ile herhangi bir keşidecinin sorumluluğunun ölçüsü farklıdır.
4. Bankanın vekil olarak iş gördüğü durumlarda, vekâlet görevini alt vekile havale etmesi halinde Bankalar Kanunu gereğince sorumluluğunu

sınırlayabilmesi ve sadece alt vekili seçme ve ona talimat vermeden dolayı sorumlu tutulabilmesi için, alt vekilin bankaya asil tarafından verilmiş genel bir yetkiyle atanmış olması yeterli olmayıp, müşterinin bilgisi dahilinde seçilen ve çalışan gerçek bir alt vekil olması gereklidir.

5. Bankaların kiralık kasa işlemlerinde de, kasanın ve içinde bulunduğu binanın korunması ve kasadaki şeyin muhafazası ile ilgili bütün mesleki hataların ağır kusur olarak kabul edilmesi gereklidir. Zira banka bu hususta basiretli bir tacirden beklenen özeni göstermek zorundadır. Hatta bu ölçü burada diğer durumlara göre daha sert uygulanmalıdır.

6. Müşterinin güveni nedeniyle bankanın özen borcunun artırılacağı bir diğer konu da ATM vasıtasıyla hesaptan para çekme, ödeme yapma vb. işlemlerdir. Öncelikle bankanın davranış yükümleri ağırlaşmaktadır. Daha avantajlı durumda olması nedeniyle banka ATM-kartı vereceği müşterilerine doğru ve tam bilgi vermelidir. Bunun yanında müşterilerini zarardan koruyucu özen göstermeli; örneğin müşterisini korumak amacıyla şifre vermeli ve bu şifreyi de bizzat müşterisinin göstereceği özenden dahi yüksek bir özenle gizlemelidir.

7. ATM kartının kaybı halinde bu durum hesap sahibine zarar verirse sorumluluk kime ait olacaktır? İsviçre'de ve Almanya'da, **-Ulmer** tarafından geliştirilmiş olan "herkesin kendi alanındaki rizikolardan doğan sonuçlara katlanması" ilkesi doğrultusunda- ATM kartının kaybindan doğan ve bankaya ihbara kadar geçen sürede ortaya çıkan sorumluluğun, -bankanın kendisine düşeni tam olarak yerine getirmiş bulunması kaydıyla- müşteriye ait olması teklif edilmektedir. Ancak bu görüş her iki ülkede de eleştirilmektedir. Zira sistemin teknik yetersizliği nedeniyle esasen zor durumda olan müşterinin ayrıca tüm rizikolara katlanmasını istemek doğru olmaz. Ayrıca, Werner tarafından savunulan bu fikre göre, bu tür risklerin sigorta edilecek olması halinde, daha üstün durumda bulunması nedeniyle bu yük bankaya yükleneceğine göre, sorumluluk da bankaya ait olmalıdır.

ATM lerin kullanılmasından doğan ve kimden kaynaklandığı belli olmayan zararlar İsviçre'de de banka tarafından üstlenilmektedir.

8. Sistem arızalarından doğan zararlardan kimin sorumlu olacağı konusu da tartışmalıdır. Birinci görüş, bankaların ATM sisteminden daha çok yararlanan taraf olması ve riski daha kolay sigorta ettirebilmesi nedeniyle sorumluluğunun ağırlaştırılmasını ve hatta kusursuz sorumluluğu teklif etmektedir. İkinci görüş ise, ATM lerden müşterilerin de yararlandığını ve bu nedenle de sorumluluğu tamamen bankaya yüklemenin doğru olmadığını savunmaktadır.

Sonuçta sistem arızalarından bankanın, kusurlu olduğu ölçüde sorumlu olması gerektiği ve şayet arıza, sistemi/programı hazırlayan ve işleten kişinin kusurundan kaynaklanıyorsa bankanın Bankalar Kanunu gereğince sorumlu olacağı kabul edilmektedir.

Sistem arızası istenilen vakitte para çekilmesini önlemiş ve bir zararın doğumuna neden olmuşsa banka sorumlu olacak mıdır? Almanya'da bankaların ATM.leri düzenli ve devamlı çalışır halde tutma mecburiyetleri yoktur. Sadece ağır kusurdan sorumlu oldukları kabul edilmektedir. Ülkemizde bu mecburiyet var sayılmalıdır. Zira özellikle ATM kullanımı konusundaki reklâmlarla halkta bütün bankalara karşı bu yönde bir güven duygusu yaratılmaktadır.

1.3.4.3. Uluslararası Kuruluşlar

Özellikle IMF ve Dünya Bankası gibi uluslar arası kuruluşların, finansal sistemde güven olgusu üzerinde gözardı edilemeyecek etkileri bulunmaktadır. Bu etki gelişmekte olan ülkelerde , sözkonusu kurumlar ile ilişkinin önemli boyutlarda seyretmesi nedeniyle , güven etkileşimi daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu kurumların etkisi 3 şekilde de görülebilir. Güven arttırıcı, düzenleyici ve güven azaltıcı. Ülke hakkında hazırlanan raporlar, gelecekte uygulanması planlanan programlar, devam etmekte olan programlar, gelişmeler ile ilgili kurum yetkililerinin yaptığı açıklamalar, ziyaret süreçleri , beklentileri , yapılan toplantılar vb. finansal piyasaları ve dolayısıyla

bankacılık sektörünü yakından ilgilendirmektedir. Zaman zaman spekülâtif sonuçlar da doğuran bu gelişmeler ülkelerin siyasi ve ekonomik hayatına yön verecek etkilere dahi sahip olabilmektedir.

1.3.4.4. Rating Kuruluşları

Bankacılık ve finans sektöründe özellikle 3 uluslar arası derecelendirme(rating) kuruluşunun açıklamaları ve verileri yakından takip edilmektedir. Standart&Poors, Moody's ve Fitch ünvanlı bu üç kuruluş tüm dünyada ülkelerin , bankaların ve benzeri finans kuruluşlarının ekonomik durumunu , yerli para üzerinden borçlanma performansını, yabancı para üzerinden borçlanma performansını uzun ve kısa vadeli olarak değerlendirmeye tabi tutarak periyodik olarak ratinglerini yayınlamaktadırlar. Ekonomideki ve banka performansındaki mevcut durumu ve uluslar arası beklentileri yansıtan bu raporlar güven ortamına doğrudan etki yapabilmektedirler. IMF ve Dünya Bankası nın aksine bu raporlar hem gelişmiş hem de gelişmekte olan piyasalarda önemli yankılar uyandırmaktadır. Güven , sözkonusu ekonominin bir önceki dönemdeki ratinginden yeni ratinginin yönüne doğru orantılı bir şekilde hareket eder. Ratingi artan ekonomilerde halkın kurumlara ve bankacılık sistemine olan güveni artış göstermektedir. Önemli detay şudur ki , gelişmekte olan ekonomilerde sözkonusu derecelendirme raporlarının spekülâtif etkileri çok daha büyük boyutlarda gerçekleşebilmektedir.

1.4. Dünyada Bankacılık Sistemleri

1.4.1. ABD Bankacılık Sistemi

Amerika Birleşik Devletleri, 30.000 civarında banka ve 5 trilyon dolara ulaşan aktif büyüklüğüyle dünyanın en büyük bankacılık sistemine sahiptir. ABD aynı zamanda en karmaşık bankacılık mevzuatının da olduğu ülkedir.

Haziran 1990 itibariyle ticari bankalar Müfettişlik Bürosu, Merkez Bankası, Federal Mevduat Sigorta şirketi ve eyalet örgütleri tarafından, Sigorta Fonu'nca sigortalanmış Bankalar Federal Mevduat Sigorta şirketi tarafından, kredi birlikleri Milli Kredi Birliği İdaresi tarafından ve diğer tasarruf bankaları Tasarruf Gözetim Ofisi ve eyalet örgütleri tarafından denetlenip gözetlenmektedir.

Son derece gelişmiş bir denetim ve gözetim mekanizması olmasına karşın Amerikan bankacılık sektörünün de krize girdiği dönemler olmuştur. Sektör teknolojik değişimin rekabeti artırması, mevduata tam güvence sağlanması yaratmış olduğu haksız rekabet ve düzenlemeler konusundaki eksiklikler, bankaların kötü yönetimi gibi nedenlerden dolayı oldukça zorlanmıştır. Amerikan bankacılık sisteminin işleyişi, denetim ve gözetimi ulusal bir karakteristik taşımaması nedeniyle diğer ülkelerin bankacılık sistemlerinden ayrılmaktadır. Bankacılık sistemi piyasa konsantrasyonunu önleyici bir yapıdadır.

ABD'de finansal holding şirketinin sahip olduğu finansal şirketlerin, gözetim ve denetimi fonksiyonel olarak gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda, finansal holding altında faaliyet gösteren aracı kurumların gözetim ve denetim faaliyetini SEC yürütmektedir.

Fed ise finansal holding şirketlerinin gözetim ve denetiminden sorumlu şemsiye düzenleyici ve denetleyici otorite olarak belirlenmiştir. Fed'in düzenleyici ve denetleyici otoritelerin koordinasyonun sağlanmasına yönelik görevleri de bulunmaktadır. Fed ile finansal holding şirketinin iştiraklerinin fonksiyonel gözetim ve denetimini yürüten otoriteler, iştiraklerin risk profilinin finansal holding şirketinin genel risk profiline etkisinin anlaşılması ve otoritelerin gözetime ilişkin planlarının paylaşılarak gözetim faaliyetlerinin koordinasyonun sağlanması amacıyla periyodik olarak bir araya gelirler.

Kanun, fonksiyonel olarak denetlenen kurumların Fed tarafından denetlenmesine bazı sınırlamalar koymuştur. Fed, finansal holding şirketinin sahip olduğu şirketlerin fonksiyonel olarak denetimi ve gözetiminden sorumlu olan otoritelerin raporlarına dayanarak işlem yapmalıdır. Fed fonksiyonel olarak denetlenen bir şirketi,

- Eğer şube veya bağlı ortaklığı olan kredi kuruluşunu ciddi risk altına sokacak faaliyetleri gerçekleştiriyorsa,
- Holding şirketin finansal ve operasyonel risklerini takip eden sistemin raporlanabilmesi için şubenin veya bağlı ortaklığın denetlenmesi gerekiyorsa,
- Eğer şube, banka holding şirketleri veya Fed'in yetki alanına giren başka bir kanuna uymuyorsa, denetleyebilir.

Ayrıca, Fed tarafından fonksiyonel olarak denetlenen kurumlara sermaye şartları getirilmesi engellenmiştir.

1.4.2. Avrupa Birliği Bankacılık Sistemi

Avrupa Birliği dünyanın en önemli bankacılık sistemlerine sahip ülkelerden oluşmaktadır. Detaylı olarak incelendiğinde görülmektedir ki ;AB ülkeleri içinde 2002 yıl sonu itibariyle toplam aktifler 1.933 milyar dolarla Fransa'da en yüksektir. Fransa'yı 1.598 milyar dolar aktif büyüklüğü ile İtalya izlemektedir. Yunanistan 84 milyar dolarla AB ülkeleri arasında en düşük ortalama aktif büyüklüğüne sahiptir. AB ülkelerinde bankacılık sektörü toplam aktiflerinin milli gelire oranının yüzde 150 ve daha yukarıda olmasına karşın Türk bankacılık sektöründe bu oranın yüzde 60'lar civarındadır.

2002 yıl sonu itibariyle İtalya'da özkaynak+rezerv büyüklüğü 99 milyar dolarla AB ortalamasının (28 milyar dolar) çok üstündedir. En düşük özkaynak+rezerv büyüklüğü 4 milyar dolarla Yunanistan'dadır. Türkiye ise 7,8 milyar dolarla AB ortalamasının çok altında kalmıştır.

Özkaynak+rezerv büyüklüğünün toplam aktiflere oranı yüzde 12,84 ile İrlanda'da en yüksek iken, Türkiye yüzde 5,09 ile AB ortalamasının (yüzde 5,80) biraz altındadır.

8 yıllık ortalamalar itibariyle AB ülkeleri içinde net faiz dışı geliri (-) olan bir ülke yoktur. Bu durum Türk bankacılık sektörünün yüksek maliyetle çalışmasına karşın yeterince verimli olmadığına ve gelir kaynaklarını yeterince çeşitlendirip faiz dışı gelir yaratamadığına işaret etmektedir.

Özel Bankalar

Almanya da Özel ticaret bankalarının sayısı yaklaşık olarak 350 olup, bu bankaların 7.000 şubesi ve 200.000'nin üzerinde çalışanı bulunmaktadır. Bu grupta üç büyük bankayla -Deutsche Bank, Dresdner Bank ve Commerzbank - birlikte 190 bölgesel banka ve diğer ticaret bankaları, 80 özel banka ve yabancı bankaların 60 şubesi yer almaktadır.

Ticaret bankaları İngiltere bankacılık sisteminin temelini oluşturmaktadır. Londra, Edinburg ve Belfast'ta para ve çek havaleleri için oluşturulan takas odalarına üye olmaları nedeniyle "Takas Bankaları" diye de adlandırılan bu bankalar iki alt gruptan oluşmaktadır: Londra takas bankaları ve İskoç takas bankaları. Mevduat bankalarının içerdiği grupta yer alan Londra takas bankaları esas olarak 6 özel İngiliz bankasından (National Westminster Bank, Barclays Bank, Midland Bank, Lyods Bank, Williams and Glyn's Bank ve Couttos and Co) meydana gelmektedir.

Fransa da bankalar, kredi kurumları arasında en büyük grubu oluşturmaktadır. Fransa'da halen 389 ulusal ve 190 yabancı banka olmak üzere toplam 579 banka faaliyet göstermektedir. BNP, Crédit Lyonnais ve Société Générale'in sektör paylarının yüksek olması sektörde yüksek derecede bir yoğunlaşmaya neden olmaktadır. Bununla birlikte, Fransa bankacılık sisteminde banka sayısının fazla olduğu düşünülmektedir.

İrlanda bankacılık sistemi rekabetçi bir yapıya sahiptir. Ocak 1998 itibariyle İrlanda'da yabancı ve yerli toplam 66 banka/banka iştiraki faaliyet göstermektedir.

İrlanda bankaları ulusal bankacılığın altyapısını oluştururken, Avrupa'dan, Kuzey Amerika ve diğer ülkelerden gelen yabancı bankalar, İrlanda bankacılığının rekabet, dışa açılma ve bilgi düzeyinin gelişimine olumlu yönde katkı yapmıştır.

İspanya mali sisteminin en önemli özelliklerinden birisi de devam eden yoğunlaşma sürecidir. Birleşmeler sonucunda 1986 yılında 364 olan mevduat kurumlarının (bankalar, tasarruf bankaları, kooperatif tasarruf bankaları) sayısı 300'e inmiştir. Yabancı bankaların sisteme girmesi de tasarruf bankaları ve kooperatif tasarruf banka sayısındaki düşüşü önleyememiştir.

İspanya'da 1974 yılında yapılan yeni düzenlemelerle ticaret bankası ile tacir banka arasındaki ayırım büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır. Böylece tacir bankaların şube açması ve kısa vadeli krediler vermesi konusundaki kısıtlamalar kaldırılmış, ticaret bankalarının mevduat sertifikası çıkarmalarına izin verilmiştir.

Özel ticaret bankalarının şube sayısı 1997 yıl sonu itibariyle 17.403 iken, yabancı sermayeli ticaret bankalarının ise 127'dir.

Kamu Bankaları

Almanya da 624 kamu tasarruf bankası ve bunların merkez ofislerinin önemi gittikçe artmakta ve iş hacmi bütün ticaret bankalarının toplam iş gücünün yarısına yaklaşmaktadır.

Resmi kredi kurumları kamuya ait limited şirketler olarak özel girişimleri desteklemek amacıyla kurulmuştur. İspanya'da faaliyet gösteren üç resmi kredi kurumunun (The Banco de Credito Industrial, The Banco de Credito Agrícola, Banco Hipotecario de Espana ve Banco de Credito Local) sektör toplam aktifleri içindeki payı yüzde 3'tür.

Kooperatif Bankaları

Almanya da , Volksbanken adlı kredi kooperatifleri 2.500'in üzerinde kentleşmiş yerleşim alanında faaliyet göstermektedir. Buna karşılık Raiffisenbank adlı kredi kooperatifleri kırsal kesimde faaliyet göstermektedir.

İspanya da ,kooperatif Tasarruf Bankaları, 1987 tarihli Kooperatifler Kanunu ile düzenlenmiştir. Kredi kurumlarına uygulanan bankacılık düzenlemelerine uygun olarak mevduat toplayan kooperatif tasarruf bankaları yapısal olarak kırsal bölge bankaları ve genel kooperatif olarak ikiye ayrılmaktadır. İspanya bankacılık sisteminde 1997 yılı sonu itibariyle 97 kooperatif banka faaliyet göstermekte olup toplam aktifler içindeki payı yüzde 3 gibi düşük bir paydır.

Yunanistan da kooperatif bankaları diğer ticaret bankalarına göre daha küçük ölçekte ve bölgesel bazda kurulmuştur. Faaliyetleri ve amaçları kuruldukları bölge ile sınırlıdır. Bu nedenle sermayeleri de ticaret bankalarına göre daha düşüktür. Ağustos 1999 itibariyle 13 kooperatif bankası ülkede faaliyet göstermektedir.

Finlandiya da faaliyet gösteren 289 kooperatif bankası arasında en büyük banka grubu Okobank Grup'tur. Grup, kooperatif banka üyelerinden ve Okobank Grubu Merkez Kooperatifi ve iştiraklerinden oluşmaktadır. Grubun 1998 sonu itibariyle 246 üyesi bulunmaktadır. Diğer 43 kooperatif bankası ise bölgesel kooperatif bankalarıdır. Bu bankalar tasarruf bankalarının merkez bankası konumunda olan "Aktia Tasarruf Bankası (Aktia Savings Bank plc.)"nı merkezi mali kurum hizmetleri için kullanmaktadır.

Hollanda da farklı bir hukuksal yapıya sahip olan bu bankalar, kooperatif şeklinde faaliyet göstermektedir. Daha önceleri tarım kredi bankası olan kooperatif bankaları, 1900'lerde Alman Raiffeisen bankaları örneğinden yola çıkılarak hem kooperatifler, hem de yerel tasarruf bankalarına ve yerel tarım örgütlerine kredi veren kuruluşu olarak faaliyet göstermeye başlamışlardır. 1997 yılı sonu itibariyle faaliyet gösteren 1823 kooperatif bankanın çoğu merkezi kredi kuruluşu olan Rabobank Nederland'a bağlı bulunmaktadır

İhtisas Bankaları

Almanya , ihtisas bankacılığı alanında da büyük bir potansiyele sahiptir.Bu grupta;30 civarında özel ipotek bankası, 5 kamu sermayeli ipotek bankası, 30'dan fazla özel ve kamu sermayeli, gayrimenkul ve kredi birlikleri,Yaklaşık olarak 30 garantör banka ve kredi garanti birlikleri, Merkez menkul kıymet mevduat sahipleri, 20 civarında özel amaçlı kuruluş yer almaktadır.

Denetim ve Gözetim

22 Ocak 1996 tarihli Almanya Federal Cumhuriyeti Bankacılık Kanununda belirtildiği üzere banka denetiminde rol alan temel kuruluş 1961 tarihli Bankalar Kanunu ile kurulan Federal Bankacılık Gözetim Bürosu'dur (BAKRED). Büro, bankacılık alanında kredi kurumlarına emanet edilen varlıkların güvenliğini tehlikeye sokabilecek, bankacılık mesleğinin düzenli biçimde yürütülmesini olumsuz etkileyebilecek veya ulusal ekonomi için dezavantaj yaratabilecek olan gelişmelere karşı önlem almakla yükümlüdür. Büro, Alman Merkez Bankası (Bundesbank) ile işbirliği içerisinde çalışmaktadır. Bundesbank yasa gereği bağımsızdır.

İngiltere bankacılık sisteminin en önemli üç kurumu İngiltere Merkez Bankası (Bank of England), Hazine (Treasury) ve Mali Hizmetler Otoritesidir (FSA). 1987 tarihli Bankalar Kanunu ile banka denetleme yetkisi Merkez Bankası'na verilmiş olmasına karşın Yeni Merkez Bankası Kanunu'nun 1 Haziran 1998 tarihinde yürürlüğe girmesi ile bu yetki İngiltere Merkez Bankası'ndan FSA'ya devredilmiştir.

Fransız bankacılık sistemi temel olarak Fransız Bankalar Kanunu ve Mali Faaliyetlerin Modernizasyonu Yasası ile düzenlenmiştir. Bu kanunlar kredi kurumlarının ve yatırım şirketlerinin düzenli denetimi konusunda Merkez Bankası'na (Banque de France) asli bir rol vermiştir. Bankalar Kanunu'na göre kurumsal denetim ve gerekli mevzuatın hazırlanması ise Kredi ve Menkul Kıymet Ulusal Konseyi içinde oluşturulan ;Bankacılık ve Finansman İşleri Düzenleme Komitesi, Kredi Kurumları ve Yatırım İşletmeleri Komitesi, Bankacılık Komisyonu olmak üzere üç farklı otoritenin sorumluluğundadır. Bu otoriteler, Merkez Bankası ile Maliye ve Ekonomi Bakanlığı arasındaki işbirliğini sağlamakla ve her yıl Konseye rapor vermekle yükümlüdürler.

İrlanda Merkez Bankası, kredi kurumu olarak adlandırılan banka ve emlak kuruluşlarının gözetim ve denetiminden sorumludur. Kredi kurumlarının gözetim ve denetiminin amacı esas olarak bankacılık sisteminin istikrarını ve mevduat sahiplerine belli ölçüde güvence sağlamak olarak belirtilebilir.

İspanya'da Ekonomi Bakanlığı mali politika ve para politikası hakkında karar verdiği ve bankalar üzerinde kanuni kontrol uyguladığı gibi, İspanya Merkez Bankası ile birlikte bankaların gözetim ve denetimini yapmaktadır. İspanya Merkez Bankası mali sistemde yönetici rolü üstlenmektedir. Ayrıca, bankalara danışmanlık yapmakta, dönemsel ve özel teftişler gerçekleştirerek kar payı ve kredi politikalarında tavsiyelerde bulunmaktadır.

1.4.3. Gelişmekte olan Ülkelerin Bankacılık Sistemleri

Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere göre volatilitesi daha yüksek bir ekonomik yapıya sahiptir. Bunun en önemli nedeni gelişmekte olan ülke ekonomilerinin küçük, ürün çeşitlemesinin ise az olmasıdır. Nitekim ana ihracat malları kısıtlı bir ürün yelpazesini içermektedir. Böyle bir ekonomide belli ürünlerin arz ve talebinde yaşanan ani değişiklikler dış ticaret hadlerini olumsuz etkileyerek, ihracata dayalı ticaret yapan firmaların iflasına yol açabilmektedir. Bunun sonucunda da bu firmalarla çalışan bankalar mali güçlük içine düşebilmekte, diğer sektörler de bu durumdan ciddi olarak etkilenmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sektörü iki hassas özelliğe sahiptir:

Bankaların, hem makroekonomik dalgalanmalar, hem de önemli rejim değişiklikleri açısından volatilitesi yüksek bir ortamda faaliyet göstermeleri,

Bankalara politik müdahalenin olması.

Bankalar, döviz kuru, faiz oranı ve fiyat seviyesi açısından nominal volatiliteye karşı farklı bir kırılganlık (vulnerability) göstermektedir. Çoğu banka yabancı para üzerinden aldığı kredilerin riskine karşı bir önlem almadığından, ülke parasının değer kaybetmesi durumunda büyük zararlara uğramaktadır. Ayrıca, yüksek enflasyon ve nominal faiz oranları, bankaların fonlama maliyetinin uzun dönemli kredilerin getirisinden daha yüksek olmasına neden olmaktadır. Son 25 yıldır gelişmiş ülkeler ile bazı gelişmekte olan ülkeler arasında meydana gelen nominal volatilitedeki farklılık, reel volatilitedeki farklılıktan daha yüksektir. Gelişmekte olan ülkelere olan sermaye akımları hem nominal, hem de reel volatilitenin önemli unsurlarından birisi olarak değerlendirilmektedir⁷. Bu ülkelere olan büyük sermaye girişleri ve ani sermaye çıkışları, bu ülkelerin mali sistemlerini iflasa sürükleyebilmektedir. Nitekim Doğu Asya ekonomilerindeki daralma yabancı sermayenin çıkışıyla hızlanmıştır.

⁷ Joe MARTINEZ : “ Management and Resolution of Banking Crises : Lessons from South Asia” , Worldbank Review 2001 , 48 -53

Bununla beraber, ani sermaye giriş ve çıkışları tamamiyle dışsal bir faktör olarak sayılmamaktadır. Bu ülkelere sermaye girişleri bankacılık sisteminde uygulanan politikalara bağlı olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan, bankaların yurtdışından ilave kaynak sağlaması ve bu fonların ekonominin belli sektörlerine aktarılması gayrimenkul ve hisse senedi fiyatlarında aşırı bir şişkinliğe yol açmıştır. Ayrıca bankalar, kredi verme sürecinde firmalar hakkında yeterli ve doğru bilgileri elde edemedikleri gibi aktedilen sözleşmelerde yaptırım uygulayacak güvenilir bir mekanizma da bulunmamaktadır. Bu durum ise, banka kredilerinin geri dönüp dönmeyeceği ve kredi verilen firmanın iflası halinde hangi prosedürlerin işleyeceği hususlarının belirsiz kaldığı bir ortam yaratmıştır. Gayrimenkul ve hisse senedi fiyatlarında daha önce meydana gelen yüksek artış, daha da yüksek seviyelere çıkmıştır. Bunun yanında, bankalar döviz kurundaki ani değişikliklere karşı da bir önlem almamışlardır.

Bankalar, özellikle Kore'de yurtdışından aldıkları kısa dönemli kredilerin büyük ölçüde yenileneceği düşüncesiyle hareket ederken, kurumsal sektörler de bu kredilere güvenmiştir. Başka bir deyişle, bu ülkeler yabancı yatırımcıların stratejilerindeki ani değişikliklere karşı pozisyon almak durumunda kalmışlardır. Volatilitesi yüksek bir sistemde sermaye hareketleri bankalar için önemli bir risk faktörü olmuştur. Ancak, Asya Krizi'nde görüldüğü gibi kötü bankacılık uygulamaları da sermaye akımlarının volatilitisini arttırabilmektedir.

Gerek uluslararası kreditörler, gerekse yerli bankacılar volatilesi yüksek piyasalara uyum sağlamak için uygun yöntemler geliştirmelidir. Uygulamada da bankaların faaliyet gösterdiği alanlarda risk profilinin değiştirilmesi için bir takım rejim değişiklikleri yapılmıştır. Döviz kuru rejimleri bu bağlamda aldatıcı olabilmektedir. Nitekim gelişmekte olan ülkelerin nominal döviz kurunda belli bir istikrarın sağlanacağına ilişkin beklentiyle, büyük hacimli ve kur riskine karşı önlem alınmamış döviz kredileri olan borçlular riske maruz kalmışlardır. Bununla beraber Arjantin, Şili ve Uruguay'da 1979-82 yılları arasında meydana gelen bankacılık krizlerinin temel nedeni bundan farklıdır. İstikrarlı bir döviz kuru rejimi altında faaliyet gösteren bankalar, faiz oranlarını

düşürmek amacıyla dolar cinsinden borçlanmaya teşvik edilmişler ve böylece sermaye akımları neticesinde ülkeye gelen yabancı fonlar bankalara aktarılmıştır. Bunun sonucunda da borçlanma ve tüketimde büyük bir patlama yaşanmış, güdümlü döviz kurlarının sürdürülemeyeceği ortaya çıkmıştır. Söz konusu ülkelerde bankacılık krizinin meydana gelmesinde uluslararası piyasalarda yaşanan gerilemeler de rol oynasa da, yukarıda belirtilen ve sürdürülmesi mümkün olmayan borçlanma tercihi, krizin en önemli sebebidir. Nitekim, söz konusu ülkelerin paralarının dolar karşısında iflas etmesiyle, bir çok banka ve kredi borçluları bir gecede ödeme güçlüğü içine düşmüştür.

1980'lerde başlayan liberalizasyon süreciyle gelişmekte olan ülkeler "düzenleme sistemlerini" gelişmiş ülkelere paralel olarak modernleştirmeye ve liberalleştirmeye başlamışlardır. Bu bağlamda faiz oranları ve bankaların kredi tavanlarının belirlenmesinde, öncelikli sektör ve kişilere verilen kredilerde uygulanan kurallarda ve hatta sermaye hesabı açılmasındaki idari kontrollerin kaldırılması gündeme gelmiştir. Bununla birlikte, çoğu ülkede liberalizasyon sürecinin gerekli kurumsal altyapı oluşturulmadan başlaması mali sistemleri belirsiz bir ortamda faaliyet göstermeye itmiştir. Mali liberalizasyon sürecinde öncelikli yapılacakların belirlenmesinde yetersiz kalınması, bu süreci izleyen dönemde bankaları ödeme güçlüğü içine sokmuş ve sistemik banka krizleri meydana gelmiştir.

Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde hükümetler özellikle kamu bankaları üzerinde öncelikli sektör ve kişilere kredi verilmesi için baskı yapmaktadır. Çoğu durumda bu kredilerin geri dönmeyeceği de bilinmektedir. Bu baskı bankaların mali güçlerini doğrudan etkilediği gibi, kredi verme faaliyetlerine de ciddi zararlar vermektedir.

Ortadoğu Bankacılık Sistemi

Irak savaşı sonrası Ortadoğu'da siyasi ve ekonomik değişimlerden bahsedilirken, bölgenin bankacılık ve finans sektörlerine de ilgi artmaktadır. Günümüzde Ortadoğu bankaları, artan rekabet ortamı ve müşterilerin yükselen beklentileri karşısında karlılıklarını ve hissedarlarına sağladıkları katmadeğeri artırma baskısı ile karşı karşıya kalmışlardır. Bölgede Suudi

Arabistan ve Kuveyt bankaları sürdürülebilir bir başarı sergilerken, Bahreyn ve Lübnan'daki yerel bankaların performanslarının genelde daha zayıf olduğu görülmektedir.

Ortadoğu ülkelerinin bankacılık sektörleri, bankalar üzerindeki devlet kontrolünün günümüze göre nispeten daha gevşek olduğu 1970'li ve 80'li yıllarda iki ayrı dönemden geçmiştir. 1970'lerin başında petrolden elde edilen yüksek mevduatlarla tanışan Ortadoğu bankaları aynı zamanda iyi giden küresel ekonomik gelişmelerin atmosferinden de olumlu etkilenmişlerdir. Ancak 1979'de OPEC'in petrol fiyatlarını ikiye katlaması ile ABD'de enflasyonun artması ve buna karşılık ABD'nin faiz oranlarını %20'lere çıkarması sonucu uluslararası faiz oranlarının yükselmesi, başta gelişen ülkeler olmak üzere bütün dünyayı kapsayan bir ekonomik kriz başlatmıştır. 1982'de Meksika'nın borçlarını ödeyemeyeceğini duyurması ile patlak veren uluslararası borç krizi ve 1980'ler boyunca müşterilerin süregelen şekilde borçlarını ödeyememeleri, Ortadoğu bankaları için ciddi sorunlar yaratmıştır. Bu dönemlerde hükümet müdahalelerinin likidite krizlerini kamufle ettiği ve bu şekilde bankaların ayakta tutulduğu görülmektedir.

Günümüzde halen bazı Ortadoğu ülkelerinde, özellikle Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suriye ve Katar'da finans sektörü sıkı devlet kontrolü altındadır. Buna karşılık körfez ülkelerinden Kuveyt, Suudi Arabistan ve Ürdün'ün bankacılık sistemleri özelleştirilmiş, modernleştirilmiş ve dolayısıyla bölgedeki siyasi çalkalantılara karşı nispeten bağımsızlık kazanmıştır.

Arap bankalarının 500 milyar dolar civarındaki toplam aktif hacmi neredeyse bir büyük uluslararası bankaya eşittir. Bölgede en büyük bankacılık sektörü 2002 yıl sonu itibarı ile 136 milyar dolar aktif ile Suudi Arabistan'dadır. Genel olarak sektörün aktiflerinin bir kaç büyük bankada yoğunlaştığı görülmektedir. Örneğin, BAE'deki 5 büyük banka toplam aktiflerin %50'sine, Lübnan'daki en büyük 8 banka ise aktiflerin %65'ine sahip durumdadır. Bölge bankaları küçük olmaları nedeniyle birleşmelere ihtiyaç duymaktadır; ancak hükümetlerin ve kraliyet ailelerin bankalarda pay sahibi olması ve bankaları kişisel finansman işleri için kullanmaları yabancı bankalarla konsolideyison aktivitelerini olumsuz etkilemiştir. Her ne kadar

1990'ların sonunda iki büyük birleşme gerçekleşmişse de (Bahreyn'in Gulf International Bank'ı Londra bazlı Saudi International Bank ile birleşmiş; Citibank'ın %30'una sahip olduğu Saudi American Bank ise United Saudi Bank ile birleşmiştir), o zamandan beri birleşme ve satınalma hareketleri oldukça yavaşlamıştır.

Son 30 senedir petrolden elde edilen gelirler özellikle körfez bölgesi devletlerinin ve bu devletlerin kontrolü altında olan büyük bankaların kurtuluş aracı olmuştur. Bu nedenle petrol, bölgenin ekonomisine katkıda bulunduğu kadar finansal yapılanmasına da zarar vermiştir. Öyle ki, petrol fiyatlarının arttığı dönemlerde hükümet kasaları dolarken, çok gerekli olan ekonomik reformlar unutulmuş, sistemdeki devletçi ve merkeziyetçi yapı devam etmiştir.

Ülkelerin devlet gelirlerinin büyük kısmının petrol gelirine dayanması nedeniyle ekonomide çeşitlilik olmaması da bir zayıflık noktası oluşturmaktadır. Örneğin Bahreyn'in devlet gelirlerinin yarıdan fazlası Abu Saafa havzasından çıkan petrolden gelmektedir. Bahreyn gibi küçük bir ekonomiye sahip ve çeşitliliği olmayan pazarlar, yerli ve yabancı bütün bankalar için kredi portföylerini genişletmek ve karmaşık ürünler geliştirmek açısından kısıtlı fırsatlar sunmaktadır. Öte yandan bilindiği gibi Bahreyn'in gelişmiş bir "off-shore" bankacılık merkezi olması, içlerinde dünyanın en büyük bankalarından Citibank'ın da bulunduğu bir çok finans kuruluşuna bir vergi cenneti sunmakta ve ülkenin uluslararası piyasalardaki önemini arttırmaktadır.

1.5. Türk Bankacılık Sistemi ve Dünyadaki Yeri

1.5.1. Türk Bankacılık Sistemi

1970'li yılların sonuna kadar Türkiye'de içe dönük kapalı bir büyüme modeli benimsenmiştir. Uygulanan politikalar sonucunda finans kesimi, negatif reel faiz oranlarının geçerli olduğu, kredi temininde yüksek maliyetlerin yaşandığı, sermaye piyasalarının gelişmediği, aşırı büyüyen ve

kaynak bulmada zorluklarla karşılaşılan, kamu sektörünün hakim olduğu bir yapıya ulaşmıştır.

Bu dönemde gelişmiş finans piyasalarına entegrasyonun sağlanamaması sonucunda Türk bankaları yeni teknikler geliştirememişlerdir, dış kredi ve ihracatın finansmanı gibi konulara ilgisiz kalmışlardır.

Türk finans sisteminin en gelişmiş kısmını oluşturan, geniş hizmet yelpazesi ve kaynak birikimi ile ülke kalkınmasında oldukça önemli ve etkin bir yere sahip olan Türk bankacılık sistemi, 1980' li yıllarda uygulamaya konulan liberalleşme politikalarının sonucunda hızlı bir gelişme kaydederek uluslararası banka ve finans sistemi ile bütünleşme sürecine girmiştir.

1980' li yıllarda liberalleşmeye yönelik alınan ekonomik kararların getirdiği yapısal değişiklikler, Türk finans kesimi, özellikle de bankacılık sektörü üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. Uygulamaya konulan kapsamlı ekonomik program ile serbest piyasa ekonomisi kurallarının işleyişini sağlayacak, her türlü müdahaleden uzak bir sistemin yaratılması amaçlanmıştır.

Bu süreç sonunda 24 Ocak 1980 kararları doğrultusunda mevduat ve kredi faizlerinin serbest bırakılması ve bankalar arası rekabet yoğunlaşmış, bunun sonucunda kaynak maliyeti yükselmiştir.

1980 öncesi durağan bir yapı sergileyen Türk bankacılık sistemi uygulamaya konulan politikalar sonucunda daha dinamik bir yapıya kavuşmuş, kapsamlı ve geniş bir faaliyet hacmine ulaşabilmek için çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu koşullar bankaların mevduat ve krediye dayanan aktif- pasif yönetimini terk ederek tüm riskleri kapsayan detay bazda bir aktif- pasif yönetimi gerçekleştirmeye yöneltmiştir. Özellikle yurt dışı para piyasalarında yoğun olarak uygulanan elektronik bankacılık Türk bankacılık sisteminde de önem kazanmıştır. Buna bağlı olarak bankalar şubelerin birleştirilmesi ve tasfiyesi ile şube sayılarını azaltarak on-line sistem vasıtasıyla real- time çalışan şube adedini arttırmışlardır. Bankalar bunun için otomasyon yatırımlarına ağırlık vermek suretiyle yeni ürünlerin piyasaya girmesinde etken olmuşlardır.

Ekonomide 1989 yılı sonlarında başlayan canlanma dönemine paralel

olarak, bankacılık sektörünün toplam aktifleri, bir önceki yıla göre reel olarak da büyüme göstermiştir. Sektörde yabancı para cinsinden sağlanan kaynakların TL olarak plase edilmesi eğilimde artış gerçekleşmiş, aynı zamanda Türk bankalarının Yurt dışı birimlerini artırma yönündeki faaliyetler hız kazanmıştır.

1991 yılında Körfez krizinin de etkisiyle, sektörde likidite sıkıntısı yaşanmış, bankacılık sektörünün risklerinde artış gündeme gelmiştir. Sektörün kaynakları içinde en önemli ağırlığa sahip olan mevduatın TL-yabancı para ayırımında YP lehine gelişmeler yaşanırken, yatırım araçlarında meydana gelen çeşitlenme sonucu mevduat dışı kaynaklara olan talep artmıştır.

Genel ekonomide meydana gelen istikrarsız gelişmeler, sonucunu 1994 yılı başında kriz baş göstermiş, bu dönemde yaşanan ekonomik kriz, diğer sektörlerin yanı sıra bankacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönemde bankaların risklerinde önemli ölçüde artış görülürken, bankalar plasman politikalarında değişikliğe giderek, risksiz kamu borçlanma araçlarını tercih eden bir yapı sergilenmeye başlamışlardır.

Sektörde meydana gelen küçülme, bankaların mali yapılarının bozulması, iç piyasadaki istikrarsızlık ve dış kaynak temininde zorlanan bankacılık sektörü, tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen 1995 yılında toparlanma sürecine girmiş, toplam varlıklarda reel olarak düşük oranda da olsa bir artış sağlanmıştır. Kaynak kullanım dengesinin çok kısa vadelerde yoğunlaştığı bu yılda sektörün yaşadığı gelişmeler, önceki yılın olumsuzluklarını bir ölçüde olsa giderebilmiştir.

Günümüz bankacılık sistemi, merkezde bir ana banka olarak T.C. Merkez Bankası' nın bulunduğu özel kanunlarla kurulmuş kamu bankaları ile özel sektör bankaların yer aldığı bir yapı sergilenmektedir.

1.5.1.1. Düzenleyici Kurumlar

Türkiye'de bankacılık sisteminde rol oynayan üç önemli kurum bulunmaktadır: Merkez Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu , Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.

1980 öncesi büyük ölçüde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ve bankalardan oluşan Türk finansal sistemi, 1980'lerde özel finans kurumları ve leasing vb. şirketlerin sisteme girmesiyle gelişmeye başlamıştır. Özellikle, 1980lerin ikinci yarısında sermaye piyasası kuruluşları ve araçlarındaki gelişmeler piyasayı daha da geliştirmiştir. Ancak, diğer finansal kuruluşlardaki bu gelişmeye rağmen, bankacılık sektörü hala finansal sistem içindeki belirleyici rolünü sürdürmektedir.

1.5.1.1.1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)

TCMB, Hazine Müsteşarlığı ve BDDK ile birlikte bankacılık sektörünü düzenleyen ve gözetten bir kurum olarak sektör için büyük önem taşımaktadır. TCMB ayrıca son borç verme mercii olması nedeniyle bankacılık sektörü ve finans kesiminin geneli açısından önemli bir kurumdur. Bu çerçevede, bu alt bölümde, TCMB'nin temel görev ve yetkileri, ekonomide ve finans kesimindeki rolü, bağımsızlığı ve para politikası uygulamaları ele alınacaktır.

Bankanın temel yetkileri:

Türkiye'de banknot ihracı imtiyazı tekelden Bankaya aittir

Banka, Hükümetle birlikte enflasyon hedefini tespit eder, buna uyumlu olarak para politikasını belirler. Banka, para politikasının uygulanmasında tek yetkili ve sorumludur.

Banka, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla bu Kanunda belirtilen para politikası araçlarını kullanmaya, uygun bulacağı diğer para politikası araçlarını da doğrudan belirlemeye ve uygulamaya yetkilidir.

Banka, olağanüstü hallerde ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun kaynaklarının ihtiyacı karşılamaması durumunda, belirleyeceği usul ve esaslara göre bu Fona avans vermeye yetkilidir.

Banka, nihai kredi mercii olarak bankalara kredi verme işlerini yürütür.

Banka, bankaların ödünç para verme işlemlerinde ve mevduat kabulünde uygulayacakları faiz oranlarını, belirleyeceği usul ve esaslara göre bankalardan istemeye yetkilidir.

Banka, malî piyasaları izlemek amacıyla bankalar ve diğer malî kurumlardan ve bunları düzenlemek ve denetlemekle görevli kurum ve kuruluşlardan gerekli bilgilen istemeye ve istatistiki bilgi toplamaya yetkilidir.

1.5.1.1.2. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)

4389 sayılı Bankalar Kanunu ve ilgili diğer mevzuatın, Kanunda gösterilen yetkiler çerçevesinde düzenlemeler de yapmak suretiyle uygulanmasını sağlamak, uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak, tasarrufların güvence altına alınmasını temin etmek ve Kanunla verilen diğer görev ve yetkileri kullanmak üzere kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun, hizmet birimleri ile bunların görev ve sorumluklarını düzenlemek amacıyla çıkarılan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Teşkilat Yönetmeliği, Kurumun teşkilat yapısını, görev ve yetkilerini ayrıntılı olarak düzenlemiştir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun görevleri şunlardır:

- a) Kanun ve ilgili diğer mevzuatın, Kanun'da gösterilen yetkiler çerçevesinde düzenlemeler de yapmak suretiyle uygulanmasını sağlamak,
- b) Uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak,
- c) Tasarrufların güvence altına alınmasını temin etmek,
- d) Tasarruf sahiplerinin haklarını ve kuruluşların düzenli ve emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye sokabilecek ve ekonomide önemli zararlar doğurabilecek her türlü işlem ve uygulamaları önlemek üzere Kanun'da ve

diğer mevzuatla kendisine verilen yetkiler çerçevesinde gerekli gördüğü her türlü tedbiri almak,

e) Kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere gerekli tedbirleri almak ve uygulamak,

f) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nu idare ve temsil etmek,

g) Yurt içi ve dışı ekonomik gelişmeleri izlemek, değerlendirmek, bu gelişmeler ile makroekonomik politikaların bankacılık sektörü ile etkileşimini incelemek ve bu amaçla modeller geliştirmek,

h) Talepleri halinde veya gerektiğinde Hazine ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlıkları ile Merkez Bankası'na para, kredi ve bankacılık politikalarının yürütülmesi ile ilgili konularda mütalaa ve bilgi vermek,

i) Kurum'un menfaatlerini koruyucu anlaşmazlıkları önleyici hukuki tedbirleri zamanında almak, ayrıca, Kurum'a ilişkin her türlü uyuşmazlığın adli ve idari merciler ile icra dairelerinde takibi, savunulması ve çözümümlenmesi amacıyla gerekli işlemleri yapmak,

j) Kanunla verilen diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak.

1.5.1.1.3. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)

1999 yılında çıkarılan ve 3182 sayılı Kanunu yürürlükten kaldıran 4389 sayılı yeni Bankalar Kanunu hükümleri uyarınca çıkarılan ve 26.8,2000 tarih ve 24152 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu yönetmeliği ile birlikte Fon'un temsil ve idaresi BDDK tarafından yapılmaya başlanmıştır. Fon'un görev ve yetkileri Fon Yönetmeliği'nin 7. maddesinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu maddeye göre Fon'un görev ve yetkileri şunlardır.

a) Kurulca belirlenecek esaslar çerçevesinde bankalardaki tasarruf mevduatını sigorta etmek, sigorta kapsamındaki mevduatı izlemek, Fon mevcudunu yönetmek ve değerlendirmek,

b) Fon'un menfaatlerini koruyucu anlaşmazlıkları önleyici hukuki tedbirleri zamanında almak, ayrıca Fon'a ilişkin her türlü uyuşmazlığın adli ve idari

merciler ile icra dairelerinde takibi, savunulması ve çözümlenmesi amacıyla gerekli işlemleri yapmak,

c) Bankacılık işlemleri yapma ve/veya mevduat kabul etme izni kaldırılan bankaların; yönetim ve denetimini üstlenmek, mevduat sahiplerine sigorta kapsamında bulunan mevduatı doğrudan veya ilan edeceği bir banka aracılığı ile ödemek ve mevduat sahipleri yerine bankanın iflasını istemek, iflas kararı alınması halinde iflas masasına İmtiyazlı alacaklı sıfatı ile iştirak etmek, Kanunun uygulaması ile sınırlı olmak üzere 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununda yazılı iflas dairesi ve alacaklılar toplantısı ile iflas idaresi görev ve yetkilerine de sahip olarak bankayı Kanun hükümleri çerçevesinde tasfiye etmek,

d) Temettü hariç ortaklık hakları ile yönetimi ve denetimi kendisine devredilen veya hisseleri kendisine intikal eden bankaların mali bünyelerinin güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması, mevcut veya yeni kurulacak bir banka ile birleştirilmesi, devri veya satışıyla ilgili gerekli çalışmaları yapmak,

e) Temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi Fon'a devredilen bankanın sigorta kapsamında bulunan mevduat tutarını aşmamak ve hisselerinin tamamına sahip olmak kaydıyla, sermayesine tekabül eden zararlarının devralınması için gerekli işlemleri yapmak,

f) Temettü hariç ortaklık hakları ile yönetimi ve denetimi kendisine devredilen veya hisseleri kendisine intikal eden bankaların bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izninin kaldırılmasını Kuruldan talep etmek,

g) Bir banka hakkında Kanun'un 14/3 ve/veya 14/4'üncü fıkralarının uygulanmasına neden olan işlemlerde sorumluluğu bulunan banka yönetim kurulu ve kredi komitesi başkan ve üyeleri ile genel müdür, genel müdür yardımcıları ve imzalan bankayı ilzam eden memurları ile banka ortakları hakkında alınacak kararlara ilişkin gerekli çalışmaları yapmak,

h) Kanun'a aykırı karar ve işlemleriyle bankanın iflasına neden olan banka yönetim kurulu ve kredi komitesi başkan ve üyeleri ile genel müdür, genel müdür yardımcıları ve imzaları bankayı ilzam eden memurlar hakkında alınacak kararlara ilişkin gerekli çalışmaları yapmak,

- i) Olağanüstü hallerde Hazine Müsteşarlığından izin almak kaydıyla borçlanmak,
- j) Olağanüstü hallerde Fon kaynaklarının İhtiyacı karşılamaması durumunda Kurumun talebi üzerine Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'ndan avans almak,
- k) Fon mevcudunun ihtiyacı karşılayamaması durumunda bankalardan ileride doğacak prim yükümlülüklerine mahsuben bir önceki yılda Ödedikleri sigorta primi toplamına kadar avans almak,
- l) Fon'un kaynakları ile her türlü alacağını 6183 sayılı Kanun hükümlerine göre takip ve tahsil etmek,
- m) Kanunla verilen diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak,

1.5.2. Türk Bankacılık Sektörünün Güven Odaklı Risk Analizi

Türk bankacılık sektörünün başlangıcından günümüze, özellikle 1980 sonrası uygulamaya konulan reform politikaları sonrasında, sektörün karşılaştığı başlıca temel sorunlar; ekonomik istikrarsızlık, mali riskler, yüksek kaynak maliyeti, haksız rekabet koşulları, teknolojideki hızlı gelişmeler, özkaynakların yetersizliği ve yeniden yapılanma sorunları şeklinde sıralanabilir ⁸.

1.5.2.1. Ekonomik İstikrarsızlık

Türk bankacılık sektörü, 1980 yılında Türkiye ekonomisinde uygulamaya konulan istikrar politikaları sonrasında, yeni bir döneme girmiş ve günümüze kadar çok önemli gelişmeler göstermiştir. Bununla birlikte, sektördeki yenileşmenin ve hızlı büyümenin getirdiği bir çok sorun ile karşılaşmıştır. Bu sorunların başında da, yüksek oranlı enflasyonun neden olduğu ekonomik istikrarsızlık gelmektedir. Bu yıllarda, bankacılık sektörü, genişleyen kamu finansman açıkları ile birlikte kronikleşen yüksek

⁸ İlker PARASIZ : Para,Banka ve Finansal Piyasalar (Ankara, 2000) ,125.

enflasyonun etkisiyle istikrarlı bir gelişme sürecine girememiştir. Yüksek enflasyon ve ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalar döviz kuru ve faiz riskini arttırırken, sektör büyük ölçüde nakite dayanan özvarlıklarını enflasyona karşı korumada zorlanmaktadır.

Yüksek enflasyon ortamında bankaların işlemleri ve stratejileri, normal ortama göre daha farklı olmaktadır. Bir yandan bankalar enflasyonun zararlı etkilerinden kaçınmaya çalışmakta, diğer yandan ise, belirsizliklerin üstesinden gelme ve risk alma yöntemlerini yeniden gözden geçirmektedirler. Daha da önemlisi, “dışlama etkisi”ne neden olan kamu borçlanması artarak devam ettikçe, bankalar en basit yatırım aracı olarak kamu sektörüne yönelmektedirler. Bu durum onların en temel görevleri olan ve kaynakların etkin dağılımı için gereken fonlara aracılık etme işlevinden uzaklaşmalarına neden olmaktadır ⁹. Yüksek oranlı enflasyon dönemlerinde bankaların nominal olarak artmış görünen karları, reel olarak azalmakta ve bunun sonucunda özkaynakların reel büyüklüğü düşmektedir. Ayrıca bu olumsuz makroekonomik koşullar, bankaların kaynak maliyetlerini ve diğer işletme giderlerini arttırmakta, bu etki sonucunda artan kredi faizleri ise, özellikle piyasaya yönelik düşük riskli plasman olanaklarını daraltmaktadır ¹⁰.

Ekonomik istikrarsızlık ve kronik enflasyon dönemlerinde, sektörü olumsuz etkileyen bir diğer sorunda, problemlili kredilerin artmasıdır ¹¹. Özellikle artan faiz yükü, banka alacaklarının tahsilini sınırlandırıcı bir etki yaratmaktadır. Vadesinde ödenmeyen alacaklar banka kaynaklarının akışkanlığını azalttığı gibi, kaynak maliyetinin artması sonucunu da vermektedir. Enflasyonun düşürülmesiyle birlikte sağlanacak ekonomik istikrar ile hem banka kredileri donmuş karakterinden kurtulacak, hem de tahsili gecikmiş alacakların kaynak maliyetine yansıyan yükü azalmış olacaktır. Bu durumda bankalarında takipteki alacaklarını teminat yönünden güçlendirmesi, yani risklerin oluşmaması içinde gereken önlemleri alması gereklidir.

⁹ Gazi ERÇEL : Konuşmalar 1999 (Ankara,2000),72.

¹⁰ İlker PARASIZ : a.g.e.,125.

¹¹ İlker PARASIZ : a.g.e.,126

Sonuç olarak, makroekonomik istikrarı sağlayamayan bir ülke ekonomisinde, bankacılık sektörü sorunsuz olmayacağı gibi, tersi bir durumda yani, bankacılık sektöründeki sorunlarda, makroekonomik istikrar için her zaman risk oluşturmaktadır.

1.5.2.2. Yüksek Kaynak Maliyeti

Son yıllarda mevduat dışı fon temininde kaydedilen gelişmelere rağmen, ticaret bankalarının fon kaynaklarının en önemlisi, topladıkları mevduatlardır. Sektörde mevduata uygulanan faiz oranları kaçınılmaz biçimde enflasyon oranları ile yakın ilişki içindedir. 1980'li yıllardan itibaren faizlerin serbest bırakılmasıyla, faizler enflasyon paralelinde seyretmeye başlarken, mevduat kompozisyonunun vadeli lehine gelişmesi sonucu, mevduatın maliyeti önemli ölçüde artmıştır .

Kaynak maliyeti aynı zamanda, toplam disponibilibite ve mevduat munzam karşılığı ayırma zorunluluğu ve TMSF primleri yüzünden de yükselmektedir. Ayrıca Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, diğer giderler, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu primleri, gider vergisi kesintilerinden oluşan vergi yükleri, kaynak maliyetini yükselten diğer unsurlardır. Bu kalemler bankaların plase edilebilir kaynaklarını önemli ölçüde azalttığından, kredi faizlerini arttırıcı unsurlar olmaktadır.

İşletme maliyetleri de yüksek kaynak maliyetleri içerisinde yer almaktadır. İşletme giderleri içerisinde en önemli payı ise, personel giderleri oluşturmaktadır. Türk bankacılık sektöründe, 1980 öncesi koşullarında mevduat toplayabilmek için şube ağını genişletmek ve yeni personel istihdam etmek rasyonel kabul edilirken, 1980'li yıllardan itibaren reel pozitif faiz politikası ve otomasyondaki gelişmeler, bir çok şubeyi karlı olmaktan çıkarmıştır. Bunun sonucunda, bir süre bankalar işletme giderlerini azaltmak amacıyla, şube kapatma ve personel sayısını azaltma politikası izlemişler, fakat son yıllarda sanayileşmenin Anadolu'ya yayılmasıyla birlikte, mevcut

bankaların şube sayılarını yeniden arttırma politikası izlemelerine neden olmuştur. Bu da sektördeki maliyetlerin yeniden artmasına yol açmıştır.

Yüksek kaynak maliyetine neden olan bir diğer unsurda, bankacılık sektöründe yaşanan otomasyon alanındaki gelişmelerdir. İnternet bankacılığı ile birlikte banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması ve ATM sayısındaki hızlı artışlarda, sektördeki maliyetlerin artmasına neden olmuştur.

1.5.2.3. Haksız Rekabet Koşulları

Bankacılık sektöründe rekabet, doğrudan doğruya fiyatları etkileyen en önemli unsurlardan biridir ¹². Günümüzde finansal piyasalarda hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Yeni düzenlemelerin ve teknolojiye ilerlemelerin bir sonucu olarak, uluslararası piyasalar ile yerli piyasalar arasında engeller ortadan kalkmakta ve dünya finansal piyasaları küreselleşmektedir. Bunun sonucunda da, sektörün rekabet gücünü kullanma yeteneği her geçen gün önem kazanmaktadır.

Mali piyasalardaki düzenlemelerin azaltılması ve tanıtılan yeni finansal ürünler ticari bankaların faaliyet alanlarını ve sunabilecekleri hizmetleri genişletirken, bu kurumların üzerindeki rekabet baskısını da arttırmıştır. Yoğun rekabet ortamı fon maliyetlerini yükseltirken, müşteriler de daha fazla getiri sağlayan kurumlara yönelmişlerdir.

Son yıllarda dünyanın en gelişmiş ülkelerinde dahi, bankacılık sektörü yalnız kendi içinde değil, banka dışı kurumlardan gelen çok ciddi bir rekabet ortamı içerisinde varlığını sürdürme çabası içinde olmuştur. Finansal süper marketler, aracı kurumlar, sigorta şirketleri, emekli sandıkları, süpermarket mağaza zincirleri, büyük otomobil ve diğer dayanıklı tüketim malları üreticileri, önceden yalnızca ticari bankalarca geniş tüketici kitlelerine sunulan hizmet sahalarına el atarak, mali hizmetler sektöründe bankalarla amansız bir rekabete girmişlerdir. Türkiye’de de, bugün benzer bir gelişme gözlenmektedir. Özellikle dayanıklı tüketim malları üreten ve pazarlayan bu

¹² Turgut ÖZKAN : “Ulusal ve Uluslararası Bankacılıkta Rekabet”, İktisat Dergisi ,(Mart,1999), 40

büyük kuruluşlar, kurdukları finans şirketleri kanalıyla, tüketici kredilerinde, bankalara önemli bir rakip olabilecekleri sinyali vermişlerdir.

Rekabette kuşkusuz fiyat önemli bir etken olmakla birlikte, rekabet gücünü belirleyen tek etken değildir. Hizmet kalitesi, hizmetin çeşitliliği, yapısı, müşterinin gereksinimlerini karşılayan hizmetlerin sunulması, teknoloji, reklam vb. bütün bunlar rekabet gücünü etkilemektedir. Rakiplerin sundukları hizmetlerin bilinmesi, pazara yeni girenlere karşı pazarda mevcutların olası tepkileri, alabilecekleri önlemler, hizmet satmak isteyen her bankanın dikkate alması gereken etmenlerdir. Uygulamada kural olarak sektörün pazar büyümesi azaldıkça, sabit masraflar yükseldikçe, kredi müşterilerinin özellikleri farklılaştıkça ve bu hizmetlerin önemi arttıkça, mevcut bankaların tepkileri gittikçe kuvvetlenmektedir.

Ülkemizde faaliyette bulunan yabancı bankaların, ülkemiz bankacılık sektöründe rekabet ortamının geliştirilmesine ve “rekabet gücünün artırılması” kavramına önemli katkıları olmuştur. Yabancı bankaların, Türk bankacılık sektörüne özellikle yönetim, pazarlama, müşteri ilişkileri gibi alanlardaki katkıları gözardı edilemez. Yabancı sermaye, arttırdığı rekabet ortamı sayesinde “şeffaflık” ilkesinin bir kavram olarak sektöre empoze edilmesini sağlamış, bunun bir sonucu olarak da, kuvvetli mali yapı ve güçlü mali standartlar kavramının benimsenmesine önemli katkıda bulunmuştur.

Yabancı bankalar, ölçek ekonomilerinden, farklılaştırma ve riski yayma özelliklerinden ve uluslararası finansman merkezleriyle doğrudan bağlantılarından dolayı, en son kredi araçlarını ve teknolojisini hızla transfer edebilmekte ve diğer yabancı bankaların gelişini teşvik ettiğinden, yoğunlaşma oranını azaltarak fiyat rekabetine neden olmaktadır. Bu özelliğe sahip yabancı bankalar, artan rekabet yoluyla ulusal bankacılık sektörünün yapısını değiştirmektedir. Bankacılık sektöründeki rekabetin devamı ya da artışı, teorik olarak marjinal bankaların piyasadan çekilmesine ya da, hizmetlerin daha kaliteli sunulmasına yol açacaktır.

1.5.2.4. Teknolojideki Hızlı Gelişmeler

Teknolojideki hızlı gelişmelerle birlikte, dünya finans piyasaları ile entegrasyon sürecine giren Türk bankacılık sektörü, gelişmiş ülkelerin bankacılık sistemlerinde yaygın bir şekilde kullanılan leasing, factoring, forfaiting gibi mali hizmetler; swap, forward, future, option gibi risk yönetim ürünleri ve internet bankacılığı hizmetlerini sunma aşamasına gelmiştir. Bankacılıktaki yeni uygulamalar sadece finansal alanla sınırlı olmayıp, teknik alandaki gelişmelerden yararlanma da, sektörde önemli bir düzeye ulaşmıştır . Son yıllarda ülkemiz bankacılığının teknoloji kullanımında, artan bir yoğunluk yaşanmaktadır. Bankalar uzun süredir müşterilerin hizmetinde olan ATM, POS, telefon ve bilgisayar bankacılığı gibi klasik teknolojik ürünlerini, yeni ürünlerle ve yeni hizmet anlayışları ile hızla zenginleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda, tüm bankaların vizyonunda elektronik bankacılık kavramı ilk sıralarda yer almaktadır. Bankalar müşterilerine daha iyi hizmetler sunabilmek ve 24 saat hizmet verebilmek amacıyla “Çağrı Merkezleri”, “İnternet Bankacılığı”, “Müşteri İlişkileri Yönetimi” gibi yeni uygulamaları devreye koymaktadırlar¹³. Ayrıca, gelecekte ticaret hayatında ve bankacılık sektöründe çok büyük bir önem kazanacak olan, elektronik ticaret kapsamındaki çalışmalar da, bankalar tarafından büyük bir özenle gerçekleştirilmekte ve dünyada bu alandaki gelişmeler yakından takip edilmektedir.

Elektronik bankacılığın uygulanması bir yandan bankacılıktaki işlemleri hızlandırmakta, diğer yandan yeni hizmetlerle müşteri karşısına çıkan bankaların işlem hacimlerini ve pazar paylarını arttırmalarını sağlamaktadır. Banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması sonucu, bir yandan müşteriye kolay ve hızlı hizmet sunulurken, diğer yandan müşterilerin kredi değerliliği için gerekli verilerin depolanması olanağı artmaktadır. Ayrıca self-servis birimleri ile getirilen yenilikler, hem banka personelinin rutin işlemlerini

¹³ Ekrem KESKİN : “ 1999 Yılında Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler,Bankacılar Dergisi,33, (1999), 13.

azaltmakta hem de, müşterinin çalışma saatlerinin dışında da banka hizmetlerinden yararlanması olanağını sunmaktadır.

Finansal ve teknik alandaki en önemli hizmetlerden biri de, nakit-yöntem sistemidir. Bankalar bu sistemi daha önce sadece büyük müşterileri için uygulamaktaydılar, ancak son zamanlar da, küçük ve orta boy firma müşterilerinin likidite yönetimi ve finansman durumuna ilişkin sorunlara da, çözüm getirmektedirler. Hatta bazı bankaların bu alandaki hizmetleri sadece likidite ve finansman ile sınırlı kalmayıp, proforma bilanço, kar-zarar planı, yatırımlar, satış, üretim ve personel planlaması içerecek şekilde yaygınlaşmaktadır.

Teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler sayesinde, bankacılık sektörü hedef ve planlarına uygun olarak önemli banka içi planlama, enformasyon ve muhasebe düzenine ilişkin sorunları çok kısa sürelerde çözümleyecek karar ve uygulama olanaklarına sahiptirler. Böylece mevcut durumun yanı sıra, gelecekteki karlılık, risk ve likidite durumunda ortaya çıkabilecek değişimleri, bazı göstergelerden yararlanarak bilinçli bir şekilde açıklığa kavuşturabilirler¹⁴.

Teknolojideki gelişmelerin ve bankacılık alanındaki yenileşmelerin sağlamış olduğu tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, adları geçen finansal tekniklerin ve ürünlerin uygulaması ve kurumsallaşmasında, bu tekniklerin ve yeniliklerin uygulanması ile ilgili devlet organlarının koordineli bir şekilde çalışamaması, konuyla ilgili bir mevzuat altyapısının henüz tam olarak oluşturulmamış olması ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle, sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların giderilmesi yukarıda sayılan eksikliklerin giderilmesiyle mümkün olacaktır.

¹⁴ Niyazi BERK : Avrupa Topluluğuna Tam Üyelik Açısından Türk Bankacılık Sistemini Uyum Gereksinimleri,(İstanbul,1998) ,23.

1.5.2.5. Özkaynakların Yetersizliği

Türk bankacılık sektörünün önemli bir sorunu da, özkaynaklarının yetersizliğidir. Özkaynakların yetersiz olmasında sektörde yer alan, gerek aktif gerekse sermaye büyüklükleri açısından, küçük bankaların büyük bankalara nazaran çoğunlukta olması etkilidir. Bu küçük ölçekli bankalar hem toplam aktifler, hem de özsermaye büyüklüğü açısından son derece yetersiz olup, bu bankaların fon kaynağı sadece interbank ya da uluslararası finansal piyasalardır. Bu nedenle, küçük ölçekli bankaların, gerek iç piyasada gerekse de uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek güçleri yoktur. Küçük ölçekli bankaların birleşmeleri sağlanarak, aktif ve sermaye yapılarının güçlendirilmesiyle özkaynaklarının artırılması mümkün olabilir.

Bankacılık sektöründe özkaynak yetersizliğinin bir diğer nedeni de, getiri seviyesi düşük iştiraklere ve sabit kıymetlere yatırılan kaynakların büyüklüğüdür. İştiraklere yatırılan kaynakların bir çoğu yeterli getiriyi sağlayamamaktadır. Geçmişte, sermaye birikiminin yetersiz olması nedeniyle, bankalar, iştirakler yoluyla sanayileşmeye önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ancak bugün iştirakler sektördeki bir çok banka için büyük bir yük teşkil etmektedir. Bu ağır yükten kurtulmanın tek yolu, sermaye piyasalarında derinlik sağlamaya başlanmasıyla, gelir getirmeyen aktiflerin başta iştirakler olmak üzere tasfiyesi ve menkul kıymetleştirilmesi yoluyla mümkün olacaktır.

1.5.2.6. Ölçeğin Küçüklüğü ve Dışa Açık Olmama

Türkiye'de bankalar uluslararası bankacılık ölçeği dikkate alındığında, aktif büyüklüğü ve özkaynaklar bakımından çok küçük miktarlarla faaliyet göstermektedirler. Japonya'da Industrial Bank of Japan (IBJ), Dai-ichi Kangyo Bank (DKB) ve Fuji Bank (FUJI) birleşmesiyle birlikte , 1,241 milyar dolarlık bir aktif büyüklüğüne sahip ve dünyanın en büyük bankası kurulmuş olacaktır. Dresdner Bank ile birleşme görüşmeleri yapan Deutsche Bank ' ın aktif büyüklüğü ise 732.5 milyar dolardır. Türk bankacılık sektörünün toplam

aktiflerinin 133 milyar dolar, toplam özkaynaklarının ise 3.6 milyar dolar civarında olduğu dikkate alınırsa, ölçeğin ne kadar yetersiz olduğu açıkça görülecektir. Ayrıca, bankacılık sektörüne hakim olan grup bankacılığı ve kamunun sektördeki ağırlığı nedeniyle sektörün dışa açılması yetersiz kalmıştır. Bazı bankalar banka kurmak, kurulmuş bankalara iştirak etmek veya şube ve temsilcilikler açmak yoluyla yurtdışına açılmıştır. Ancak, bunlar yetersizdir ve sektörün bankacılık işlemleri ve işbirliği anlamında uluslararası piyasalara açılmasını, yani uluslararası rekabete hazır hale gelmesini sağlayamamıştır.

1.5.2.7. Kamunun Finansal Sistemdeki Etkinliği

Kamu açıklarının finansman yöntemi kamu kesiminin finansal sistem içinde belirleyici duruma gelmesine neden olmuştur. Kamu açıklarının dış borçlanma yoluyla finanse edilememesi nedeniyle son yıllarda iç borçlanmaya ağırlık verilmiş ve dış borçlar ile iç borç ödenir hale gelmiştir. Bu nedenle mali sistemdeki kaynakların çok önemli bir kısmı kamu kesimince kullanılmaktadır. Bu durum bankaların asli fonksiyonlarını yerine getirmesini zorlaştırmaktadır. İhraç ettiği menkul kıymetlerin yanı sıra, kamu kesimi bankaların kaynaklarını, aktiflerini, risklerini ve faaliyetlerini etkileyebilecek düzenlemeler yaparak da sistemde belirleyici olmaktadır. Kamu bu çerçevede en büyük etkiyi bankaların aktiflerinin şekillenmesine müdahale ederek yapmaktadır.

1.5.2.8. Politik Müdahaleler

Kamu açıklarının bankacılık sistemi yoluyla finanse edilmekte olması , dış borç ödemeleri için iç borçlanmaya gidilmesi , tarım sektörü ve KOBİ desteklerinin kamu bankaları üzerinden sağlanmaya çalışılması , kamu bankalarının istihdam için kullanılmak istenmesi nedenleriyle Türkiye de

bankacılık sistemi uzun dönemler boyunca politik müdahalelere açık bir konumda bulunmuştur.

1.5.3. Türk Bankacılık Sektöründe Mali Riskler

Bankalarda çeşitli kaynaklardan elde edilen fonlar, yatırım alternatifleri arasında dağıtılır. Dağıtım yapılırken alınacak kriter, her alternatifin risklilik derecesi ve buna karşılık getiri miktarıdır. Bankacılık sektöründe riskler, genelde likidite yetersizliğinden, faiz oranlarının ya da döviz kurlarının dalgalanmasından, borçların geri ödenmemesinden ve ekonomik değişimlerden kaynaklanabilir. Aktif yönetiminde, bir bankanın karşılaşacağı riskleri çok iyi bilip, ona göre aktif dağılımı yapması gerekmektedir.

Bankacılık sektöründe karşılaşılabilecek riskler, içsel ve dışsal riskler olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Sektörün kendi yapısından kaynaklanan risklere içsel riskler denilirken, sektörün dışındaki olaylardan meydana gelen risklere ise, dışsal riskler denilmektedir. İçsel ve dışsal risklerde, kendi aralarında alt kısımlara ayrılırlar. Bankacılık sektöründe karşılaşılan risk grupları içerisinde en önemlisi ise, mali riskler denilen, bankaların ve sektörün kendi yapı ve operasyonlarından kaynaklanan risk grubudur. Bu riskler faiz riski, kur riski, kredi riski, piyasa riski, sermaye yetersizliği riski ve likidite riski olmak üzere altı başlık altında incelenebilir ¹⁵.

1.5.3.1. Faiz Riski

Bu risk, gerek nominal gerekse reel faiz oranlarındaki hareketlenmelerden kaynaklanır. Faiz riski, aktif kalemleriyle pasif kalemleri arasında vade ya da faiz bazında bir uyumsuzluk olması veya değişken faizli mali yükümlülüklerin gelecekteki nakit akımları, gelir-gider üzerinde belirsizliğe yol açması halinde ortaya çıkar.

¹⁵ (Çelik, 2001, 61)

Türk bankacılık sektörünün, kısa vadelerde faize duyarlı pasiflerinin faize duyarlı aktiflerinden daha fazla olması, yabancı kaynakların varlıklara göre daha kısa sürelerde, yeniden fiyatlandırılması sonucunu doğurmaktadır. Varlık ve yükümlülüklerin yeniden fiyatlama dönemlerindeki bu uyumsuzluk, aktif ve pasiflerin faiz oranı değişikliklerine karşı olan duyarlılıklarını arttırmaktadır. Diğer yandan bankalar, faiz oranlarının artma eğilimi gösterdiği dönemlerde, repo yoluyla düşük faiz getirili kamuya ait menkul kıymetlerini, daha yüksek getirili olanlarla değiştirmek suretiyle, faiz riskini kontrol altında tutmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca sektörde, swap gibi bazı türev enstrümanlar da, bu amaca yönelik olarak kullanılmaktadır .

1.5.3.2. Kur Riski

Bu risk, kurlardaki değişimlerden kaynaklanan kazanç ve kayıplarla ilgilidir. Kur riski, yabancı paraya dayalı işlemlerde, yabancı paraların yerli paraya ya da birbirlerine karşı değerlerinin değişmesi halinde ortaya çıkar, sonuçta bu da kar veya zarara yol açar.

Kur riskine ilişkin olarak, Türk Lirası, faiz oranları ile Türk Lirası'nın nominal değer kaybı arasındaki fark, bankaların döviz cinsinden kaynaklarını Türk Lirası veya alternatif yatırım araçlarına dönüştürmesinin en büyük nedenidir. Türkiye'de kur riskine bağlı açık pozisyon izleme uygulaması 1985 yılında başlamıştır. Çeşitli güçlük ve kayıplarla karşılaştıktan sonra, Türk bankacılık sektörü, kur riski konusunda yeterince bilgi ve deneyim sahibi olmuştur. Ayrıca TCMB'de, yaptığı birçok yasal düzenlemeyle, bu riski azaltma yönünde önlemler almış ve uygulamaya koymuştur .

1.5.3.3. Kredi Riski

Bu risk, potansiyel kayıplar açısından büyük bir önem taşır. Kredi riski müşterilerin geri ödeme sıkıntısına düşmelerinden kaynaklanır. Yani

kullandırılan kredinin geri dönmeme halini ifade eder. Kredinin geri dönmemesi, borcun tamamen veya kısmen kaybına neden olur.

Mali riskler arasında en önemli olanı ve Türk bankalarının yönetimine en çok dikkat ettiği risk, kredi riskidir. Türk bankacılık sektörü, yıllar boyunca kredi riskine gereken önemi vermektedir. Ancak sektörde artan rekabet, risk alma açısından da bazı sonuçlar doğururken, bankaların kredi stratejilerini yeniden gözden geçirmelerinin gereği de ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, kredi riskinin bir bütün olarak ele alınması bankacılık sektörünün giderek daralan uluslararası finansman ortamına rağmen, donuk alacaklarının seviyesini düşük tutarak kredi riskini yönetebileceğini ortaya koymuştur .

1.5.3.4. Likidite Riski

Bankalar, taahhütlerini zamanında yerine getirebilmek amacıyla, mevcutlarında nakit değerler ya da likiditesi yüksek finansal araçlar bulundurmak durumundadırlar. Eğer bir banka, taahhütlerini karşılayabilecek söz konusu araçlara sahip değilse, likidite riski ile karşı karşıya demektir. Bu risk, özellikle kısa vadeli varlıklarının yine kısa vadeli taahhütlerini karşılayamama durumunda ortaya çıkar .

Likidite riskine bakıldığında, mevduat sahiplerinin kısa vadeleri tercih ederken, yatırım sahiplerinin yüksek enflasyon beklentileri ve belirsizliğin yönlendirmesiyle daha uzun vadeleri araması, Türk bankacılık sektörünün aktif ve pasiflerinin vade yapılarında da, yansımaları neden olduğu görülmektedir. Dolayısıyla sektördeki bankalar, likidite riskine daha duyarlı hale gelmişlerdir. Özellikle, son dönemlerde dünya ekonomisinde yaşanan mali sıkıntılar ve global mali krizler sonrasında, gelişmekte olan ekonomilerin birçoğu riskli görülmeye başlanmıştır. Bu durumda, uluslararası yatırımcılar Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalara yatırım yapma konusunda daha ihtiyatlı davranmaya ve bu piyasalara, kredi kullandırmalarında daha seçici olmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda Türk bankacılık sektörü de, kredi dağıtımlarını azaltarak likit kalmayı tercih etmiştir .

Genel olarak incelendiğinde, büyük bankalar küçük bankalara oranla daha az likidite riski ile karşılaşmakta ve söz konusu durum iki nedenden kaynaklanmaktadır. Bunlardan birincisi, büyük bankalarda çekilen mevduatın toplam mevduatın küçük bir kısmını oluşturma ihtimali daha yüksektir. Çünkü büyük bankaların mevduatları, küçük bankalara oranla daha geniş bir alana yayılmaktadır. İkincisi ise, ölçekleri nedeni ile büyük bankalar, genellikle bankalararası piyasaya daha iyi faiz oranıyla ve daha elverişli dönemlerde girmektedir.

1.5.3.5. Piyasa Riski

Bu risk, bankaların sahip oldukları bir ya da birden fazla ticari varlığın işleme tabi tutulabileceği süre dahilinde, piyasada meydana gelen beklenmeyen olumsuz dalgalanmaların sebep olduğu kayıp veya beklenenden düşük seviyedeki kar halini ifade eder . Piyasa riski herhangi bir zaman zarfında meydana gelebilir.

Piyasa riskini en aza indirmek, piyasa disiplinin sağlanmasıyla mümkündür. Piyasa disiplini; piyasadaki kurumlarla ilgili bilgilerin zamanında doğru ve şeffaf şekilde alınmasını içerir. Bankacılık sektöründe piyasa disiplinin sağlanmasıyla birlikte, piyasadaki ilgili birimler, çok daha sağlıklı değerlendirmeler yapabilecekler ve böylece istenmeyen riskler en aza indirilecektir .

1.5.3.6. Sermaye Yetersizliği Riski

Bu risk, bankaların mevcut sermayeleri ile gerçekleşen risklerinden oluşan kayıplarını telafi edebilme gücünü ifade eder. (Çelik, 2001, 62) Eğer mevcut sermayesi, söz konusu risklerin sebep olduğu kayıpları karşılamaya yeterliyse, risk düşük demektir. Eğer mevcut sermaye, kayıpları karşılayamayacak durumda ise, risk büyük demektir. Bu durumda gerekli önlemlerin en kısa sürede alınması gerekmektedir.

1.5.3.7. Sıcak Para - Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri

Ödemeler dengesi sermaye hareketleri içerisinde yer alan kısa vadeli sermaye de varlıklar ve yükümlülükler olarak iki bölümde oluşmaktadır. Varlıklar bölümünde dışarıya verilen krediler, yükümlülükler bölümünde ise, TCMB, ticari bankalar ve diğer sektörlerin işlemlerinden kaynaklanan kısa vadeli borçları yer almaktadır ¹⁶

Kısa vadeli sermaye ekonominin gelişim potansiyeline göre değil, genellikle finansal aktiflerdeki yüksek getiriden ve faiz-kur arbitrajından yararlanmak amacıyla gelebilmektedir. Bu nedenle bu tür sermaye büyük ölçüde spekülattır ve sıcak para özelliği taşıyabilmektedir. Vadelerinin kısıllığı nedeniyle uzun dönemli ekonomik büyümeye katkıda bulunamamakta, geçici olarak ödemeler dengesi ve kamu açıklarını finanse etmektedir.¹⁷

Türkiye'de sermaye hareketlerinin serbestleştirildiği dönemde var olan makro ekonomik dengesizlikler giderilememiş ve giderekte büyümüştür. En önemli dengesizlik unsuru olan kamu kesimi açıkları, iç borç stokunu artırmış bu durum ise yeterince derinleşmemiş mali piyasalar üzerinde baskı yaratarak faiz oranlarını yükseltmiştir. Yüksek faizlerden yararlanmak isteyen kısa vadeli sermaye girişlerinde artışlar olmuş bu da yurt içi mali piyasaları bir anlamda rahatlatmıştır. Ancak varolan makro ekonomik dengesizlik ortamında yabancı aktörlerin bekleyişlerinin kötüleşmesi kısa vadeli sermaye hareketlerinde zaman zaman önemli çıkışlara neden olmuştur . Dolayısıyla Türkiye'ye yönelik kısa vadeli sermaye girişleri, portföy yatırımlarına benzer şekilde istikrarsız bir seyir izlemiş ve yıllar itibariyle dalgalanmanın yüksek olduğu görülmüştür .

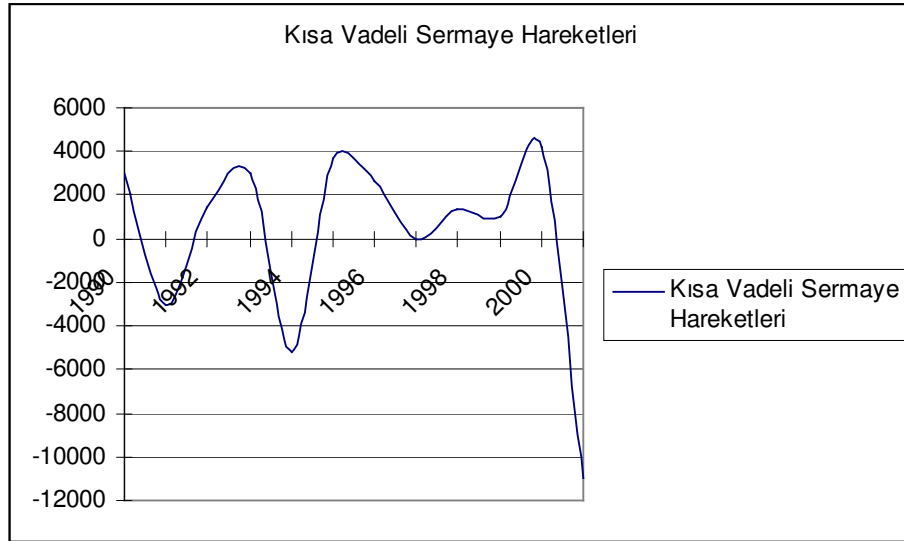
¹⁶ Yakup KEPENEK : Türkiye Ekonomisi,(İstanbul,2000),299..

¹⁷ Muhsin KAR : “Türkiye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler” ,DTM,(Ekim 2002),3.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Kısa Vad. Sermaye H.	3000	-3020	1396	2994	-5190	3635	2665	-7	1313	1024	4200	-11006
Varlıklar (net)	-409	-2560	-2438	-3291	2423	-383	331	-1750	-1464	-2198	-1913	-87
Yükümlülükler (net)	3409	-457	3834	6285	-7613	4018	2334	1743	2777	3222	6113	-10919

Tablo 2 : Türkiye'ye Yönelik Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri

Diğer yandan bu tür yatırımlar 1990'lı yıllarda Türkiye'ye yönelik sermaye hareketleri içerisinde önemli bir orana sahip olmuştur. Örneğin; bu oran 1990'da %60, 1993'de %34 ve 1996'da %49 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3: Türkiye'ye Yönelik Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri

1990'lı yıllarda, ülkemize giren kısa vadeli sermaye akımlarında artışlar olmuş ancak 1991 Körfez Savaşı ve 1994'de yaşanan ekonomik krizle beraber ülkemizden büyük miktarda kısa vadeli sermaye çıkışı yaşanmıştır.

Tablo 2'ye göre 1991'de çıkan net kısa vadeli sermaye miktarı yaklaşık 3 milyar dolar iken, 1994'te 5 milyar dolar civarında olmuştur. 1996 yılında ülkemize 2.6 milyar dolar, 1998 yılında 1.3 milyar dolar, 1999 yılında 1 milyar dolar civarında net kısa vadeli sermaye girmiş iken, 2000 yılında net kısa vadeli sermaye girişi en yüksek seviyesine çıkararak 4.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 1999 ve 2000 yılında giren net kısa vadeli sermayenin toplam sermaye girişi içerisindeki oranı ise sırasıyla %21 ve %44 olmuştur. Ülkemizden çıkan en yüksek miktartlı net kısa vadeli sermaye çıkışı ise 2001 yılında yine kasım ve şubat krizlerinin etkisiyle 11 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir.

1.5.4. Türk – Dünya Bankacılık Sistemlerinin Güven Odaklı Risk Yönetimi Kıyaslaması

Türk bankacılık sektörünü dünyadaki diğer bankacılık sektörleri ile kıyaslamak, Türk bankacılığının yaşadığı krizlerde hassas noktaları belirlemek ve diğer krizlere önlem oluşturabilmek açısından büyük önem taşımaktadır.

a) Güçlü Yönler

- 1- Yakın dönemde sektörün temel sorunları kapsamlı olarak tanımlanmıştır.
- 2- Risk yönetiminin geliştirilmesi ve kurumsallaşması yönünde önemli mesafeler alınmıştır.
- 3- Bankacılık sistemindeki yeniden yapılanma bütçe disiplini ve fiyat istikrarını hedefleyen ekonomi politikası ile eş zamanlı başlatılmıştır.
- 4- Düzenlemelerde uluslararası standartlara önemli ölçüde yaklaşılmıştır.
- 5- Sorunlu krediler radikal olarak tanımlanmış ve karşılığa tabi tutulmuştur.
- 6- Kur riski azaltılmıştır.
- 7- Finansal sektörün büyüme potansiyeli bulunmaktadır.
- 8- Bankalar gelişmiş ürün ve hizmet yelpazesine sahiptir.
- 9- İnsan gücü kalitesi ve uzmanlaşma düzeyi yüksektir.

- 10- Teknoloji alanında Türk bankacılık sektörü uluslararası rekabet düzeyini yakalamış durumdadır.
- 11- Bankaların gelişmiş şube ağı ve dağıtım kanalları mevcuttur.

b) Zayıf Yönler

Gelişmiş ülkelerin bankacılık sistemlerine kıyasla ,

- 1- Finansal varlıklara olan talep düşüktür.
- 2- Mali piyasalar küçük ve derinliği azdır.
- 3- Faaliyet ortamı yüksek risk içermektedir.
- 4- Serbest özkaynaklar küçüktür.
- 5- Karlılığın düşük olması özkaynak artışını özendirmemektedir.
- 6- Düzenlemeler çok sık aralıklarla ve birbirleriyle çelişen şekilde değişmektedir.
- 7- Finans sektörüne duyulan güven ve gösterilen itibar düşüktür.
- 8- Finansal varlıkların vergilendirilmesinde yatırımcının tercihlerini etkileyecek ölçüde büyük farklılıklar bulunmaktadır.
- 9- Finansal piyasalarda kamunun dışlama etkisi büyüktür.
- 10- Kamunun sistem içindeki payı ve etkinliği devam etmektedir.
- 11- Düzenlemelerin uygulanmasında farklılıklar finansal kurumlar arasında çok ciddi haksız rekabet yaratmaktadır.
- 12- Aktif kalitesinde düzelme süreci yavaş işlemektedir.
- 13- Finansal piyasaların doğası ile uyumlu olmayan kararlar alınmakta ve uygulanmaktadır.
- 14- Kaynak maliyetleri yüksek ve vadeler çok kısadır.
- 15- Özel sektörün tahvil ve bono ihracı yoluyla sermaye piyasasından kaynak sağlaması neredeyse imkansızdır.
- 16- Aracılık maliyeti çok yüksektir. Bu nedenle, yurtdışındaki bankaların yurtdışındaki bankalar karşısında rekabet gücü zayıftır.
- 17- Ekonomide kayıtdışılık çok yüksektir ; bu, akışın bankacılık sistemi dışına çıkmasına sebep olmaktadır.
- 18- Banka dışı kredi kurumları küçüktür.

- 19- Sermaye piyasası küçüktür.
- 20- Finansal kurumlar dışındaki kurumların mali performanslarının doğru olarak ölçülmesini, denetlenmesini ve raporlanmasını sağlayacak standartlar bulunmamaktadır.
- 21- Sermaye piyasası karları hariç tutulduğunda faaliyet marjları negatiftir.
- 22- Bankalar veya üçüncü kişilerin bankalar hakkında spekülatif yorum ve değerlendirmeleri güvenin teminini olumsuz etkilemektedir.
- 23- Birikmiş sorunlar geçmişte yaşananlar nedeniyle faaliyetlerini sürdüren bankalar üzerinde çok ciddi bir baskı oluşturmaktadır.
- 24- Tasarruf mevduatına tam güvence ve bu konudaki tartışmalar sektörün sağlıklı işleyişine yönelik tereddütler yaratmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜVEN KRİZİ – BANKACILIK KRİZİ ETKİLEŞİMİ

2.1. Teorik Yaklaşım

Finansal kriz ve banka krizlerine karşı bazı iktisat bilimciler tarafından birçok kriz teorisi ortaya atılmıştır. Bu teoriler güven krizi ve bankacılık krizi kavramlarının ilişkilerini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bunlardan belli başlıları; Asimetrik Bilgi Teorisi, Fischer-Minsky-Kindleberger Yaklaşımı, Parasala (Monoterist) Yaklaşım, Tesadüfi Çekme Riski Teorisi, Radalet ve Sachs Yaklaşımı ve Revell-Barcly Yaklaşımıdır.

2.1.1. Asimetrik Bilgi Teorisi

Bu teoriye göre mali piyasalarda karar almak amacıyla bir mal veya hizmet hakkında gerekli olan bilginin taraflardan birinin bilmesine karşın, diğer tarafın bilgi sahibi olmaması veya yetersiz bilgiye sahip olmasıdır. Taraflardan herbirinin sahip olduğu bu bilgi eşitsizliği asimetrik bilgi olarak nitelendirilir.¹ Bu tanımı bankacılık sektörüne uyarladığımızda sektöre fon sağlayanların yani mudilerin, bu fonun kullanılmasında bankalara göre aynı bilgiye sahip olmadıkları; diğer bir taraftan bankaların, kredi verdiği müşterilerine göre bu kredinin ne tür şekilde kullanılacağı konusunda daha az bilgiye sahip olması şeklinde bir durum ortaya çıkmaktadır.

Fon sahipleri ve fon kullanıcılarının arasında bu fonun nasıl kullanılacağı hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları nedeniyle sarıh bir bankacılık politikası gerçekleşmemekte bu durum da sektörde bir güven bunalımına ve krize neden olmaktadır. Sözgelimi; bankacılık krizlerinin

¹ Ali İhsan KARACAN : Bankacılık Krizleri ,(İstanbul,1996,),48.

ayrılmaz bir parçası olduğu gelişmekte olan ülkelerde tarafların birbirinden haberdar olmaması sebebiyle finansal panik anında bu tip krizlere rastlanmaktadır. Mevduatların 1980'lerin başında Filipinler, Tayland, Uruguay, Venezüella ve Türkiye'de yaşanan krizlerdeki gibi tasarruf sahipleri tarafından çekilmesi veya Kore'de gözlemlendiği şekliyle bankalararası para piyasasında gecelik mevduatların kapatılması ve bankaların birbirinden aldıkları kredilerin döndürülememesi şeklinde olması sonuçları açısından aynı etkiyi yapmakta, ödeme güçlüğüne düşen bankalar yükümlülüklerini yerine getirememektedirler.²

Taraflardan her birinin farklı bilgiye sahip olması ve/veya her iki tarafın da bilgi eksikliği mali piyasalarda ve sistemde iki türlü risk kaynağına zemin hazırlamaktadır:

- a. Ters Seçim (Adverse Selection): Muamele başlamadan ortaya çıkar ve yeterli bilgiye sahip olduğundaysa, yapılmayacak bir işe girilmesine neden olur.
- b. Ahlaki Riziko (Moral Hazard): Muamelenin yapılmasından sonra yetersiz bilginin sonucunda oluşan sorundur. Bankalar açık veya gizli şekilde kamu garantisini altında fonlarını borç verdiklerinde ahlaki riziko temelli krizlere neden olabilmektedir. Eğer bankaların sermayeleri yetersiz düzeyde veya yetersiz düzenlemelere tabi iseler, dağıtılan fonlar oldukça riskli alanlara plase edilebilmektedir. Kimi araştırmacılar bu durumu, bankaların kendilerine olan sınırsız devlet desteğini kullanarak mevduat toplamasını yağma ekonomisi olarak adlandırmakta ve bu durumun sanıldığından daha yaygın olduğunu belirtmektedir.

Bankacılık sisteminde ters seçim sorunu, kredi veren tarafından kredi verirken teminat alınarak aşılıp çalışılmaktadır. Borçlu, borcunu ödemeyip, temerrüde düştüğünde, teminatı nakde dönüştürülerek borç kapatılır ve zarar karşılanmış olur. Teminat yeterince büyük ise, kredi verenin zararı kapatılacağından, kredi veren ile kredi alan arasında asimetrik bilgi

² M.İbrahim TURHAN : "Bankacılık Krizleri " , Active Bankacılık ve Finans Dergisi,4, (Aralık-Ocak 1999),2.

önemini kaybetmektedir. Bundan dolayı teminatın önemi, ters seçim sorununu azaltmada önemli bir faktördür.³

2.1.2. Parasalcı (Monetarist) Yaklaşım

Friedman, Schwartz, Cagan gibi monetaristler tarafından ileri sürülen bu teoriye göre yüksek enflasyon bankacılık sektöründe paniğe yol açmaktadır. Bu durumda uygulanan sıkı para politikasının ekonomik aktivite üzerinde etkisi azalmaktadır.⁴

Monetaristlere göre, bankacılık panikleri para arzı üzerindeki ve buna bağlı olarak da ekonomik faaliyetleri etkilemeleri nedeniyle önemli olmaktadır. Bankacılık panikleri para arzındaki daralmanın en önemli kaynaklarından birisi olduğundan genel ekonomik faaliyette daralmaya yol açmaktadır. Buna göre bankacılık panikleri, bankaların mevduatları nakde çevirme gücüne olan halkın güvenini bankalara karşı yitirmesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Güvenin yitirilmesi bazı önemli mali kurumların ödeme gücünü yitirmesiyle daha da hızlanmaktadır.⁵

Güven bunalımı ile birlikte bankalardan mevduat çekişlerinin önü alınmadıkça veya merkez bankası tarafından bir müdahale gerçekleşmedikçe, süreç banka iflaslarını gündeme getirmektedir. Böyle bir durumda, mali bünyesi zayıf bankaların yanında sağlam bankalarda finansal panikten olumsuz bir şekilde etkilenmektedir.

Finansal paniğin ortaya çıkması şu koşula bağlıdır: Kısa süreli borçlar, kısa süreli aktifleri aşmalıdır. Hiç bir kreditor tek başına mevcut kısa süreli borçların hepsini ödeyebilecek fon tutarına sahip olmamalıdır. Yani borçluların arkasında gerektiği zaman borç alabilecekleri merkez bankası veya benzeri çok güçlü bir kurum olmalıdır.

³ Hülya Ataman SİVASLIĞİL : “Krizlere Farklı Yaklaşımlar”, TBB, (Aralık, 1999), 18.

⁴ Edward P .DAVIS : Debt, Financial Fragility and Systemic Risk, Oxford University Press, 2000.

⁵ Ali İhsan KARACAN : a.g.e., (İstanbul, 1996), 49.

Böyle bir panik yatırım projelerini erteleyip, alacakların yağma yansına girerek; ekonomide büyük ölçekli kayıplara neden olmaktadır. Bu durum, yağma ekonomisini tasvir etmektedir. Özellikle 1999 yılında IMF ile imzalanan stand-by anlaşmasıyla uygulamaya başlatılan ekonomik program enflasyon oranını %60'lardan %30'lara çekerken, uygulanan sıkı para politikası ile yaşanan ekonomik durgunluk paranın reel ekonomiye kaymasını engellemiştir. Diğer taraftan mali sektörün zayıflığı ile bankaların likidite krizine girmesiyle panik anında çok kısa vadeli borçlanmaya gitmesi hatta gecelik bankalararası para piyasasında faiz oranların bir kaç gün içerisinde %7500'lere fırlamasına neden olmuştur. Bankalar, borçlarını geri ödemede, merkez bankası işlevi gören kamu bankalarından destek göremeyince zor duruma düşerek, iflasa sürüklenmiştir. Bunun sonucunda devlet bu durumda olan bankaları Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devrederek soruna geçici bir çözüm arayışı getirmiştir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleriyle ülkemizde enflasyona dayalı ekonomik program ve sabit döviz kuru sistemi terk edilerek dalgalı kur sistemine geçilmiştir. Ayrıca Hükümet enflasyonu düşürmek yerine ilk adımda mali sistemi düzeltmeyi amaç edinmiştir.

2.1.3. Fischer-Minsky-Kidleberger Yaklaşımı

Bu yaklaşıma göre, finansal kriz, daha önce yaşanan ekonomik büyümenin bir sonucu olarak aşırı borçlanmadan kaynaklanmaktadır. Bu arada Fischer'e göre, konjonktürdeki aşağıya doğru eğilim, iki temel faktör olan aşırı borçlanmayı ve deflasyonu açıklamaktadır. Gerek firmalar gerekse ülkelerin hızlı büyüme dönemlerinde aşırı bir borç birikimi oluşmaktadır. Bu borç birikimi finansal krizin meydana gelmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Monetarist yaklaşıma karşıt olarak getirilen bu yaklaşım, finansal krizleri daha önce yaşanan aşırı genişlemenin sorunlu bir sonucu olan konjonktürün tepedeki dönüm noktasının temel unsurlarından görmektedir. Konjonktürdeki yukarı doğru eğilime ekonominin kilit sektörlerinde karlı yatırım olanaklarına yol açan bir dışsal (exogeneous) olay neden olmaktadır.

Bu dışsal şok üretim ve fiyat artışlarına neden olmakta ve her sektörde yeni yatırımları teşvik etmektedir. Artan karlar, artan fiyatlar daha fazla yatırıma teşvik ettiği gibi sermaye kazançları içinde spekülasyonu teşvik etmektedir. Üretim için gerekli yatırım, banka kredisi karşılandığında borçla finanse edilen süreç, mevduat genişlemesine neden olarak para arzını arttırmakta ve fiyatları yükseltmektedir. Fiyatların artışı nominal borçtaki artışı telafi edip mevcut borcun reel değerini düşürür. Bu durum da daha fazla borçlanmayı teşvik etmektedir. Bu süreç, ödeyebilirliği yitirme şansının gereksiz bir şekilde arttığı borçluluk durumuna kadar devam etmektedir.

Fertler, firmalar ve bankalar, borçlarını karşılayacak kadar likit olmadıklarında bu ekonomi birimleri için aşırı bir borçlanma durumu söz konusu olmaktadır. Böylesi bir durumda borçlular veya alacaklıların yargısındaki bir değişme krizi ateşleyebilir. Borçlarını ödeyemeyen veya borçlarını döndürebilmek için yeni borç bulamayan borçlular, alacaklıları tarafından, varlıklarını likidite etmeye zorlanabilir. Bu durum mali sistemde yaygınlaşır ve para otoritesi müdahalesi ile süreç yön değiştirmezse, bir likidite krizi doğar ve derin bir resesyon dönemi başlamış olur. Sonrasında yaygın zorlayıcı satışlar, fiyatları düşürür ve krediler tahsil edildikçe banka mevduatları azalır. Fiyatlar düzeyi düştükçe veya deflasyon arttıkça mevcut borcun reel değeri yükselir. Böylelikle kredi verenler kredilerinin geri ödenmesini isterler. Borçluların reel borç yükü artar ve likiditasyona devam ederler. Borçluların likidite krizi yüzünden aşırı borçlanma talepleri, nominal faiz oranları sabit olduğunda, reel faiz oranlarını artırır. Düşen fiyatlar ve azalan şirket karları, kredilerin temerrüdüne yol açarak reel ekonomiyi tehdit etmektedir. Bankaların ödeyebilirliği konusunda endişe artar ve bankalara hücum olursa, bankaların çöküş ve iflasları gündeme gelir. Bu süreç, aşırı borçluluk durumunu ortadan kaldırıncaya kadar devam eder.⁶

Minsky'e göre ekonomi konjonktür ile yukarıya doğru giderken finansal yapı daha kırılgan ve hassas hale gelmektedir. Bir finansal yapının kırılganlığı ya da sağlıklı olmasını üç faktör belirlemektedir:

⁶ Hülya Ataman SİVASLIGİL, a.g.e.,(İstanbul , 1999),.29-30.

- i. Hedge, spekülâtif finansmanın bileşimi,
- ii. Portföylerin likiditesi,
- iii. Borçla finanse edilen yapılmakta olan yatırımların boyutu.

Minsky terimleri şu şekilde tanımlamaktadır. Bir birimin uzun bir dönem boyunca nakit tahsilatları, nakit ödemelerini aşan türdeyse hedge finansman söz konusudur. Spekülâtif finansman ise kısa bir dönem boyunca nakit ödemeleri beklenen nakit akımlarını aşıyorsa ortaya çıkmaktadır. Ponzi finans birimi de nakit ödemelerinin faiz kısmı net nakit tahsilatını aşan spekülâtif bir birimdir. Bir ponzi birim cari araçlara ilişkin taahhütlerini karşılayabilmek için borcunu arttırmak zorundadır. Spekülâtif ve ponzi birimler için faiz oranlarında bir artış negatif net varlığa ve ödeyebilirliğin yitirilmesine neden olabilir. Bu birimlere bazı örnekler verilebilir. Spekülâtif birime örnek bankalar iken altyapı projelerini finanse eden krediler ponzi birimler içinde sayılmaktadır.

Minsky'e göre mekanizma şöyle işlemektedir. Konjonktür yukan doğru giderken, yeni yatırımlar için, aşırı bir finansman talebine yol açılır. Yatırımların bir kısmı kısa vadeli banka kredileri, bir kısmı öz kaynaklar bir kısmı ise uzun vadeli krediler ile karşılanır. Ekonomi genişledikçe yarattığı aşırı finansman talebinin bir kısmı kısmen ve geçici olarak finansal yenileşme ile karşılanırsa bile talep faiz oranlarını yükseltir. Faiz oranları yükseldikçe, dört faktör daha kınlgan bir finansal yapı yaratacak yönde işlev görür.

- a. Borçla finansmanda artış,
- b. Uzun süreli borçtan kısa süreli borca kayış,
- c. Hedge finansmanından spekülâtif ve ponzi finansmanına kayış,
- d. Finansal kurumların güven marjında azalış.

Kindleberger tarihten bazı örnekler vererek Fischer ve Minsky'i izlemektedir. Kindleberger yukarıya doğru giden trendde bankaların yeterli risk karşılığı ayırmamasına ve varlık piyasalarında yatırımcılar arasında yüksek derecede bir spekülâtif faaliyete yol açan canlılığın önemine değinmektedir. Kindleberger psikolojik faktörleri, hisse senedi piyasalarının birbiriyle bağlantıları, emtia arbitrajı ve faiz arbitrajını belirterek krizin uluslararası yayılışını açıklamıştır. Kindleberger esnek kambiyo rejimini krize

bir engel teşkil etmek yerine uluslararası yayılmasını kolaylaştırıcı bir etken olarak görmüştür. Paranın değerlenmesi, deflasyon veya paranın değer yitirmesi ve enflasyon, iflaslar, bankaların kapanmasını ve para arzındaki değişimler ile birbirine bağlanabilir. Kindleberger mali krizlerin uluslararası niteliği nedeniyle bir "uluslararası son kredi merciine" olan gereksinimini dile getirmiştir.

2.1.4. Tesadüfi Çekme Riski Teorisi

Paniklerin bireysel ve kolektif psikolojide olduğunu ileri süren geleneksel formu Noyes, Gibbons ve Kindleberger'de bulan, modern versiyonu Diamond-Dybuig ile Waldo tarafından formüle edilen yaklaşımdır. Diamond-Dybuig (D-D) modelinde bütün alacaklılar paralarını geri çekmek istediklerinde bir banka bunların hepsini ödeyemez. Bir bankanın pasiflerine kıyasla varlıkları daha uzun vadeli ve daha az likit olduğu için sorunun maliyeti çok yüksektir. Panik olasılığını doğuran temel mekanizma, bankaların müşterilerini başvuru sırasına göre hizmet verme sınırlamasıdır. Bu kural ile inançlarını kendi kendine beslemesiyle bir panik ortaya çıkabilir. Bir kısım mevduat sahipleri diğer mevduat sahiplerinin paralarını çekmeye başladıkları kanısına vardığında; geç kalan ya da kuyruğun sonuna düşenler bundan zarar görecektir. Kuyruğun sonuna düşerek zarara uğramak istemeyen bütün mevduat sahipleri aniden bütün paralarını çekmeye karar verebilirler. Önce gelene Önce hizmet verme kuralı bankaların paniği önleyecek şekilde kaynakların dağıtımalarına engel olmaktadır.

Ülkemizde borçlarını kısa vadede ödeyemeyen, likidite krizine giren bankalar, halk arasında batıyor söylentisiyle aşırı bir mevduat çekilişiyle mevduat kaybına uğramaktadır. Geçmişte bilhassa 1980'lerin sonlarında İmar Bankası, 1990'larda Bank Ekspres vakası bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bankaya önce gidenler paralarını faizi olmasa bile çekebilmişlerdir. Ancak son gidenler devletin mevduata sınırsız garanti getirmesiyle, bu eylemine son vermişler veya otorite tarafından mevduat

çekilişine izin verilmemiştir.

Mevduat sahiplerinin kanıları bazen paniklere neden olurken bezen bir panik nedeni olmamaktadır. D-D modeli, böylesi kanıların diğer bir bankaya yönelik hücum, hükümet açıklamaları ya da önemli bir olay nedeniyle ortaya çıkabileceğini söylemektedirler. D-D modelinde paniğin nedeni kendi kendini besleyen inançların ve kanıların neden olduğu tesadüfi para çekişleridir. Bu nedenle bankacılığın yasal düzenlemelere tabi tutulmadığı bir ortamda bankalar sık sık hücum ve paniklerle karşılaşacaklardır. D-D modeli, banka paniklerine karşı, mevduat sigortasıyla son kredi merci işlevinin önemli bir önleyici etki sağlayacağı düşünülmektedir.

2.1.5. Şişkinlikler Teorisi

Spekülatörler sermaye kazancı beklentisiyle finansal bir varlığı temel değerlerinin üzerinde bir fiyatla satın aldıklarında skolastik (rastlantısal) finansal balonlar (hava kabarcıkları) oluşabilmektedir. Her dönemde bu balonlar büyümeye devam edebilmekte veya patlayabilmektedir. Piyasa aktörlerince fiyatlardaki ani çökme bilinmesine rağmen zamanın tahmin edilmesi güç olmaktadır.

Wilson-Sylla-Jones ve Schwert tarafından ileriye sürülen bu yaklaşım menkul kıymet borsalarındaki değişkenlik (volatility) ile krizler arasında bir bağlantı olduğu varsayımındadır. Menkul kıymet borsalarında ortaya çıkan çökmeler (crashes) bankacılık paniklerine ve resesyonlara öncülük ettikleri gibi bunları aynı zamanda uyarırlar. Şişkinlikler nedeniyle menkul kıymet borsalarındaki değişkenlik normalden daha yüksektir. Böylece hisse senedi spekülasyonunu finanse etmeye yönelik kredi talebi patlar ve bu kısa vadeli faiz oranlarını yukarı iter. Hisse senedi spekülasyonu, hisse senedi fiyatlarının artması yönünde ivme yaratır. Şişkinlik patladığında veya diğer sınırlamalarla karşılaştığında ve spekülasyonu finanse eden bankaların zor duruma düştüğü kamuoyunca öğrenildiğinde gecelik faiz oranları olağanüstü bir biçimde yükselir, menkul kıymetlerin fiyatları çöker, bankalar tahaccüm ile

karşılaşır. Finansal sermayenin tahsis mekanizmasının çöküşü ekonomik faaliyetlerde daralmaya yol açar ve bir resesyona götürür. Bu yaklaşım, kısa vadeli ve uzun vadeli faizler arasındaki farkta yüksek dalgalanmayla birlikte hisse senedi getirilerindeki anormal değişkenlik, krizlerin ortaya çıkma olasılığının yüksek olduğunu gösteren bir göstergedir.

2.1.6. Sistemsiz Deneme Çalışmaları (Disorderly Workout)

“Disorderly workout” borçlunun güç koşullarda olduğu zamanlarda alacaklıların kendi aralarında borçluya karşı gerekli düzenlemeleri yapamamalarındandır. Bir anlamda işbirliğine girmemeleri de kastedilmiş olmaktadır.

Daha çok Sachs'ın çalışmalarından hareketlenen bu görüşe göre; borçlarını ödeyecek durumda olamayan yani likidite krizinde olan borçlu, faaliyetinin devam etmesinin daha anlamlı olmasına rağmen, kreditorlerinin kendisini yağmalaması (grab race) ve zorunlu bir tasfiyeye gitmesini teşvik ettiğinde sistemsiz bir deneme meydana gelmektedir. Sistemsiz deneme çahşmalan özellikle iflas kanunu vasıtasıyla sağlanan alacaklı koordinasyonunun faydasının yok olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Kreditorler arasındaki koordinasyon sorunları, finansal açıdan zor durumdaki borçlunun ihtiyaç duyduğu çalışma sermayesinin etkin bir şekilde tedarikini önlemekte; batık borçlardan kurtulmayı geciktirebilmekte veya önleyebilmektedir.

Dünya'da ve Türkiye de yaşanan bankacılık krizleri ile bankacılık krizleri ile ilgili geliştirilen teoriler bir arada değerlendirildiğinde güven krizi ile bankacılık krizinin etkileişim içerisindeki iki kavram olduğu ortaya çıkmaktadır. Bankacılık krizlerinin birçoğunda güven bir faktör olarak rol alırken ,diğer yandan bankacılık krizleri de güven ortamına ciddi hasarlar vermektedir. Dolayısıyla güveni bir kriz sebebi olarak tek başına değerlendirmek ya da bankacılık krizlerini bankacılık sistemine duyulan güveni etkileyen unsur olarak tespit etmek salt doğru değildir. Güven krizi ve

bankacılık krizi birbirlerinin hem sebebi hem sonucu olan olgulardır. Bankacılık sisteminde yaşanan tüm krizler değerlendirildiğinde , tümünün altında güven krizinin yattığı görülmektedir. Halkın bankacılık sistemine ya da devlete , sistemdeki bankaların birbirlerine , yabancıların ekonomik ortama duyduğu güvenin sarsılması ile başlayan güven krizi , finans sektörünü etkileyerek bankacılık krizine zemin hazırlamaktadır. Ortaya çıkan kriz , güven krizinin boyutlarını arttırmakta ve bu iki etmenin birbirini tetikleyici özelliği ortaya çıkmaktadır.

2.2. Bankacılık Krizleri

2.2.1. Dünya da Bankacılık Krizleri ve Tetikleyicileri

2.2.1.1. ABD de Bankacılık Krizleri

Son derece gelişmiş bir denetim ve gözetim mekanizması olmasına karşın Amerikan bankacılık sektörünün de krize girdiği dönemler olmuştur. Sektör teknolojik değişimin rekabeti artırması, mevduata tam güvence sağlanmasının yaratmış olduğu haksız rekabet ve düzenlemeler konusundaki eksiklikler, bankaların kötü yönetimi gibi nedenlerden dolayı oldukça zorlanmıştır. Sektörün yapısal sorunları Amerikan ekonomisinin durgunluğa girmesi ile de birleşince sorunun boyutları daha da artmıştır. 1991 yılında sistemin iyileştirilebilmesi amacıyla 80 milyar dolar harcanmış, ayrıca Banka Sigorta Fonu'na 70 milyar dolar tutarında kaynak aktarılmıştır.

Amerikan bankacılık sisteminin yapısal zayıflıkları dönemsel faktörlerin de etkisiyle ağırlaşmıştır. Gelişmekte olan ülkelere açılan krediler, ekonominin hemen her alanında yaşanan deregülasyon hareketi ve diğer mali kuruluşların rekabeti bankaları zorlarken sıkı para politikası, petrol fiyatlarının hızla artması ve doların ani değerlenmesi ekonominin 1979-1982 yılları arası durgunluğa girmesine yol açmıştır.

Faiz oranlarının yükselmesi sabit faiz oranlarından uzun vadeli ipotek kredisi vermiş olan küçük tasarruf kuruluşlarını zorlarken, esnek faiz

oranlarından kredi vermiş olan ticaret bankaları nispeten daha az zorlanmışlardır. Petrol fiyatlarının hızla arttıktan sonra düşüşe geçmesi petrol üreticisi konumundaki kasabalara yoğun miktarda kredi veren bankaların bazılarında iflasa yol açmıştır.

Kamu otoritesi tarafından yapılan bir çalışmaya göre 1979-1987 yılları arasında yaşanan 171 banka iflasında kötü yönetim yüzde 90 oranında, ülke ekonomisinin durgunluğa girmesi ise yüzde 35 oranında katkıda bulunmuştur. Aynı çalışmaya göre küçük tasarruf kuruluşlarının iflaslarında ise hile, kötü yönetim ve yüksek miktarda spekülasyon etkili olmuştur.

Önlemler

Federal Tasarruf ve Kredi Sigortası Şirketi (FSLIC) ve Federal Mevduat Sigorta Şirketi (FDIC) sektöre yönelik önemli müdahalelerde bulunmuşlardır.

FSLIC kaynaklarının yetersizliği nedeniyle maliyet yaratmayacak veya düşük maliyetli müdahaleler yoluna gitmiştir. Sorunlu bankaların yönetiminin başka kurum veya bireylere verilmesi bu yaklaşımlara bir örnektir. 1985 yılında başlatılan bu program, bankaların değerinin giderek düşmesi sonucunda 1988 yılında sona erdirilmiştir. Yeni yöneticilerin sorunlu bankaların durumunu düzelterek yeniden satılabilir konuma getirmeleri mali kaynak yetersizliği nedeniyle pek mümkün olamamıştır. İlk yıllarda Federal Ev Kredisi Bankası sorunlu küçük tasarruf kuruluşlarını "phoenix" adı altında yeni bir kuruluş olarak yapılandırıp yeni yöneticiler atayıp bir miktar sermaye aktarımında bulunmasına karşın sorunlu tasarruf kuruluşlarının sayısının hızla artması sonucunda bu uygulamadan da vazgeçilmiştir.

Küçük tasarruf kuruluşlarının kendi aralarında birleşinceye veya başka bir kuruluş tarafından satın alınıncaya kadar faaliyetlerinin sürdürülmesine çalışılmıştır.

FDIC ise kaynaklarının bolluğu ve ticari bankaların sorunlarının az olması nedeniyle bankalara açık banka desteği sağlamıştır. Bu destek genelde acil likidite desteği şeklinde olmuştur. Ayrıca faaliyet göstermelerinin toplum için gerekli olduğuna inanılan bankalar tasfiye ettirilmemiştir. Tüm bu önlemlere karşın banka yine de durumunu düzeltemezse tasfiye yerine daha az maliyetli yöntemlerin seçilmesi üzerinde durulmuştur. Garn-St. Germain

Yasası FDIC'i sorunlu bankaların eyaletlerarası birleşmelerinin sağlanması konusunda yetkilendirmiştir.

FDIC daha çok banka satın almalarını düzenlemekle ilgilenmiştir. Aktarılan sermayenin bir kısmı FDIC tarafından bir kısmı da bankaların yeni sahipleri tarafından sağlanmıştır.

Sermaye gereksinimi ve muhasebe standartları yumuşatılmış, bütçe kısıntıları incelemelerin sayısını, sıklığını ve kalitesini azaltmıştır. Tüm bu uygulamaların sonucunda zararların kapsamı ve büyüklüğü artmıştır.

Bir başka önlem olarak Mali Kuruluşlar Reform Yasası çerçevesinde hem küçük tasarruf kuruluşlarının hem de ticari bankaların Mevduat Fon'una ödedikleri prim tutarları artırılmış, küçük tasarruf kuruluşları için ticari gayrimenkullerin banka sermayesine olan oranı düşürülmüştür.

1991'de kabul edilen FDIC İyileştirme Yasası çerçevesinde ise FDIC'ye Hazine'den 70 milyar dolar aktarılmış, ana sermayeleri riskli aktiflerinin yüzde 2'sinin altına düşen bankalara erken müdahale imkanı tanınmış, ciddi sermaye yetersizliği içindeki bankaların aktiflerinin büyümesine engel konulmuştur

Amerikan bankacılık sistemindeki iyileştirme çalışmalarının maliyetinin 150 milyar dolar (1988 yılı milli gelirinin yüzde 3'ü) civarında olduğu yönünde tahminler bulunmaktadır. 1991 tarihli İyileştirme Yasası çerçevesinde sorunlu bankalarla ilgili faaliyetleri sürdürmesi için FDIC'e 70 milyar dolar kaynak aktarılmıştır. Coğrafi ve işlevsel ayırım konusundaki kısıtlamalar azaltılmış, banka birleşmeleri teşvik edilmiştir.

ABD deneyimi mali kuruluşların coğrafi ve işlevsel olarak ayrılmış olduğu sistemlerde ödeme gücünü içindeki bankalar ile ilgilenmenin zorluklarını ortaya koymaktadır Ayrıca mevduat garantisi şeklinde kendini gösteren kamu sermayesinin özel sermayenin bir alternatifi olmadığını göstermektedir.

Yurtiçi yatırım ortaklıkları, sigorta şirketleri ve aracı kuruluşlara ek olarak yabancı bankalardan kaynaklanan rekabet ortamı banka ve küçük tasarruf kuruluşlarını daha fazla risk almaya ve bilanço dışı işlemlerini artırmaya yöneltmiştir. Bütün bu faktörlerin ekonominin yavaşladığı bir döneme rastlaması ise bankacılık sektöründe büyük kayıplara neden olmuştur.

ABD'deki bankacılık sektörüne ilişkin deneyimlerden çıkarılabilecek sonuçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir :

En sofistike gözetim ve denetim sistemi bile büyük banka iflaslarını önlemekte zaman zaman başarısız olabilmektedir. Bankacılık sektörü kendisinden kaynaklanan yapısal sorunlar ve ekonominin dönerselliği gibi etkenlere maruzdur. Vergi oranlarının artırılması gelişmiş veya gelişmekte olan bir ülke ekonomisini gayrimenkule yönlendirdiği takdirde bankalar zorlanabilmektedirler.

Gözetim ve denetim sistemi ne kadar gelişmiş olursa olsun mali sektörün kendisi kadar hızlı değişim gösterememektedir. Her bankaya uyacak türden bir gözetim yaklaşımı etkin olmamaktadır. Bankalar büyüklük, faaliyet alanları, risk eğilimleri itibarı ile farklılıklar göstermektedir. Büyük bankalar arasında bile aynı risk profili, risk kontrolü ve yönetim yapısı olan iki banka yoktur. Kurumun iş faaliyetleri karmaşılaştığı ölçüde gözetimin de daha sofistike yöntemler ile yapılması gerekmektedir.

Piyasa ekonomisine en fazla uyan ülkelerde bile banka zararları bütçe açığı yaratabilmektedir. ABD'de sistemin oldukça yüksek bir oranını özel bankalar oluşturuyor olmasına karşın banka zararlarının büyük bir kısmı bütçeden veya sigorta fonlarının Hazine garantisi altında almış olduğu borçlar ile karşılanabilmiştir.

Önlemlerin alınmasında gecikilmesi nedeniyle maliyet artmış, bunun sonucunda FSLIC'in zaten yetersiz olan kaynakları ödeme gücü bozulmuş, bankalara destek sağlamada yetersiz kalmıştır. Sorunlu bankalar hakkında ne kadar çabuk önlem alınırca toplumsal maliyeti o kadar az olmaktadır. Amerikan örneğinde siyasi irade oluştuktan sonra sorunun çözülebilmesi amacıyla ulusal kaynaklar seferber edilmiş ve profesyonellerin becerileri doğrultusunda başarıya ulaşılmıştır. Pekçok gelişmekte olan ülkenin bu tür konularda siyasi irade ve gerekli beceriden yoksun olması nedeniyle zorlandığı gözlenmektedir.

Mali düzenlemelerin uygulanmasında yapılan zamanlama hataları varolan yapısal sorunları daha da artırmış, zararların çoğalmasına yol açmıştır. Mali liberalleşme sürecinde rekabeti engelleyen düzenlemeler

ortadan kaldırılmalı, ancak çıkar çatışmasını, suistimali ve ahlaki riski önleyici düzenlemelere sıkıca uyulmalıdır.

2.2.1.2. AB Ülkelerinde Bankacılık Krizleri

Günümüzde güçlü bankacılık sistemlerine sahip olsalar da Avrupa Birliği ülkelerinde de bankacılık krizleri yaşanmış ve önemli maliyetler yaratmıştır.

İspanya Krizi

İspanya bankacılık krizinin başlıca nedenleri arasında tüm dünyayı sarsan 1973-74 petrol krizi, bu olay karşısında alınan önlemlerin yetersizliği ve sektörün yeterli gözetim ve düzenlemeler olmadan, zaten hızlı büyüyen ekonomiden daha hızlı ve aşırı büyümüş olması yer almaktadır. Sanayi gruplarının yoğun bir şekilde banka sahibi olmaları ve kötü yönetim de diğer önemli nedenler arasındadır. Krizin net maliyeti yapılan tahminlere göre 1985 sabit fiyatlarıyla milli gelirin yüzde 5.6'sı kadar olmuştur. Maliyetin yaklaşık yüzde 80'lik bir kısmı Fon veya İspanya Merkez Bankası tarafından üstlenilmiştir.

İspanya'da bankacılık ile ilgili düzenlemelerin, mevzuat ve bir takım teknik oranlara uyumun kontrolü dışında fazla gelişmiş olmaması, 1980'li yılların ortalarına kadar en yetkili düzenleme ve denetim organının Merkez Bankası değil de Maliye Bakanlığı olması, İspanya Bankacılık Yasası'nın kötü yönetimlere dair herhangi cezai bir müeyyide öngörmemiş olması ve şeffaflığın kısıtlı olması, bir holdinge bağlı bankaların gerçek durumlarının belirlenmesinde karşılaşılan güçlükler özellikle ekonomi durgunluk dönemine girdiğinde önemli bir sorun oluşturmuştur.

Dikkati çeken bir nokta krize giren bankaların kredi ve risk yoğunlaşmalarında yasal sınırların aşılmış olmasıdır. Bir kısmı zamanında teşhis edilmiş olsa da Merkez Bankası'nın müdahale edip yaptırım uygulama yetkisi bulunmadığından sorunların üzerine gitmek mümkün olamamıştır.

İspanya'da bankacılık sektörünün içine girdiği krizin boyutları başlangıçta pek önemsenmemiş ve önlem olarak sadece sınırlı mevduat sigortası uygulaması başlatılmıştır. Ardından sorunun büyüklüğü iyice ortaya çıktığında adil, esnek ve pratik bir yaklaşım geliştirilmiş, bu kapsamda Mevduat Sigorta Fonu'nun yetkileri artırılmıştır. En önemlisi İspanya'nın önde gelen holdinglerinden Rumasa Holding ve bankalarının sorunları ayrı olarak ele alınmıştır.

Çıkarılan çeşitli kanunlar çerçevesinde sermaye yeterliği ve kamuoyuna bilgi açıklanması konuları düzenlenmiş, yeni banka kurulması ve yabancı bankaların şube açması konuları, müdahale sınırları, Merkez Bankası gözetim ve düzenlemelerinin yeniden tanımlanması, bankaların Merkez Bankası gözetimi haricinde dış denetime tabi tutulmaları konuları yeniden gözden geçirilmiştir.

Yabancı bankaların rekabeti yerli büyük bankaları kısa vadede zarar etmelerine karşın yeniden sermayeleri artırılan bankaları satın alma yolunda teşvik etmiştir.

Sonuç olarak 1977-85 İspanya bankacılık krizi ülkede az sayıda ama daha büyük bankaların oluşmasına yol açmıştır. Nitekim 1990 yılında en büyük yedi bankanın bankacılık sektörü toplam aktifler, toplam mevduat ve toplam krediler içindeki payları sırasıyla yüzde 61, yüzde 47 ve yüzde 63 olmuştur.

Yine de tüm bu olaylar etkin bir bankacılık sistemi için yeterli olamamıştır. Faiz oranları yüksek seviyelerini korumuş, kar marjları Avrupa'nın en yüksek kar oranlarını oluşturmuştur. Üst düzey yönetimlerin etkinsizliği, aşırı şubeleşme, yüksek rezerv karşılıkları, zorunlu yatırımlar ve uluslararası sermaye standartlarına uyum zorunlulukları sorun teşkil etmiştir. Birleşik bir Avrupa pazarı içerisinde İspanyol bankalarının daha rekabetçi bir yapıya kavuşması beklenmektedir.

İsveç Bankacılık Krizi

1989 Kasımına dek bir finansal krize yönelik işaretler olmamakla beraber ekonomide bir yoğun bir ısınma söz konusudur. 1989 yılında işsizlik

oranı tüm zamanların en düşük oranı olan yüzde 1.4'e inmiş, fiyatlar diğer ülkelere kıyasla daha hızla yükselmiştir. 1982'deki devalüasyonun ardından reel kur yüzde 15 değerlenmiştir. Katı maliye politikası lehine parlamento desteği olmadığından ve para politikası sabit döviz kuru ile bağlı olduğundan kredibilite hızla azalmaktadır. Döviz kurunu destekleyen yüksek faizli kimi dönemler dışında finansal piyasalarda krize işaret eden bir sinyal yoktur. Menkul kıymetler borsası yükselmeye devam etmiş, Ağustos 1989'da yıl başına göre yüzde 42 oranında artarak bir tepe noktasına ulaşmıştır.

Fiyat artışları nedeniyle konut amaçlılar dışındaki gayrimenkul yatırımları yaklaşık iki katına çıkmış, 1988-90 ortalaması 1983-85 ortalamasının yüzde 85 üzerinde gerçekleşmiştir. 1989 sonbaharında mevcut kira düzeylerinde kiracı bulmanın zorlaşmaya başlaması ile beraber krizin ilk sinyali gelmiştir. Borsa hızla hareket etmiş, inşaat ve gayrimenkul endeksi 1990 yılsonuna gelindiğinde Ağustos 1989'daki tepe noktasına kıyasla yüzde 52 gerilemiştir.

Bu gelişmelerin banka kredileri için takibe düşme potansiyeli ortaya koyduğu ortamda faiz oranları da hızla yükselmektedir. 1991 yılına gelindiğinde vergi sonrası reel faiz oranı 1989'a göre yüzde -1'den yüzde 5'e yükselmiştir. Eylül 1990'da şirket yatırım sertifikaları (marknadsbevis) çıkaran bir finans firması olan Nyckeln'in vadesi gelmiş sertifikalarını ödeyemez hale gelmesi bu piyasanın tamamına yayılan bir kriz başlatmıştır. Kendini kurtarabilen finans şirketleri banka kredilerine başvurmak zorunda kalmış, bir kaç ay içinde başka finans şirketleri de iflas etmiştir.

İsveç'teki bankacılık krizi Avrupa'da yaşanan döviz kuru mekanizma krizi ile eşzamanlı olarak ortaya çıkmıştır. 1992 yazında ise kriz yüksek enflasyon ve birbirini takip eden devalüasyonların yaşandığı İsveç'e de sıçramıştır. Faiz oranları biraz daha yükselmiş, pek çok banka müşterisi zor duruma düşerken, uluslararası finansal piyasalara bağlı olarak çalışan, aldığı borçların yüzde 40'ı yabancı para cinsinden olan İsveç bankalarının uluslararası finansmanı tehdit altına girmiş, artan kriz sinyalleri ile kredi vadeleri kısalmıştır. 16-17 Eylül tarihlerinde İngiltere ve İtalya'nın döviz kuru mekanizmasını (ERM-Exchange Rate Mechanism) terketmeleriyle Riksbank

İsveç Kronunu koruyabilmek için gecelik faizi yüzde 500'e kadar çıkarmıştır. Bu durumda genel banka garantisi İsveç bankalarının uluslararası finansmanının devamında önemli rol oynamıştır. Riksbank döviz rezervlerinin bir kısmını bankalara mevduat olarak yatırmış, uluslararası finansmanda bankaların likidite sorunları yaşamasının önüne geçilmiştir. Sonbaharda açıklanan mali tedbirler faizlerde geçici bir düşüş sağlayabilmiş, 19 Kasım 1992'de sabit kurdan dalgalı kura geçilmiş, kron ertesi gün yüzde 9 ve yıl sonunda yüzde 20 değer yitirmiştir.

Kriz sonrasında İsveç ekonomisi uzun süreli bir büyüme ve istihdam artışı ile beraber enflasyonda düşüş sergilemiştir. 1992 yılındaki kriz sonrasında hanehalkı ve şirketler kesimlerinde tüketim ve yatırım kesilmiş, kapasite kullanımı düşük seviyededir. 1992'den 90'ların ortalarına kadar ise, şirketler aktiflere yatırım yapmadıklarından ve hem şirketler hem de hanehalkları gelirlerinin bir kısmını borç ödemede kullandıklarından, her iki kesimin de finansal tasarrufları artış göstermiştir. Aynı zamanda kronun değerindeki önemli düşüş şirketlerin rekabet gücünü artırmış, karlara olumlu yansımalar olmuştur. Yatırım ve tüketim isteğinin yeniden gündeme gelmesiyle, 1996'dan itibaren finansal tasarruflar kademeli olarak azalmış ancak yaratılmış olan fazla 2000 yılına gelindiğinde tükenmiştir. Ülke ekonomisindeki güçlü büyümeye rağmen kaynakların tam olarak kullanımı ise ancak son birkaç yıl içinde mümkün olabilmıştır⁷.

İsveç Merkez Bankası Riksbank'ın Mart 2001 Enflasyon Raporu'ndaki tahminlerine göre hem 2001 hem de 2002 yılları için büyüme tahmini yüzde 2.4'tür. Ekonomik faaliyette bir yavaşlamanın banka kredilerinin takibe düşenlerinde artışa neden olması ihtimaline karşın, Riksbank böylesine bir tehdidin ancak daha keskin bir düşüş ile ortaya çıkabileceğini tahmin etmektedir.

Enflasyon hedeflemesi uygulaması hem enflasyonun hem de özel sektör enflasyon beklentilerinin düşürülmesinde etkili olmuştur. Enflasyon düşüşünde arz şoklarının yanında toplam talep ve ayrıca geçici bazı faktörler

⁷Burçak TULAY,Pelin ERDÖNMEZ : "İsveç Bankacılık Sistemi",TBB Dergisi,(Şubat 2001),17.

de önemlidir. Enflasyon hedeflemesinin artan kredibilitesi, daha düşük bir enflasyon oranı ve enflasyonda daha düşük sapmalar yaşanmasında etkili olmuştur.

Yaşanan krizi takiben İsveç Bankacılık Hukuk Komitesi (Banking Law Committee) bankacılık krizleri ile mücadele için yeni bir düzenleme önerisi getirmiştir. Öneri ile halen normal işleyen sistemde olabildiğince az yan etkiye yol açarak ve olabildiğince etkin bir şekilde, finansal sistemde kriz çıkmasını önleyecek bir düzenleme ve gözetim yapısı ortaya konmaktadır.

Kriz sonrasında bankacılık sisteminde birleşme ve devralmalar artmış, bankacılığın yanısıra sigorta, ipotek ve fon yönetimi gibi diğer finansal alanlarda da faaliyet gösteren büyük, uluslararası finans grupları ülkede etkin olarak çalışmaya başlamıştır. İsveç'ten ortakları da olan bu gruplar yurtdışında özellikle Kuzey ve Baltık ülkelerinde ve tek pazar avantajı ile Avrupa Birliği içinde faaliyet göstermiş, ancak piyasaların genişlemesi ve piyasalarda daha fazla aktörün yer alması daha yoğun rekabeti de beraberinde getirmiştir. Rekabet sadece gruplar bazında değil, piyasalar ve ürünler bazında da ortaya çıkmış, banka aracılığına başvurmaksızın diğer finansal enstrümanlara giden tasarruf miktarı önemli derecede artmıştır. Bu yoğun rekabet ortamı içinde teknoloji kullanımı (İnternet bankacılığı ve diğer alternatif dağıtım kanalları) da diğer ülkelere kıyasla önemli oranda artmıştır.

İsveç bankacılık sistemi yaşanan krizin ardından, 1990'ların sonlarında daha güçlü bir yapıya kavuşmuş görünmektedir. Kriz sırasında alınan önlemlerle bankalara hücum ve bankaların batması önlenmiş, kriz sonrası dönemde gerçekleşen birleşme ve satınalmalar sonucu daha büyük bilançolara ve daha sağlam özkaynak yapısına sahip bankaların sayısı artmıştır. Risk yönetimi sonucunda kredi portföylerinin yapısı değişmiş, riski daha fazla dağıtan, daha sağlam bir yapı ortaya çıkmıştır. Bankaların gelir yapıları da değişmiş, komisyon gelirleri daha önemli bir paya sahip hale gelmiştir. Kredi kullananlar daha temkinli, kredilerdeki artış 1980'lerin sonuna kıyasla daha mütevazî hale gelmiştir. Hem şirketler hem de hanehalkı kesimi daha az borçlanmaya, geri dönmeyen kredilerin toplam krediler içindeki payı azalmaya başlamıştır.

2.2.1.3. Gelişmekte olan Ülkelerde Bankacılık Krizleri

Gelişmekte olan ülkeler, özellikle son yıllarda ciddi bankacılık krizleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Yapılan araştırmalara göre 1976-1996 yılları arasında (Doğu Asya'da son kriz meydana gelmeden önce) gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen 59 bankacılık krizinin toplam maliyeti Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYİH) yüzde 9'u oranında, 250 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Asya Krizinden en çok etkilenen 4 ülkedeki kredi zararları 130 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir⁸. Bankacılık krizleri, genellikle düşük gelirli ülkelerde yaygın olarak meydana gelmekte ve maliyeti de görece olarak yüksek olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen bankacılık krizleri genel olarak iki temel nedene dayanmaktadır:

Bankaların, hem makroekonomik dalgalanmalar, hem de önemli rejim değişiklikleri açısından volatilitesi yüksek bir ortamda faaliyet göstermeleri,

Bankalara politik müdahalenin olması.

Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere göre volatilitesi daha yüksek bir ekonomik yapıya sahiptir. Bunun en önemli nedeni gelişmekte olan ülke ekonomilerinin küçük, ürün çeşitlemesinin ise az olmasıdır. Nitekim ana ihracat malları kısıtlı bir ürün yelpazesini içermektedir. Böyle bir ekonomide belli ürünlerin arz ve talebinde yaşanan ani değişiklikler dış ticaret hadlerini olumsuz etkileyerek, ihracata dayalı ticaret yapan firmaların iflasına yol açabilmektedir. Bunun sonucunda da bu firmalarla çalışan bankalar mali güçlük içine düşebilmekte, diğer sektörler de bu durumdan ciddi olarak etkilenmektedir.

Bankalar, döviz kuru, faiz oranı ve fiyat seviyesi açısından nominal volatiliteye karşı farklı bir kırılganlık (vulnerability) göstermektedir. Çoğu banka yabancı para üzerinden aldığı kredilerin riskine karşı bir önlem almadığından, ülke parasının değer kaybetmesi durumunda büyük zararlara uğramaktadır. Ayrıca, yüksek enflasyon ve nominal faiz oranları, bankaların fonlama maliyetinin uzun dönemli kredilerin getirisinden daha yüksek

⁸ Garcio CAPRIO :” Preventing Banking Crisis : Lessons From Recent Global Bank Failures” ,

olmasına neden olmaktadır. Son 25 yıldır gelişmiş ülkeler ile bazı gelişmekte olan ülkeler arasında meydana gelen nominal volatilitedeki farklılık, reel volatilitedeki farklılıktan daha yüksektir. Gelişmekte olan ülkelere olan sermaye akımları hem nominal, hem de reel volatilitenin önemli unsurlarından birisi olarak değerlendirilmektedir. Bu ülkelere olan büyük sermaye girişleri ve ani sermaye çıkışları, bu ülkelerin mali sistemlerini iflasa sürükleyebilmektedir. Nitekim Doğu Asya ekonomilerindeki daralma yabancı sermayenin çıkışıyla hızlanmıştır.

Bununla beraber, ani sermaye giriş ve çıkışları tamamiyle dışsal bir faktör olarak sayılmamaktadır. Bu ülkelere sermaye girişleri bankacılık sisteminde uygulanan politikalara bağlı olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan, bankaların yurtdışından ilave kaynak sağlaması ve bu fonların ekonominin belli sektörlerine aktarılması gayrimenkul ve hisse senedi fiyatlarında aşırı bir şişkinliğe yol açmıştır. Ayrıca bankalar, kredi verme sürecinde firmalar hakkında yeterli ve doğru bilgileri elde edemedikleri gibi aktedilen sözleşmelerde yaptırım uygulayacak güvenilir bir mekanizma da bulunmamaktadır. Bu durum ise, banka kredilerinin geri dönüp dönmeyeceği ve kredi verilen firmanın iflası halinde hangi prosedürlerin işleyeceği hususlarının belirsiz kaldığı bir ortam yaratmıştır. Gayrimenkul ve hisse senedi fiyatlarında daha önce meydana gelen yüksek artış, daha da yüksek seviyelere çıkmıştır. Bunun yanında, bankalar döviz kurundaki ani değişikliklere karşı da bir önlem almamışlardır.

Bankalar, özellikle Kore'de yurtdışından aldıkları kısa dönemli kredilerin büyük ölçüde yenileneceği düşüncesiyle hareket ederken, kurumsal sektörler de bu kredilere güvenmiştir. Başka bir deyişle, bu ülkeler yabancı yatırımcıların stratejilerindeki ani değişikliklere karşı pozisyon almak durumunda kalmışlardır. Volatilitesi yüksek bir sistemde sermaye hareketleri bankalar için önemli bir risk faktörü olmuştur. Ancak, Asya Krizi'nde görüldüğü gibi kötü bankacılık uygulamaları da sermaye akımlarının volatilitisini arttırabilmektedir.

Gerek uluslararası kreditorler, gerekse yerli bankacılar volatilesi yüksek piyasalara uyum sağlamak için uygun yöntemler geliştirmelidir. Uygulamada

da bankaların faaliyet gösterdiği alanlarda risk profilinin değiştirilmesi için bir takım rejim değişiklikleri yapılmıştır. Döviz kuru rejimleri bu bağlamda aldatıcı olabilmektedir. Nitekim gelişmekte olan ülkelerin nominal döviz kurunda belli bir istikrarın sağlanacağına ilişkin beklentiyle, büyük hacimli ve kur riskine karşı önlem alınmamış döviz kredileri olan borçlular riske maruz kalmışlardır. Bununla beraber Arjantin, Şili ve Uruguay'da 1979-82 yılları arasında meydana gelen bankacılık krizlerinin temel nedeni bundan farklıdır. İstikrarlı bir döviz kuru rejimi altında faaliyet gösteren bankalar, faiz oranlarını düşürmek amacıyla dolar cinsinden borçlanmaya teşvik edilmişler ve böylece sermaye akımları neticesinde ülkeye gelen yabancı fonlar bankalara aktarılmıştır. Bunun sonucunda da borçlanma ve tüketimde büyük bir patlama yaşanmış, güdümlü döviz kurlarının sürdürülemeyeceği ortaya çıkmıştır. Söz konusu ülkelerde bankacılık krizinin meydana gelmesinde uluslararası piyasalarda yaşanan gerilemeler de rol oynasa da, yukarıda belirtilen ve sürdürülmesi mümkün olmayan borçlanma tercihi, krizin en önemli sebebidir. Nitekim, söz konusu ülkelerin paralarının dolar karşısında iflas etmesiyle, bir çok banka ve kredi borçluları bir gecede ödeme güçlüğü içine düşmüştür.

1980'lerde başlayan liberalizasyon süreciyle gelişmekte olan ülkeler "düzenleme sistemlerini" gelişmiş ülkelere paralel olarak modernleştirmeye ve liberalleştirmeye başlamışlardır. Bu bağlamda faiz oranları ve bankaların kredi tavanlarının belirlenmesinde, öncelikli sektör ve kişilere verilen kredilerde uygulanan kurallarda ve hatta sermaye hesabı açılmasındaki idari kontrollerin kaldırılması gündeme gelmiştir. Bununla birlikte, çoğu ülkede liberalizasyon sürecinin gerekli kurumsal altyapı oluşturulmadan başlaması mali sistemleri belirsiz bir ortamda faaliyet göstermeye itmiştir. Mali liberalizasyon sürecinde öncelikli yapılacakların belirlenmesinde yetersiz kalınması, bu süreci izleyen dönemde bankaları ödeme güçlüğü içine sokmuş ve sistemik banka krizleri meydana gelmiştir.

Bankacılık krizlerinin meydana gelmesinde etkili olan bir başka faktör ise bankalara siyasi müdahalenin olmasıdır. Dokuz Asya ülkesinde 3,000'nün üzerinde firmada yapılan araştırmaya göre Hong Kong, Endonezya, Kore,

Malezya ve Tayland'da kurumların büyük çoğunluğu ailelere aittir. Diğer ülkelerde de güçlü aileler bankacılık sisteminin ve ekonominin büyük bir çoğunluğunu elinde tutarken, aile üyelerinin bir kısmı da maliye bakanlığı ve bankacılıkla ilgili diğer kurumlarda görev almaktadır. Örneğin Venezuela'da 1992 yılında düzenleyiciler büyük bir bankanın iflasına müdahaleden kaçınmışlardır. Çünkü banka düzenlenmesinden sorumlu olan merkez bankası başkanının, aynı zamanda bu bankanın en büyük hissedarlarından birisi olması gerekli müdahalenin yapılmasını engellemiştir. Bunun sonucunda meydana gelen sistemik bankacılık krizinin maliyeti 7 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir.

Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde hükümetler özellikle kamu bankaları üzerinde öncelikli sektör ve kişilere kredi verilmesi için baskı yapmaktadır. Çoğu durumda bu kredilerin geri dönmeyeceği de bilinmektedir. Bu baskı bankaların mali güçlerini doğrudan etkilediği gibi, kredi verme faaliyetlerine de ciddi zararlar vermektedir.

Bankacılık düzenlemelerinin sektör üzerindeki etkileri sermaye tanımının yanında, gayrimenkul haklarının korunması, iflasın derecesi ve kanuni yaptırımın etkinliği gibi konuları da kapsamaktadır. Son yıllarda bankacılık sisteminde kriz yaşayan ülkelere Brezilya, Kolombiya, Hindistan, Endonezya, Japonya, Kore, Malezya, Peru, Filipinler ve Tayland'ın bu alanlardaki uygulamalarda yetersiz kaldıkları görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan bankacılık krizlerinden çıkarılan sonuçlara göre ihtiyatlı bir bankacılık düzenleme politikasında aşağıda belirtilen hususların dikkate alınması öngörülmektedir:

Bankaların faaliyet gösterdikleri belirsiz bir siyasi ve ekonomik ortamda ince-ayarlı kar marjlarının korunmasının imkansızlığı,

Bu ülke ekonomilerinin sürekli olarak karşılaştıkları ani şoklardan kurtulma ihtiyacı,

Siyasi iktidar nedeniyle yaptırım mekanizmasının olmayışı.

2.2.2. Türkiye’de Bankacılık Krizleri ve Tetikleyicileri

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan bu yana bazen yurtdışındaki gelişmelerden bazen de yurtiçindeki siyasi ve ekonomik gelişmelerden kaynaklanan bankacılık ve finans krizleriyle karşı karşıya gelmiştir. Ülkenin öz kaynağı yetersiz, zayıf yapılı bankacılık ve finans sektörü her krizde yaralar almış ve kayıplara uğramıştır.

2.2.2.1. 1929 Dünya Bunalımının Etkileri

1923 yılında Cumhuriyet’in kuruluşu döneminde Türkiye’de 18’i ulusal 13’ü yabancı olmak üzere 31 banka faaliyet göstermekteydi. Genellikle tek şubeli yerel bankalardan oluşan ve ekonomik gücü zayıf olan ulusal bankaların yanında yabancı bankalar bankacılık sektöründe daha ağırlıklı bir yer işgal etmekte ve kredi piyasasının büyük kısmını ellerinde tutmaktaydılar.

Cumhuriyet bankacılığının ilk dönemi olarak nitelendirilen 1923-1932 döneminde ulusal bankacılığın geliştirilmesine büyük önem verilmiştir. Ulusal bankaların sayısı giderek artmaya başladı. 1928 yılına gelindiğinde ülkede 57 banka bulunuyordu. 1924 yılından 1929 yılına kadar olan dönemde tarım kesimindeki üretim artışı ve dış ticaretteki gelişmeler sonucunda GSMH yaklaşık yüzde 50 büyümeye göstermiştir. Bu dönemde izlenen ekonomik politikaların temel özellikleri denk bütçe politikası, para arzının sıkı tutulması, ödemeler bilançosunun denkliğinin sağlanması, ve ulusal paranın değerinin korunması olarak özetlenebilir.

ABD’den başlayarak bütün dünyaya yayılan 1929 Dünya Bunalımı Türkiye’nin ekonomik yapısını da ciddi bir şekilde etkilemiştir. Dış ticaret hadlerinin aleyhine dönmesi ile Türkiye, büyük ödemeler bilançosu açıkları ve TL’nin değer yitirmesiyle karşı karşıya kalmıştır.

1929 Dünya Bunalımı etkisini özellikle dış ticarete yönelik üretim yapan tarım kesimi üzerinde göstermiştir. Bu kesime kredi açan yerel bankalar zor durumda kalmış, bir kısmı iflas etmiştir. 1932-38 döneminde Türk

Ticaret ve Sanayi Bankası, Karaman Çiftçi Bankası, İstanbul Esnaf Bankası, İstanbul Bankası, Aksaray Halk bankası, Karaman Milli Bankası, Trabzon Bankası, Karadeniz Bankası, Kastamonu Bankası, Kayseri Milli İktisat Bankası olmak üzere on banka kapanmıştır. Bunların dışında 1930-31 yıllarında kurulan beş yerel banka da 1938-40 yılları arasında tasfiye edilmiştir.

Bu dönemde banka iflaslarının en önemli nedeni, bu bankalardan kredi alanların gerek kötü hasat yılları gerekse ürün fiyatlarındaki düşmeler nedeniyle aldıkları kredileri geri ödeyememeleridir. Ayrıca devlet bankalarına kıyasla yerel bankaların daha yüksek faizle kredi kullandırmaları da kredi geri dönüşünü zorlaştıran bir faktör olmuştur.

1929 Dünya Bunalımı'nın bankacılık sistemi üzerindeki en önemli etkileri devlet tarafından başlatılan sanayi yatırımlarının finansmanı için kamu sermayeli ihtisas bankalarının kuruluşuna ağırlık verilmesi, yerel bankaların sayılarının azalması ve devletin bankacılığı düzenleyici ve denetleyici rolünün artması olmuştur.

1930'lu yıllarda ekonomik kalkınma için politika değişikliğine gidilmiş, devlet öncülüğünde güdümlü bir ekonomik düzen oluşturulmaya başlanmıştır. 1933-1938 yılları arasında temel ekonomik politikadaki değişikliklere paralel olarak birbiri ardına devlet bankaları kurulmuştur. Bu dönemde kronolojik sırayla Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası (1933), Etibank (1935). Denizbank (1937), Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938) kurulmuştur. Bankacılıkla ilgili en önemli kanuni düzenlemelerden biri bu dönemde gerçekleşmiştir. 30.5.1933 tarihinde 2243 sayılı "Mevduatı Koruma Kanunu" çıkarılmıştır. Bu kanunda ağırlık, mevduatın denetlenmesi ve korunması olmakla birlikte, banka işletmesi sahibinin hukuki niteliğine, kredi sınırına ve bankaların denetlenmesine ilişkin hükümlerin de kanunda yer alması nedeniyle bu Kanun hukukçular tarafından ilk Bankalar Kanunu olarak kabul edilmektedir. Bundan sonra 1 Haziran 1936 tarihinde 2999 sayılı Bankalar Kanunu, ilk kanuna yapılan ilave hükümlerle çıkarılmıştır.

Sonuç olarak, 1929 Dünya Bunalımı Türkiye'nin devletçilik ağırlıklı bir ekonomik yapıya geçmesine neden olurken, yerel bankaların iflaslarla sayılarının azalmasına, devlet bankacılığının hızlı gelişimine yol açmıştır.

2.2.2.2. 1958 İstikrar Tedbirleri ve Bankacılık Krizi

50 li yılların başlarında Marshall yardımlarının da etkisiyle ekonomide hızlı bir büyüme yaşanmıştır. Yatırımlar genişlerken tarım ve ticaret sektörüne açılan krediler artmaya başlamıştır. İnşaat sektörü ve dış ticaretteki gelişmelere paralel olarak üretim önemli ölçüde artmıştır. Tarımda mekanizasyon ekilebilir arazi miktarında önemli ölçüde artışlara neden olmuş ve bu da nispi bir refah artışına yol açmıştır.

1952 sonlarından itibaren parasal kaynaklı talep enflasyonu da giderek hızlanmaya başlamıştır. Kore savaşının ardından dünya ticaret hadlerinin hammadde ve tarımsal ürün üreten ülkelerin aleyhine dönmesiyle birlikte, dış pazarlara mal satışı zorlaşmıştır.

İthalatın hızla artmasına karşılık ihracatın gerilemesi, dış ödemeler bilançosunda önemli ölçüde dış açıklara yol açmıştır. Bu durumda ithalatı yapılan bir kısım malların karşılığı olan dövizler Merkez Bankası tarafından dışarıya transfer edilememiştir. Gümrüklere gelen malların dövizleri ödemeyince Türkiye'ye mal satışı riskli bir hale gelmiştir.

İthalat döviz sıkıntısı nedeniyle giderek düşmeye başlayınca dış ticaret takas yoluyla yapılmaya başlanmıştır. Piyasada mal darlığı oluştu, birçok temel ihtiyaç maddesi ortalıktan çekildi ve karaborsacılık yaygınlaşmıştır. Mal stokçuluğu ile spekülasyon peşinde koşanlar çoğalmıştır. Gayrimenkul fiyatları aşırı derecede yükselmiştir.

Türkiye ile IMF arasında ve bundan sonra sürekli devam edecek olan ilişkiler de ilk olarak bu dönemde başlamıştır. 1947 yılında IMF'nin kurucu üyesi olmasına rağmen Türkiye 1954 yılına kadar bu kurumla ciddi bir ilişkiye girmemiştir. IMF yetkilileri 1954 yılında Türkiye'ye gelerek enflasyona dayalı genişleme politikasının durdurulması ve dış ödemeler açıklarının kapatılması

için devalüasyon yapılması önerilerinde bulunmuşlardır. Fakat bu öneri reddedilmiştir.

1956 yılında enflasyon yüzde 39'a çıkarken milli gelir de önemli ölçüde azalmıştır. Merkez Bankası'nın döviz transferlerini gerçekleştirememesi nedeniyle ortaya çıkan transferi gecikmiş borçlar sorununu çözmek için 1957 yılında Paris'te görüşmeler yapılmıştır. Bir ekonomik istikrar paketinin hazırlanması konusunda Türkiye ile IMF, ABD ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OEEC) arasında anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşmayla Türkiye'ye yeni kredi verilmesi ve birikmiş borçlarının ertelenmesi kabul ediliyordu. Bu şekilde "4 Ağustos Kararları" adıyla anılacak istikrar tedbirleri uygulamaya konulmuştur.

4 Ağustos Kararları Türk ekonomisinde iç ve dış dengelerin sağlanması amacına yönelik olarak düzenlenmiştir. İç dengenin sağlanması için harcamaların kısılarak enflasyonun denetim altına alınması öngörülmüyordu. Dış ekonomik dengenin sağlanması için bir devalüasyonla resmi dolar kuru 2.80 kuruştan 9 TL'na çıkarılmıştır. Bu şekilde döviz kurları yüzde 221 oranında artırılmıştır. Ancak bir süreden beri ihracata prim ödenip, ithalattan prim tahsil edildiğinden fiili devalüasyon bu oranların altında kalmıştır.

Yeni kurlar bütün ithalat mallarına uygulanmış, ayrıca zorunlu ithalat malları için kotalar uygulamaya konulmuş, ithalata ek vergiler getirilmiştir. İhracatta ise çoklu kur yani değişik mallar için farklı kurlar uygulanmıştır.

Alınan önlemlere karşılık IMF'den 250 milyon dolarlık yeni kredi sağlanmış ve 600 milyon dolarlık borç da ertelenmiştir. Bütün bunlara rağmen 1958 istikrar tedbirleri, ekonomik dengeleri sağlamada başarısız olmuştur. Ekonomi durgunluğa girmiş, gelir dağılımı daha da bozulmuştur.

1958 İstikrar Tedbirlerinin en çok etkilediği sektörlerin başında da bankacılık kesimi gelmektedir. Bu tedbirler sonucunda 1959-62 arasında 11 banka iflas etti, iki banka da birleştirilerek devletleştirilmiştir. 1950 yılından sonra yaşanan genişleme ve enflasyon ortamında çok sayıda banka faaliyete geçmiştir. 1944 yılında TCMB dahil 43 olan banka sayısı 1958 yılında 56'sı ulusal banka olmak üzere 62'ye yükselmiştir.

1950'li yılların sonunda yaşanan ekonomik kriz, özellikle küçük çaplı ve yerel nitelikli bankaları, açılan kredilerin ekonomik durgunluktan dolayı tahsil edilememesi, mevduat girişlerinin yavaşlaması ve güven problemi nedenleriyle zor durumda bırakmıştır. Bu da bir çok bankanın iflasına neden olmuştur. 1959-1962 yılları arasında iflas eden bankalar şunlardır: Konya İktisadi Milli Bankası (1912-1959), Akseki Ticaret Bankası (1927-1959), Akşehir Bankası (1916-1960), Niğde Bankası (1948-1960), Sanayi Bankası (1958-1961), Bor Zürra ve Tüccar Bankası (1922-1961), Esnaf Kredi Bankası (1957-1961), Doğu Bank (1952-1961). 1959 yılında kurulan Türkiye Eski Muharipler Bankası – Muha Bank ile 1957 yılında kurulan Subaylar Bankası – Tümsu Bank 1959 yılında “Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası” adıyla birleştirilmiştir fakat bu banka da uzun ömürlü olmamıştır ve 1961 yılında iflas etmiştir. Diğer taraftan. Türk-Ekspres Bankası (1953-1962) ve Buğday Bankası (1955-1962) 1962 yılında devletleştirilerek Anadolu Bankası adı altında birleştirilmiştir.

1960 yılında bankacılıkta yaşanan kriz nedeniyle tasarruf sahiplerinin haklarını güvence altına almak amacıyla TCMB nezdinde bir “Bankalar Tasfiye Fonu” oluşturulmuştur. Bankalara yıl sonu bilançolarındaki tasarruf ve ticari mevduat toplamının binde yarımı oranında bir miktarı bu fona yatırmaları zorunluluğu getirilmişti. Bu şekilde haklarında tedrici tasfiye kararı verilen bankaların açıklarının karşılanması amaçlanmaktaydı. Fon varlığı bu amacı karşılayamadığı durumlarda TCMB'nin Fona ödünç vermesi öngörülmüştür.

Bankalar Tasfiye Fonu bir tür mevduat sigortası görevi görmekteydi. Bu Fon 1983 yılında TCMB tarafından idare ve temsil edilmek üzere kurulan “Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu”na devredilmiştir.

1958 İstikrar Tedbirleri ve ardından yaşanan bankacılık krizi zayıf bünyeli, yerel ya da belli meslek gruplarına ait bankaların sistemden elenmesi sonucunu doğurmuştur.

2.2.2.3. Banker Krizleri

1970'lerin sonuna doğru dünyada yaşanan finansal serbestleşme hareketleri Türkiye'yi de etkisi altına almış, bunun sonucunda uygulamaya konulan 24 Ocak 1980 istikrar kararlarıyla birlikte Türkiye ekonomisinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu kararlarla birlikte ekonomik dışa açılma, serbest piyasa ekonomisine geçiş, liberalleşme gibi amaçlar önem kazanmıştır.

24 Ocak kararlarıyla birlikte 1 Temmuz 1980'den itibaren kredi ve mevduat faizleri büyük ölçüde serbest bırakılmıştır. "Temmuz Bankacılığı" olarak da nitelendirilen bu uygulama ile 1960-80 dönemindeki mevduatlara enflasyonun altında, negatif faiz uygulaması son bulmuş, mevduata pozitif faiz yani enflasyonun üzerinde faiz verilmeye başlanmıştır. Faizlerin bazı özel durumlar haricinde serbest bırakılması, kısa sürede mevduat faizlerinde ve buna bağlı olarak kredi faizlerinde büyük miktarlarda artışı da beraberinde getirmiştir. Faizlerde kontrolsüzlüğün bankacılık ve bankerlik kesimlerinde yarattığı sorunlar yüzünden 1983 yılında faiz serbestisi sona ermiş, 1987'den itibaren tekrar faiz serbestisine dönmüştür.

Temmuz bankacılığı ile birlikte yabancı banka kurulmasına veya Türkiye'de şube açmalarına getirilen kısıtlamalar kaldırılmış ve yeni ticaret bankalarının kurulmasına izin verilmiştir. Bu dönem ayrıca Türk bankalarının da dışa açılmalarının başladığı dönemdir.

24 Ocak kararlarıyla birlikte faiz oranlarının serbest bırakılması tüketim harcamalarını daralmasına, tasarrufların banka ve bankerlere akmasına yol açmıştır. Bu durum en küçüğünden en büyüğüne kadar bütün sınai ve ticari işletmeleri ürettikleri ya da aracılık yaptıkları malları satamaz hale getirmiştir. Firmalar büyük stoklama maliyetleri ile çalışmak zorunda kaldılar. Yetersiz sermaye ve ağır bir kredi yüküyle çalışan firmalar ellerindeki kaynakları üretim sürecine sokamaz hale gelmişlerdir.

Daralan tüketimle birlikte stok maliyetleri de iyice yükselen firmalar giderek artan oranda işletme sermayesi ihtiyacı içine girmişlerdir. Bu amaçla bir ara ihracata yöneldilerse de bu da işletme sermayesi yaratmaya

yetmemiştir. Bu nedenle firmalar yüksek faizle de olsa kredi kullanmaya başlamışlardır.

Bir çok firma, bankalara özkaynaklarının çok üstünde borçlanmıştır. Bu yüzden bankalardaki kredi limitlerinin büyük kısmı dolmuştur. Sistemde hakim olan holding bankaları ise daha çok grup şirketlerini finanse etmeye çalışıyor, diğer firmalara kredi vermeye yanaşmıyorlardı. Bu durumda bankalardan kredi alamayacak hale gelen zor durumdaki firmalar son çare olarak bankalara göre daha yüksek faiz öneren banker kuruluşlarının fonlarına yönelmişlerdir.

Bu dönemde faizlerin serbest bırakılmasıyla birlikte bankerlik kuruluşları yasal düzenlemelerden uzak bir şekilde sayıca çok artış göstermiştir. Bankerler hem sermaye piyasası alanında hem de banka dışı para piyasasında baş döndürücü bir hızla gelişmeye başladılar.

Bu dönemde iki tane yeni finansal araç devreye sokulmuştur. Bunlardan biri hesap sahibinin kimliğinin saklı tutulduğu “sırdaş hesap”, diğeri de bir tür kısa vadeli tahvil niteliğinde olan “isimsiz mevduat sertifikası”dır. Bunların amacı, kaynağı belli olmayan, özellikle kaçakçılık piyasasından beslenen fonların finans sektörüne çekilip, ekonomik dolaşıma girmesiydi.

Sırdaş hesaplarda kısa sürede büyük fonlar toplanmaya başlamıştır. İsimsiz mevduat sertifikaları ise bankaların bir araya gelerek belirledikleri faiz oranlarının bazı bankalar tarafından aşılması için bir araç haline getirilmiştir. Bu bankalar, mevduat sertifikalarını sermaye piyasası bankerlerine devredip, sattırarak bunların üzerinde yazılı olandan daha fazla faiz vermeye başladılar. Bu durum, bankalar arasında tartışmalara neden olurken ileriki yıllarda bazı bankaların zor durumda kalmasına ya da el değiştirmesine neden olmuştur.

Bu dönemde piyasada mevcut olan bankerlik kuruluşları genelde dört grupta toplanabilir:

1. Bağımsız bankerlik kuruluşları. Bunlar daha önceden sermaye piyasasında faaliyet gösteren ve dönemin koşulları altında hızla büyüme gösteren kuruluşlardır. Bunların içinde en ünlüsü olan ve dönemin simgesi haline gelen “Banker Kastelli” bir ara mevduat sıralamasında en büyük on

bankanın ardından geliyordu. Diğer tanınmış kuruluşlar ise “Mentaş” ve “Bimtaş” idi.

2. Bankaların, Bankalar Kanunu çerçevesinde yapamadıkları işlemleri yapmak için kurdukları bankerlik kuruluşları. Hisarbank’ın “Eko Yatırım”ı, 13 bankanın ortaklığında kurulan “Yatırım-Finansman A.Ş.” gibi.

3. Banka sahibi olmayan holdinglerin bankerlik kuruluşları. Transtürk Holding ve Profilo Holding’in “Meban Menkul Değerler”i ve Eczacıbaşı Holding’in “Eczacıbaşı Yatırım Holding”i gibi.

4. Küçük bankerlik kuruluşları. 1981 yılı Eylül ayına kadar bankerlik yapabilmek için 450 liralık bir tescil harcı ve bir kaç evrak yeterliydi. Bu şekilde ilgili ilgisiz çok sayıda kişi bu alana girdi. Bu küçük bankerler tasarruf sahibine daha az garanti veriyor, ama daha yüksek faiz ödüyorlardı. Büyük bankerler yüzde 60 faiz verirken bunlar yüzde 140 çıkan faizler verebiliyorlardı. Topladıkları paralar karşılığında genellikle kendi özel çeklerini, borç senetlerini dağıtıyorlardı.

24 Ocak 1980’den itibaren uygulanan ekonomik önlemler yeni koşullara ayak uyduramayan çok sayıda firmanın iflasına neden olmuştur. Bunların büyük kısmı bankerlerden kredi alan firmalardı. Bu firmalar bankerlere ödeme yapamayınca, bankerler de tasarruf sahiplerine yapamaları gereken faiz ve anapara ödemelerini aksatmaya başladılar. Bankerlerin yüksek faizleri, hükümet politikalarının uygulanmasını da güçleştirdiğinden 4 Eylül 1981’de Bakanlar Kurulu ödünç para verme yasa tasarısını görüşerek bu kesimin düzenlenmesine başladı.

İlgili yasaya ilişkin çıkarılan tebliğ ve kararnameler bankerlik kuruluşlarının faaliyetlerini düzenleyen bazı hükümler içermekteydi. Bu şekilde bankerler yalnızca menkul kıymet alım-satımı yapan borsa bankerleri ve ödünç para veren piyasa bankerleri olarak iki gruba ayrılıyorlardı. Ayrıca bankerlik yapabilmek için gerekli asgari sermaye miktarı artırıldı. Maliye Bakanlığı da bankerlik denetimlerini artırdı. Piyasa bankerlerine reklam ve duyuru yasağı getirildi. Dönemin Maliye Bakanı’nın “Halk kumar oynamıştır” şeklindeki açıklamaları piyasada panik yarattı. Özellikle küçük bankerler, piyasadaki gelişmelerden etkilenecek batmaya başladılar. Aralık 1981 ve

Nisan 1982 arasında Ankara'da 198, 60'ı İstanbul, İzmir, Adana ve Antalya'da kurulu bankerlik şirketi batmıştır.

Paralarını alamayan tasarruf sahipleri bankerlere ve iş yerlerine saldırdılar. Bu dönemde 2 banker öldürülürken, 10'u kaçtı, 5'i gözaltına alındı, 5'i tutuklandı ve 12'sinin iflası istendi. Bu küçük bankerler 200.000 civarında tasarruf sahibine 75 milyar TL civarında borçluydular. Duruma geç müdahale eden devlet, bankerleri tasfiyeye başladı. 7 Temmuz 1982'de Bankerzedeler Kararnamesi diye anılan bir kararname yayımlandı. 11 Ağustos 1983'de Bankerzedeler Yasası çıkarılmıştır.

Küçük bankerlerin batışının ardından sıra holding ve bankalarla işbirliği yapan, daha sağlam gözükten birinci grup bankerlere geldi. Ekonomideki daralma büyük sermaye çevrelerini de etkilemiş, banka kredilerini ve çıkardıkları tahvillerin anapara ve faizlerini ödeyemez duruma gelmişlerdi. Bu durum birinci grup bankerlerin de batmasına, bir çok şirket ve grubun el değiştirmesine yol açmıştır.

Dönemin en tanınmış bankeri olan Banker Kastelli, 1982'de Hisarbank'tan bir alacağını alamayınca bir günde çöktü. Banker Kastelli olarak tanınan Cevher Özden yurtdışına kaçtı, hesaplarına el konuldu. Kastelli olayı dönemin hükümetinde bakan istifalarına neden olmuştur. Kastelli olayının ardından hükümet sıkı para politikasını terketmek zorunda kalmıştır. Bu sarsıntıdan en çok etkilenen Has Holding'e bağlı İstanbul Bankası ve Kozanoğlu-Çavuşoğlu Holding'e bağlı Hisarbank olmuştur. İflasın eşiğine gelen bu bankalar 1983 yılında yine Çavuşoğlu-Kozanoğlu grubuna ait olan Ortadoğu İktisat Bankası (Odibank) ile birlikte Ziraat Bankası'na devredilmişlerdir. Kastelli'yi diğer büyük bankerler izledi. Ödeme gücüne düşen bu bankerlik kuruluşları da tasfiye kapsamına alındı. 19 Eylül 1982'de, tahvil ve mevduat sertifikalarının anapara ve faiz ödemelerini karşılayabilmek amacıyla banka kaynaklarından kesilecek fonlarla "Mevduat Tanzim Fonu" kurulmuştur.

Bir bankaya ait olmayan banker kuruluşlarından Meban en son tasfiye olan bankerlik firması oldu.

Kastelli olayının ardından panik içindeki müşterilerinin hücumuna uğrayan Meban, Maliye Bakanlığı'ndan kurtarılmasını istedi. Meban'ın ödemeleri 15 Eylül 1982'ye kadar durduruldu. Bu şekilde Meban'ın tasfiye süreci başlamıştır.

24 Ocak 1980'de başlayıp yaklaşık iki yıl süren bankerliğin altın devri iki yüz elliyi aşkın kuruluşun iflası ya da tasfiyesi ile son buldu. Bankerlik olayı yaklaşık 2.5 milyon tasarruf sahibini ilgilendirirken, 400 milyar lira civarında birikime bankerler aracılık etti.

Bankerler arasında sadece kendilerini borsa bankeri olarak tescil ettiren Çukurova Grubu'nun "Genborsa", Koç Grubu'nun "Koç Yatırım" , 13 bankanın ortak olduğu "Yatırım Finansman A.Ş." ve Eczacıbaşı'nın "Eczacıbaşı Yatırım Holding Ortaklığı A.Ş." varlıklarını sürdürebildiler.

Bankerlik olayı o zaman kadar gayrimenkul, altın gibi geleneksel tasarruf araçlarına yatırım yapan tasarruf sahiplerinin işleyiş mekanizmasını çok fazla bilmeden sadece yüksek faize aldanarak menkul değerlere yönelişini beraberinde getirmiş, ileride oluşacak sermaye piyasasının oluşumuna katkıda bulunmuştur.

2.2.2.4. 1983-84 Bankacılık Krizi

1983-84 döneminde Türk bankacılığı üçüncü önemli krizini yaşamış ve altı ulusal banka faaliyetine son vermiştir. 1983 yılında iflasın eşiğine gelen Hisarbank, İstanbul Bankası ve Ortadoğu İktisat Bankası zorunlu olarak Ziraat Bankası'na devredilmiştir. 1954 yılında kurulan İşçi Kredi Bankası'nın faaliyetleri 1983 yılında durduruldu. Osmanlı döneminde kurulan ve Türkiye'nin en eski bankalarından olan Emniyet Sandığı 1984 yılında tüzel kişiliğini yitirerek Ziraat Bankası'na tümüyle devredilmiştir. 1917'de kurulan ve en son Suat Sürmen Grubu'na ait olan Türkiye Bağcılar Bankası'nın da bankacılık yapma yetkisi 1984 yılında kaldırılmıştır.

Ekonomik politikaların bankacılık kesiminde yarattığı sorunlar bu dönemden sonra da devam etmiş, 1959'da kurulan Türkiye Öğretmenler

Bankası 1987’de zorunlu olarak kamu bankası haline getirilmiş ve daha sonra (1992) bütün aktif ve pasifleriyle birlikte Halk Bankası’na devredilmiştir.

Bu dönemdeki banka krizinde, banker iflaslarının bankacılık sisteminde yarattığı sarsıntı önemli bir rol oynamakla birlikte geri dönmeyen kredilerin yüksek faizler nedeniyle artmış olması da oldukça etkili olmuştur. Bir çok banka bu krizden sonra personel masraflarını azaltmak amacıyla otomasyona yönelmiştir.

2.2.2.5. 1994 Krizi

1994 yılı başlarında yaşanan kriz diğer krizlerden daha farklı bir yapıya sahip, banka paniği tanımına en uygun krizlerden biridir. Hızlı bir şekilde ortaya çıkan kriz, finans sektörünü etkiledikten sonra reel sektöre sıçramıştır. 94 krizinde üç banka (TYT Bank, Impexbank, Marmara Bank) ve üç aracı kurum(Türkinvest, Çarmen, Pasifik) batmıştır. Bankacılık sektörü krizden küçülerek çıkmış, banka özkaynakları ve krediler azalmıştır.

Türkiye 1989 yılında çıkartılan 32 sayılı kararla kambiyo rejimini tamamen serbest hale getirmiş bulunuyordu. Kararın getirdiği serbesti ile yurtdışına döviz ve sermaye transfer edebilme, yurtdışından Türkiye'ye döviz ve sermaye getirebilme konularında kolaylıklar getirilmiştir. 32 sayılı karar ile konvertibiliteye geçiş yönünde önemli gelişmeler sağlanmıştır. 4 Nisan 1990'da Türk Lirası'nın konvertibiliteye geçmesi ve bütün ülkelerde kullanılabilir olması IMF tarafından onaylanmıştır.

Bu arada yurtiçinde finansal piyasaların oluşturulması çabaları hızlanmıştır. İlk olarak TCMB öncülüğünde 1986 yılında “Bankalararası Para Piyasası”kurulmuştur. Bunun ardından 1988 yılında “Döviz ve Efektif Piyasaları” oluşturulmuştur. TCMB, 1986-87 yıllarından itibaren para politikası aracı olarak açık piyasa işlemlerini kullanmaya başlamıştır. 1991 yılında açık piyasa işlemlerinde ihale sistemine geçildi. Bunların dışında 1986

yılında “İstanbul Menkul Kıymetler Borsası” kurularak hızla gelişmeye başlamıştır.

Bankacılık sektörü bu dönemde hızlı bir gelişme göstermiş, rekabet hızlanmış, otomasyon yaygınlaşmış, hizmet ve ürün çeşitleri Batı bankaları standartlarına yaklaşmıştır. Ayrıca iyi eğitilmiş bir bankacılık kadrosu, gelişen sermaye, para ve döviz piyasaları ile bankacılık hızlı bir gelişim trendine girmiştir. 1990’lı yıllardan itibaren Türk bankacılığı fon yönetimi ve hazine işlemlerine ağırlık vermiş hemen hemen bütün bankalar bünyelerinde yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda işlem yapabilmek amacıyla finansal ürünlerin elektronik bir ortamda alım-satımının yapıldığı işlem odaları kurma yoluna gitmişlerdir. TL ödemeleri için EFT sistemi, döviz ödemeleri için SWIFT sistemi, bankalararası işlemleri büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Ayrıca bireysel bankacılıkta büyük bir atılım yapılmış, kredi kartları ve ATM’ler hızla yaygınlaşmıştır. Bu ortamda bankalar, reel ekonomi finansmanından giderek uzaklaşarak devletin ve tüketicinin finansmanına ağırlık vermeye başlamışlardır.

Mali serbestleşme hareketlerine paralel olarak ve yurtiçi faizlerin yükselmesiyle birlikte 80’li yılların sonlarından itibaren kısa vadeli sermaye girişlerinde önemli artışlar olmuştur. Böylece uluslararası rezervler artış göstermiştir. Merkez Bankası (MB), 1990 yılı başından itibaren ilk defa olarak bir para programını uygulamaya koymuştur. Bu parasal program temel olarak, MB’nın iç yükümlülüklerinin ve aktif kalemlerinin içinde yer alan Hazine’ye verdiği avansların denetim altına alınmasını ve bunu yanı sıra da MB’nın bilanço büyüklüğünün de kontrol edilmesini amaçlamıştır. Program parasal hedef olarak Merkez Bankası Parası’nı belirlemiş ve bunu kontrol etmeyi amaçlamıştır. Para politikası aracı olarak temelde açık piyasa ve döviz işlemlerini kullanan bu program, 6 ay başarılı bir şekilde uygulanmakla birlikte, 1990 yılı Ağustos ayında Irak’ın Kuveyt’i işgaliyle başlayan Körfez krizi nedeniyle son bulmuştur.

1991 yılının ilk üç aylık döneminde Körfez Savaşı finansal piyasaları olumsuz yönde etkilemiş ve bankacılık sisteminden önemli ölçüde TL ve döviz mevduatı çekilmiştir. Bu dış koşullara içeride hükümet değişikliği ve

genel seçimler eklenince bu yıl ekonomi açısından kayıp bir yıl olmuştur. Bu yıl içinde MB kaynakları kamunun nakit ihtiyacı için yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

1992 ve 1993 yıllarında genişleyici para politikaları etkisini sürdürmüştür. TL yabancı paralar karşısında reel olarak değerlendirilmiş, devalüasyon enflasyon kadar hatta daha da altında tutulmaya çalışılmıştır. Kamunun iç borçlanma ihtiyacının giderek artması nedeniyle faizler enflasyonun hayli üzerinde seyretmiş, bankalar açısından yurtdışından ucuz fon bulup devlet iç borçlanma senetlerine yatırım yapmak oldukça cazip ve risksiz bir kazanç kaynağı olmaya başlamıştı. Bu nedenle bankalar 1993 yılı sonlarında yabancı para açık pozisyonlarını alabildiğince açmış bulunuyorlardı.

1993 yılı sonuna doğru hükümet bankaların Hazine ihaleleri için istedikleri faizleri yüksek bulup açılan hazine bonosu ve devlet tahvili ihalelerini iptal etmeye başlamıştır. Hazine'nin finansman gereksinimi için MB kaynaklarına başvurmayı tercih etmiştir. 1994 yılı başlarında devlet iç borçlanma senetleri piyasası neredeyse ortadan kalkmak üzereydi. Bu durumda Hazine'nin finansman gereksinimleri için tek kaynak olarak Merkez Bankası'nın kısa vadeli avansları kalıyordu.

Piyasada Hazine ihalelerinin iptalları ile oldukça yüksek seviyede likidite oluştu. IMKB de çok sığ olduğundan bu likiditenin yönelebileceği tek alan olarak döviz kalmıştı. Likidite fazlasının döviz piyasasına yönelmesi, döviz kurlarında hızlı artışa neden olmuştur. Faiz oranlarının yüksekliğini gerekçe göstererek hükümetin MB'nin açık piyasa işlemleri yapmasını engellemesi de likidite fazlasının piyasadan emilememesine yol açtı. Merkez Bankası'nın yükselen döviz talebini kesebilmek için elinde tek araç olarak döviz satımı kalmıştı.

1994 krizini tetikleyen unsur, 14 Ocak'ta Standard & Poor's ve Moody's adlı derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin notunu düşürmeleri olmuştur. Bu dönemde yabancı para açık pozisyonlarını oldukça açmış bulunan bankalar, yurtdışı borçlanma imkanlarının daralacağından korkarak ellerindeki likiditeyi dövize dönüştürmeye başlamışlardır. Merkez Bankası,

elinde kalan tek silah olan döviz satımı ile bankaların taleplerini karşılamaya çalışmıştır. Bu arada Ocak ayında yapılan yedi tane kırık vadeli Hazine ihalesinde yüzde 145 faizle ancak 2,5 trilyon TL'lik kağıt satılabilmektedir. Oysaki 1993 Aralığında açılan bir ihalede Hazine yüzde 89 faizle bir yıllık vadede 9 trilyon borçlanabilmektedir.

Döviz talebinin düşmemesi üzerine 26 Ocak 1994'te yüzde 13,6 oranında bir devalüasyon yapıldı. Bu şekilde MB ABD doları kuru 17.250 TL olarak açıklandı. Bu da döviz talebi engelleyemedi. Merkez Bankası'nın kullanılabilir döviz rezervleri giderek en alt seviyeye inmeye başlamıştı.

Döviz talebi yüksek faizlerle kırılmaya çalışıldı. Ocak ayında ortalama yüzde 110 olan Bankalararası Para Piyasası gecelik faizleri Şubat ayında yüzde 200, mart ayında yüzde 400 ve 5 Nisan öncesinde yüzde 1000'e çıkmıştır. Bankaların açık pozisyonları Mart ayında 4 milyar dolara gerilemiştir.

Nisan ayına gelindiğinde ABD doları TL'ye karşı yüzde 53 değer kazanmış bulunmaktaydı. Bu aşamada hükümet politikaları tüm saygınlığını yitirmiş bulunuyordu. Bu arada döviz tevdiat hesaplarının TL'ye çevrileceği söylentisi ile o ana kadar krize bulaşmamış olan halk, bankalara hücum ederek döviz hesaplarını çekmeye başlamıştır. Daha sonra panik TL hesaplarını da içeren genel bir banka hücumuna dönüşmüştür. Bu durum bankacılık sisteminin toplam varlıklarında ciddi kayıplara yol açmıştır.

Bankalar ve bankalardan kredi kullanan kişi ve firmalar arasında hem yüksek kredi faizleri hem de ödeme talepleri nedeniyle ciddi uyuşmazlıklar yaşanmaya başlamıştır. Kriz, bankalar ve mevduat müşterileri arasındaki güven ilişkisini sarstığı gibi bankaların yurtdışında işlem yaptığı diğer banka ve finansal kuruluşlar nezdinde Türk bankalarının itibar kaybetmelerine de yol açmıştır. Bu dönemde batan bankalardan birinin bir swap işlemi dolayısıyla yurtdışına olan 30 milyon dolar civarındaki yükümlülüğünü yerine getirmemesi yurtdışı piyasaların neredeyse tüm Türk bankalarına kapanmasına yol açmıştır. Bankalar, bir kaç ay boyunca yurtdışından borçlanamamış, en basit arbitraj işlemlerini bile yapamaz hale gelmişlerdir.

Bu şekilde bozulan ekonomik dengeleri yeniden sağlamak ve piyasalardaki panik havasını ortadan kaldırmak için yeni bir istikrar paketi uygulaması devreye sokuldu. “5 Nisan Kararları” adıyla anılacak olan istikrar tedbirleri yapısal çözümlerden ziyade geçici bir takım önlemleri içeriyordu. 5 Nisan kararlarıyla birlikte ilk önce döviz kurları serbest bırakıldı. Piyasada 24.000 TL civarında olan ABD doları kuru bir günde 40.000 TL seviyesine ulaştı. Zaten uzun süredir Merkez Bankası kurları ile piyasa kurları arasındaki kur makası iyice açılmış bulunuyor, MB’nin kur belirlemesi anlamsız kalıyordu. 5 Nisan kararlarıyla MB, piyasa koşullarına uygun gerçekçi kur uygulamasına geçti. Merkez Bankası’na üçer aylık dönemler itibarıyla zorunlu döviz- efektif devir ve satışları en yüksek olan 10 bankanın Bankalararası Döviz Piyasası’nda (Döviz Interbank) saat 15:00’deki döviz satış kurları esas alınarak günlük kurlar belirlenmeye başlanmıştır.

5 Nisan kararları ile getirilen diğer önlemler şu şekilde özetlenebilir :

- Tasarruf mevduatı sigortası tavanı genişletildi. Bu da banka paniğini önlemede yetersiz kalınca bütün tasarruf mevduatlarına sınırsız devlet garantisi getirilmiştir.
- Kamu harcamaları ve yatırımları azaltılmıştır.
- Ücret, maaş ve taban fiyatlarına sınırlama getirilmiştir.
- Bir defaya mahsus özel vergi çıkarılmıştır.
- Özelleştirmeye ağırlık verilmesi planlanmıştır.
- Disponibilite oranları yeniden düzenlenmiştir.
- Hazinesin avans kullanma yetkisi azaltılmıştır (yüzde 15den yüzde 12’ye).
- Üç aylık dönem sonunda yüzde 50 net faiz getiren süper Hazine bonoları çıkarılmıştır.

5 Nisan kararlarının ardından Merkez Bankası, TL faizlerini indirince bazı bankalar panik içinde dövizle yöneldiler. Bu arada yaşanan banka paniği nedeniyle mali bünyeleri oldukça zayıflayan TYT Bank, Marmara Bank ve Impexbank’a el konuldu ve bu bankalar ileriki aşamalarda tasfiye edildiler.

Bu arada finans sektöründeki kriz, reel sektöre de sıçradı ve Türkiye’ni önde gelen firmaları da dahil olmak üzere bir çok kuruluş işçi çıkarmaya başlamıştır.

Türkiye'nin 1994 yılında yaşadığı kriz, sonuç itibariyle uluslararası sıcak paranın yol açtığı bir olgudur. 1989'dan sonra uygulanan ekonomik politikalar sıcak para hareketlerini artırıcı bir yol izlemiştir. IMKB'nin dünya borsalarının üzerinde getiri sağlaması, ihraç edilen devlet iç borçlanma kağıtlarının dolar bazında dünya ortalaması üzerinde sağladığı getiriler ve döviz kurlarının baskı altında tutulması Türkiye'ye yönelik sıcak para hareketlerini artırmıştır. 1990'da ülkeye portföy yatırımı ve sermaye piyasalarından sağlanan krediler şeklindeki yabancı sermaye hareketleri 1,1 milyar dolar iken, 1992'de 5,2 milyar dolar, 1993 yılında 7,6 milyar dolar olmuştur.

İhracatın gerektiği hızla büyümemesi, dış borçlanma yoluyla kaynak yaratma eğilimi, yüksek faiz politikalarının yol açtığı devletin borç faizlerini ödeyebilmek için iç boçlanmaya mecbur kalması şeklindeki kısır döngüden ekonominin çıkamaması, yüksek kredi faizlerinin üretim ve yatırım faaliyetlerini caydırması gibi nedenler kriz ortamını adım adım hazırlamıştır. Üretim faaliyetinin giderek azalması ile piyasalar, rant ağırlıklı bir yapıya bürünmüştür. Ekonomi; faiz, borsa, döviz üçgeninde yoğunlaşmış, üretim boyutu sürekli ihmal edilmiştir.

5 Nisan kararları adıyla anılan istikrar paketi yapısal değişimde ciddi önlem getirmemiş, kısa vadeli çözümlerle günün kurtarılmasını sağlamış, biriken sorunların 2000-2001 yıllarında çok daha ciddi bir krizi patlatmasına zemin hazırlamıştır. 1994 yılı sonundan itibaren tekrar eski politikalara dönmüş, bankalar açık pozisyonla kar elde etmeye tekrar başlamış, reel ekonomi finansmanının bütün yükü kamu bankalarına bırakılarak rant ekonomisi sürdürülmüştür.

2.2.2.6. Asya ve Rusya Krizlerinin Etkileri

1994 krizinden sonra tasarruf mevduatlarına getirilen sınırsız garanti, bankacılık sistemindeki sorunları sadece belli bir süre için dondurmaya yaramıştır. Hatta 2000 yılına kadar olan dönem boyunca bankacılık sisteminde ahlaki riziko oranı artmıştır. Sınırsız devlet garantisi altında küçük

ve orta ölçekli bir çok banka, kaldıramayacakları kadar yüksek faizlerle döviz ve TL toplamaya başlamışlardır.

Tasarruf mevduatına sınırsız güvencenin yanısıra banka kuruluş izinlerinin nispi olarak kolaylaştırılması da finansal sistemin kırılganlığını artıran bir unsur olmuştur. 1998-1999 döneminde bankacılık sektörü dedikodularla yürür hale gelmiştir. TL ve döviz piyasalarındaki işlemler neredeyse 5-10 banka arasında cereyan ediyordu. Piyasalardan kaynak sağlayamayan küçük bankalar ise mevduata kaldırabileceklerinden çok daha fazla faiz vererek kaynak yaratmaya çalışıyorlardı.

Bu dönemde yaşanan Asya ve Rusya krizleri Türkiye ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. 1997 yılının ikinci yarısında Tayland'da başlayan ve kısa sürede bir çok Asya ülkesine yayılan kriz hem doğrudan hem de dolaylı yoldan etkisini göstermiştir. Asya ülkelerinin devalüasyon yaparak rekabet avantajı elde etmeleri ve ihracatlarını artırmaları, doğrudan etki yaratırken; özellikle rakip oldukları ülkelerin ihracatlarını daraltmaları da dolaylı etki yaratmıştır. 1998 yılında Türkiye'nin bu ülkelere olan ihracatı azalırken, ithalatında artış görülmektedir. Krizin bir diğer etkisi de dünya büyüme hızındaki düşme dolayısıyla ülkelerin dış ticaret hacminde daralma şeklinde ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan krizin özellikle yükselen piyasalarda yarattığı tedirginlik Türkiye'nin uluslararası piyasalardan borçlanma maliyetini bir miktar artırmış, vadelerin kısalmasına yol açmıştır.

Reel sektör açısından Asya krizi, en çok demir-çelik sektörünü etkiledi. Hızlı büyüme döneminde global üretimin yüzde 40'ına talep yaratan Asya ülkeleri, Türk üreticilerinin de en önemli pazarıydı.

Asya krizinin Türkiye finansal piyasalarına etkisi, borsadan yabancı yatırımcıların çekilmesi şeklinde yansımıştır. 1997 Ekim ayında çıkan para 313 milyon doları bulmuştur. Ekim-97/Ocak-98 döneminde çıkan paranın 565.3 milyon dolara ulaştığı tahmin edilmektedir. Bu miktar daha sonra yaşanacak krizlere göre oldukça düşük sayılabilir. Bu nedenle Asya krizinin Türkiye üzerindeki etkisi beklenenden az olmuştur. Bunda Merkez Bankası'nın uyguladığı kur ve faiz politikalarının önemli etkisi bulunmaktadır. Ayrıca döviz rezervlerin de yüksek olması, kriz ortamında avantaj sağlamıştır.

Bunların dışında Türkiye ekonomisinin bu dönemde küreselleşme derecesinin diğer ülkelere göre düşük olması da kriz zamanında ülkenin korunmasına yol açmıştır.

Asya krizinin etkilerini hafif bir şekilde atlatabilen Türkiye ekonomisi, 1998 yılı Ağustos ayında ortaya çıkan Rusya krizinden daha fazla etkilenmiştir. Rusya Federasyonu 1997 yılında Almanya'dan sonra en çok ihracat yaptığımız ikinci ülkeydi. Rusya krizinin hem reel sektör hem de finans sektörü üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Rusya'ya yapılan resmi ihracat 2 milyar dolar, bavul ticareti şeklinde yapılan ihracat da yaklaşık 8-10 milyar dolar civarındaydı. Kriz sonrasında resmi ihracatımız 2 milyar dolardan 1,3 milyar dolara gerilerken , bavul ticareti de 1996'da 8.8 milyar dolar, 1997'de 5,8 milyar iken 1998 Kasımında 3,5 milyar dolara inmiştir. Günümüzde ise bavul ticareti önemsiz bir seviyeye yaklaşmıştır.

1998 yılının ilk yarısında ülkeye 7,8 milyar dolar civarında sermaye girişi yaşanırken, Ağustos ayında ortaya çıkan Rusya kriziyle birlikte coğrafi konumundan dolayı Türkiye'den yabancı sermayenin çıkışı başlamıştır. 1998 yılının son çeyreğinde 10,5 milyar dolarlık sermaye çıkışı gözlenmektedir. Bu tutarın yaklaşık 7 milyar dolarlık kısmı yurtdışında yerleşik kişilerin döviz transferlerinden oluşmaktadır. Bu durum bir yandan bankacılık ve finans sektörünün küçülmesine neden olurken kamu kesiminin yüksek borçlanma gereksinimi dolayısıyla reel faizlerin yükselmesine yol açmıştır.

Ağustos ayından sonra yatırımlar açısından yurtiçi ve yurtdışı finansman imkanları giderek daralmaya başlamıştır. Bankalar, firmalara verdikleri kredilerin bir kısmını geri çağırmışlardır. Bu arada krize rağmen kamu bankaları kredilendirmeyi kesmemişler, krizin reel sektörde etkisini göstermesini belli bir süre için geciktirebilmişlerdir. Özel sektör bankalarının risk almaktan kaçınarak devleti ve tüketiciyi finanse etmeye ağırlık vermeleri reel ekonomi finansmanın bütün yükünü kamu bankalarının üstlenmesine sebep olmuştur. Fakat bu durum kamu bankalarının aktif kalitesinin daha da bozulmasına neden olmuş, kamu bankalarının piyasalardan giderek artan miktarlarda borçlanma yoluna gitmeleriyle 2001 krizinin ön koşullarına zemin hazırlamıştır.

Krizden en çok etkilenen tekstil ve dericilik sektörü oldu. Dış pazarlarda özellikle Almanya piyasasında yaşanan daralma da tekstil ve deri ihracatını olumsuz yönde etkiledi. Deri konfeksiyonundaki satışların yüzde 80'inin Rusya'ya yapıldığı düşünülürse Rusya krizinin bu sektör üzerindeki etkileri daha fazla olmuştur.

Merkez Bankası'nın yüksek düzeydeki kronik enflasyonu düşürmek için ekonomik program uygulama çabaları da bu dönem tartışılmaya başlandı. 1998 yılı ikinci yarısından itibaren IMF ile yapılan Yakın İzleme Anlaşması çerçevesinde ekonomik dengeleri yeniden kurmak ve enflasyonu kalıcı bir şekilde aşağıya çekmek için 3 yıllık bir program öngörüldü. Bu Yakın İzleme Anlaşması, parasal destekli bir stand-by anlaşmasına köprü görevi görecek. Programda, özellikle bankacılık sektörüne büyük önem verilmiş; sektörün denetiminin daha etkin bir hale getirilmesi, bankaların sermayelerinin güçlendirilmesi ve açık pozisyonlarının sınırlandırılması yönünde yasal önlemlerin hayata geçirilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Rusya krizi, ardından 1999 yılı başlarında Brezilya'da yaşanan kriz Türk bankalarının belli bir süre yurtdışından borçlanma imkanlarını daraltmıştır. Sendikasyon piyasası ancak 1999 ortalarına doğru açılabilmiştir. Özellikle küçük ve orta büyüklükteki bankalar TL ve döviz mevduatlarına yüklenerek kaynak yaratmaya çalışmışlardır. Tasarruflara getirilen sınırsız garantiyle bir çok banka kaldıracabileceğinden fazla faiz yükü altına girmiştir. Kamu kağıdı faizleri kasım'da yüzde 147'ye çıkarken gecelik faizler de yüzde 80'lere ulaştı. Bankaların mevduat faizleri de bu gelişmelere paralel olarak oldukça yükseldi. Dolara yüzde 20-25 faizler telaffuz edilmeye başlandı.

Bu toplanan kaynakların verimli kullanılamaması ve grup şirketlerine dolaylı finansman sağlanması sonucunda bir çok bankanın mali yapısında ciddi sorunlar ortaya çıktı. Bunun sonunda ilk etapta Interbank, Bank Ekspres ve Türk Ticaret Bankası TSMF'na devredilirken 1999 yılı sonunda bunlara Yaşarbank, Esbank, Egebank, Sümerbank ve Yurtbank eklendi. Ayrıca Birleşik Yatırım Bankası'nın faaliyetine son verildi.

2.2.2.7. 2000-2001 Krizi

Aralık 1999 yılında ülkemizde uygulamaya konulan, döviz kuruna dayalı enflasyonu düşürme programı ekonomik gelişmeleri belirleyen temel unsur olmuştur. Program, sıkı maliye politikası ile faiz dışı fazlanın artırılmasını, yapısal reformların gerçekleştirilmesini, özelleştirmenin hızlanmasını ve enflasyon hedefi ile uyumlu gelir politikası uygulamasını benimsemiştir. Merkez Bankası 1 Dolar + 0,77 Euro'dan oluşan döviz kuru sepetinin günlük değerini, bir yıllık süre için 2000 yılı başında kamuoyuna açıklamıştır. Döviz kuru rejimini desteklemek amacıyla, Merkez Bankası net iç varlık büyüklüğünü sabitlemiş ve bilanço genişlemesini net dış varlıklardaki artışa bağlamıştır. Yarı Para Kurulu benzeri bu politika sterilizasyon imkanını kaldırmış, ekonomideki likiditenin döviz karşılığı yaratılmasını benimsemiş ve Merkez Bankasının kısa vadeli faizler üzerindeki etkisini sınırlamıştır.

Programın uygulamaya konulmasıyla birlikte ortaya çıkan zayıflıklar ve aksamalar programa duyulan güveni de azaltmıştır. Öncelikle programın uygulaması sonucu, enflasyon hedeflerin üzerinde gerçekleşmiş (TÜFE % 39), yıl boyunca kurdaki artış ise % 20 olmuştur. Türk Lirası Aralık 1999 'a göre Ocak 2001'de % 17 değerli hale gelmiş ve Türk lirasındaki değerlenmeyle birlikte ithalat % 23 artar iken, ihracattaki artış sadece % 2.2 olarak gerçekleşmiştir. İhracattaki olumsuz gelişmenin bir diğer nedeni de, özellikle faizlerdeki hızlı düşüş tüketici kredilerini % 300 oranında artırmış ve bu durumun yarattığı talep patlaması da üretimin ihracat yerine iç tüketime yönelmesine neden olmuştur. Sonuçta 2000 yılı cari işlemler açığı 9.8 milyar dolar olarak gerçekleşirken, GSMH'nın % 5'i seviyesine ulaşmıştır⁹. Giderek artan cari açıkların sürdürülebilmesi için dış kaynak girişi ön plana çıkmış, ancak 2000 yılında doğrudan yatırım şeklindeki yabancı kaynak girişinin yetersiz oluşu dış borçlanmayı gündeme getirmiştir. Krize giden yolda, dış borç verenlerin hem ülkenin makroekonomik dengelerine hem de

⁹ Nur KEYDER : “Türkiye’de 2000-2001 Krizleri İstikrar Programları”, İktisat Dergisi ,16(183), 38-39.

borçlanmaya aracılık eden bankalara ilişkin bakış açıları da belirleyici olmuştur .

Cari işlemlerdeki açıkla birlikte, yılın ikinci yarısında , özelleştirme ve yapısal reformlara ilişkin gecikmeler iç ve dış piyasalarda tedirginliği artırarak, sermaye girişlerini dolayısıyla likiditeyi olumsuz etkileyerek kısa vadeli faiz oranlarının artmasına neden olmuştur. Faiz oranlarındaki yükseliş portföylerinde yoğun şekilde devlet iç borçlanma senedi tutan ve bunları kısa vadeli kaynaklarla fonlayan bazı bankaların mali yapılarını bozmuş ve Kasım ayının ikinci yarısında mali piyasalara güvensizliği artırmıştır. Bu güvensizlikle beraber dövize yönelen yoğun spekülasyon saldırı, çok yüksek faizle, önemli döviz rezervi kayıplarıyla ve 7.5 milyar dolar büyüklüğündeki IMF kredisi ile atlatılmış, ancak daha sonra olabilecek benzer bir saldırıya karşı savunma gücü büyük ölçüde zayıflamıştır. Krizden üç ay sonra 19 şubat 2001 tarihinde Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki siyasi kriz dövize ikinci bir spekülasyon saldırı başlatmış, 16 şubatta 27.94 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervi, 23 Şubat'ta 22.58 milyar dolara inmiş ve rezerv kaybı 5.36 milyar dolar olmuştur. Kasım krizinde dövize saldırı yabancılarla sınırlı kalır iken, Şubat krizinde yerlilerinde, özellikle bankaların dövize saldırdığı görülmüştür. Dövize yapılan saldırıya dayanma gücü kalmayınca, TCMB'sı 21 şubat gecesi kurun dalgalanmaya bırakıldığını açıklamıştır.

Diğer yandan kriz öncesi ve kriz döneminde, sıcak para şeklindeki yabancı sermaye giriş ve çıkışlarının, krizin oluşumunda ve gelişiminde etkili olduğunu belirleyen Boratav'a (2001) göre, kriz öncesi ilk on ay içerisinde; döviz kuru çıpasının inandırıcılığı ve sıcak para için pozitif arbitraj getirisinin düşen faizler rağmen süregelmesi sayesinde net yabancı sermaye girişleri hızla artmış ve 15.2 milyar dolara ulaşmıştır. Bunun 14.2 milyar dolarlık kısmı ise borç artıran yabancı sermaye girişleri şeklinde gerçekleşmiştir. Cari açığın sürdürülemeyeceği dolayısıyla döviz kuru hedeflerinin inandırıcı olmaktan çıktığını algılayan yabancı yatırımcıların ülkeyi terketmesiyle beraber Kasım 2000-Haziran 2001 döneminde çıkan net sermaye 10.4 milyar dolar olmuştur. Giriş yapan 15.2 milyar dolarla çıkış yapan -10.4 milyar dolar

arasındaki fark da ekonominin yabancı sermaye hareketleri dolayısıyla karşılaştığı negatif şokun büyüklüğünü ifade etmektedir

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİ GÜVEN ODAKLI YENİDEN YAPILANDIRMA GEREĞİ

Türk bankacılık sektörünün ağır krizler sonrası geldiği bugünkü noktada geçmiş krizlerden ciddi bir tecrübe olarak alınmalı ve yapılan hataların tekrarlanmaması ile sisteme güvenin sağlanması gerekmektedir. En önemli konu ; güvenin sürekliliğini sağlamak olacaktır ki bu da ekonomi de istikrarı getirecek en önemli unsurlardan biridir.

Bir ekonomide bankaların iflası sistemdeki diğer işletmelerin iflasından daha çok etki yaratmaktadır. Çünkü, hem bankalardaki mevduat sahipleri, hem kreditörleri hem de kredi kullananlar bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Kreditörlere borçların ödenmemesi ve verilen kredilerin geri çağırılması ekonomide şok etkisi yaratarak ödeme güçlüğü olmayan, finansal yapısı sağlam bankaları da sarsmaktadır. Bir bankanın iflas etmesi veya iflasının beklenmesi halinde kreditörler ödeme güçlüğü içinde olan ve olmayan bankalar arasındaki ayırımı yapamamakta ve diğer sağlam bankalardan paralarını çekebilmektedir. Likidite desteği olmaması halinde böyle bir durum bankaların aktiflerini zararına satmalarına ve kredilerini geri çağırımlarına neden olabilmektedir. Aynı zamanda banka iflasları kredi akımını ciddi şekilde etkileyeceğinden, sistemde kredi sıkışıklığına ve ekonomik faaliyetlerin çökmesine neden olmaktadır.

Krizlerde ödemeler sisteminin çökmesi ekonomik faaliyetleri ciddi şekilde etkilemektedir. Bir bankanın diğer bankalara olan yükümlülüğünü yerine getirememesi ve akabinde borçlarını ödeyememesi sistemin çökmesine neden olmaktadır. Ödemeler sisteminin miktarı kimi büyük gelişmiş ülkelerde yıllık GSYİH miktarlarına karşılık gelmektedir.

3.1. Türk Bankacılık Sektörü'nde Yeniden Yapılandırma

Türk Bankacılık sektöründe yaşanan yeniden yapılandırma; (1) Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması (2) TMSF bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması (3) Yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve (4) Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olmak üzere dört temel unsura dayandırılmıştır.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, diğer bir çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de kamu maliyesi üzerinde yüksek bir yük yaratmıştır. Nitekim, görev zararları hariç olmak üzere kamu bankaları için 2,9 milyar dolar, TMSF'ye devredilen bankalar için ise 21,7 milyar dolar olmak üzere, toplam 24,6 milyar dolarlık bir yeniden yapılandırma maliyeti ortaya çıkmıştır. TMSF'ye devredilen bankalara aktarılan söz konusu 21,7 milyar dolarlık kaynağın, 17 milyar dolarlık bölümü Hazine tarafından, 4,7 milyar dolarlık kısmı ise özel sektör tarafından üstlenilmiştir. Ayrıca, kriz döneminde aşırı yükselen faizlerin ve devalüasyonun da etkisiyle özel bankaların sermayesi 6 milyar dolar civarında erimiş, bankalar kendi kaynaklarından 2,4 milyar dolarlık sermaye artışı yapmak suretiyle mali bünyelerini güçlendirmişlerdir.

3.1.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Hazine kamu bankalarının sermayelerini güçlendirmiş, görev zararı alacakları ve bunlara tahakkuk ettirilmiş faizleri özel tertip tahvil ihraç ederek ödemiştir. Kamu bankalarının kısa vadeli yükümlülükleri tasfiye edilmiş, mevduat faizleri piyasa koşullarına uygun hale getirilmiş, vade ve likidite riskleri daha iyi yönetilebilir hale gelmiştir.

Kamu bankalarının operasyonel yeniden yapılandırılması çerçevesinde, Emlak Bankası Ziraat Bankası'na devredilmiş, faaliyetlerin etkinlik ve

verimlilik ilkeleri doğrultusunda yürütülmesi esas alınmış ve şube ve personel sayısı rasyonel seviyelere düşürülmüştür.

3.1.2. TMSF'ye Devredilen Bankaların Yeniden Yapılandırılması

1997 yılından bugüne kadar 21 banka TMSF'ye devredilmiştir. Devir tarihleri ile 2003 yılı Mart ayı arasındaki dönemde, takipteki alacaklardan ve geri ödeme planına bağlanan alacaklardan yapılan tahsilatlar, iştirak ve gayrimenkul satışlarından ve banka satışlarından elde edilen gelirlerin toplamı 1,7 milyar dolar seviyesindedir.

3.1.3. Özel Sermayeli Bankaların Yeniden Yapılandırılması

Özel sermayeli bankaların kendi kaynakları ile sermaye yapılarını güçlendirmeleri ve piyasa risklerini sınırlandırmalarına ağırlık verilmiştir. Bu çerçevede 2001-2002 yıllarında 3 katrilyon liralık (2,4 milyar dolar) sermaye artışı yapılmıştır. Haziran 2001'de gerçekleştirilen iç borç takası ile özel sermayeli bankaların yabancı para açık pozisyonları önemli ölçüde kapanmış, değişken faizli, dövizde endeksli ve döviz cinsinden iç borçlanmaya ağırlık verilmesiyle birlikte, kur riskinin yanı sıra bankaların faiz riski de düşmüştür. "Özel Bankaların Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı" sonucunda sermaye yetersizliği tespit edilen bankalarla ilgili gerekli önlemler alınmış, özel bankaların bilançoları enflasyon muhasebesi de uygulanmak suretiyle daha şeffaf hale getirilmiş ve sermaye yapıları güçlendirilmiştir. Sorunlu aktiflerin çözümünü hızlandırıcı mekanizmaların hayata geçirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda 2003 Mart sonu itibarıyla, "İstanbul Yaklaşımı" çerçevesinde 135 adet firmaya ait 3,8 milyar dolar tutarındaki borç yeniden yapılandırılmıştır.

Kasım ve Şubat krizlerinin etkisiyle mali bünyeleri ve karlılık performansları kötüleşen bankaları daha sağlıklı bir yapıya kavuşturabilmek amacıyla, 2001 yılının Mayıs ayında "Bankacılık Sektörü Yeniden

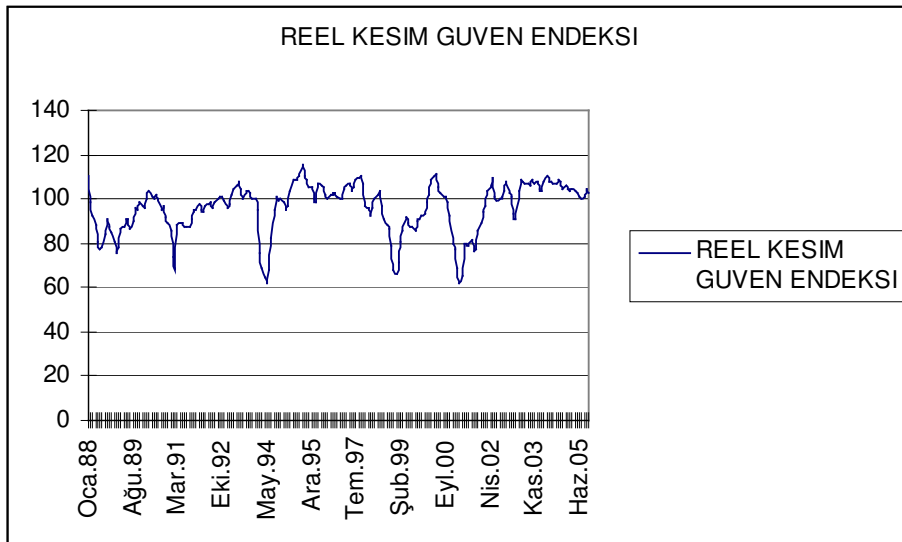
Yapılandırma Programı” uygulamaya konulmuştur. Programın temel unsurları:

- Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması,
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devredilen bankaların çözümlenmesi,
- Özel bankacılık sisteminin daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması,
- Gözetim ve denetim çerçevesinin güçlendirilmesi ve sektörde etkinliğin artırılmasıdır.

3.2. Yaşanan Krizlerde Güven Göstergeleri ve Güven Arttırıcı Öneriler

Türk Bankacılık Sektörü nde yaşanan tüm krizlerde ülkedeki güven değişimini , birkaç farklı gösterge ile ölçümlemek mümkündür. Bunlar , Reel Kesim ve Tüketici Güven Endeksleri , Sanayi Üretim Endeksi , Yeni Açılın ve Kapanan Şirket Verileri , TCMB Öncü Göstergeler Endeksi, Geçinme Endeksi Verileri , TL ve DTH Faizlerinin Seyri ve Kriz Dönemlerinde Mevduatın Yönü ve Hacim Değişimler

3.2.1. Reel Kesim Güven Endeksi

Tablo 4 : Reel Kesim Güven Endeksi

Reel Kesim Güven Endeksi ; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından sanayi sektöründe faaliyet gösteren 440 özel firma yöneticisi ile her ay yapılan anket çalışmasının sonuçlarını yansıtan bir endekstir. Anketin ana başlıkları ;

- Genel gidişat
- İhracat imkanları
- Yatırım harcaması
- Toplam sipariş
- Mamul mal stok miktarı
- Toplam istihdam
- Üretim hacmi
- İç pazara satılan mal hacmi
- Hammadde stok eğilimi

olup toplam 34 sorudan oluşmaktadır.

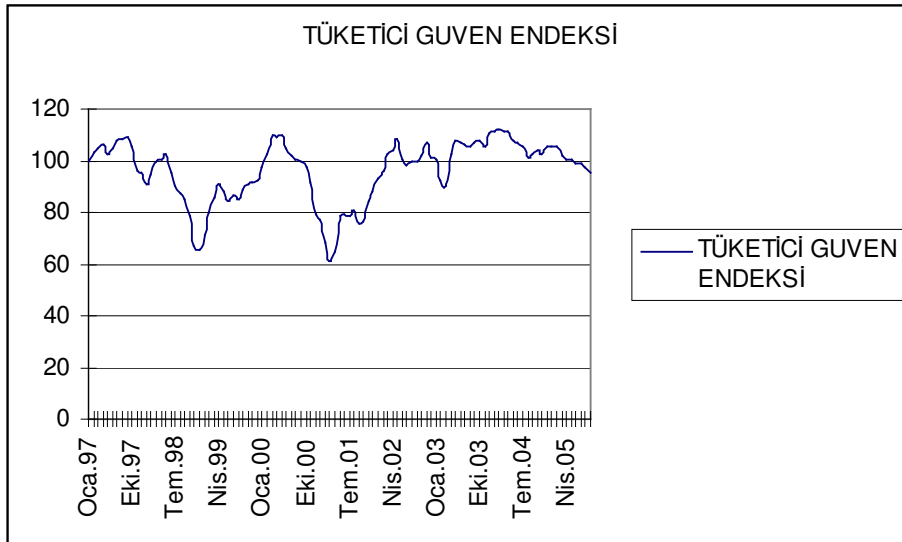
- Türkiye’de genel gidişatı ve reel kesimin beklentilerini yansıtmak açısından önemli bir gösterge olan Reel Kesim Guven Endeksi , 1994 , 1999 ve 2001 yıllarında en düşük değerlerini görmüştür.
- Krizler öncesi önemli bir düşüş eğilimine giren ve krizin yaşanması ile en düşük değerine ulaşan endeks , Türk ekonomisi açısından krizlerin önlenbilmesinde “ Erken Uyarı Sinyali” olarak değerlendirilmelidir.
- Endeks aynı zamanda krizlerin etkisinin silinmesi ve kriz öncesi dönemi yakalama açısından da gösterge niteliği taşımaktadır. Buna göre 1994 krizinin etkilerinin 1996 ya kadar silinemediği , 1999 yılında yaşanan krizin etkisinin 2000 yılı sonunda ve 2001 yılı başında yaşan iki kriz sonrası ancak 2004 yılı başlarında silinmeye başladığı endeks grafiklerinden net bir şekilde gözlemlenebilmektedir.
- 2005 yılı Eylül ayı itibariyle baz değer olan 100 ün üzerinde olan Reel Kesim Güven Endeksi nin , 2003 yılı başından itibaren 100 ün altına düşmesine de ciddi bir yükseliş göstermemesi reel kesimin yaşanan

krizlerden önemli dersler aldığını , ekonomiye güven konusunda iyimser fakat ihtiyatlı olduğunu yansıtmaktadır yorumu yapılabilir.

- Reel Kesim Guven Endeksi nin 2003 yılı ortalarından 2005 Eylül üne kadar düşüş eğiliminde olması reel kesimin hayatından çok memnun olmadığının bir göstergesi olarak değerlendirilmeli, bu durumun olası bir durgunluk veya krize yol açmaması için gerekli önlemler alınmalıdır.

3.2.2. Tüketici Güven Endeksi

Devlet İstatistik Enstitüsü ve Merkez Bankası işbirliği ile yürütülen Aylık Tüketici Eğilim Anketi, tüketicilerin harcama davranış ve beklentilerini değerlendirmektedir.

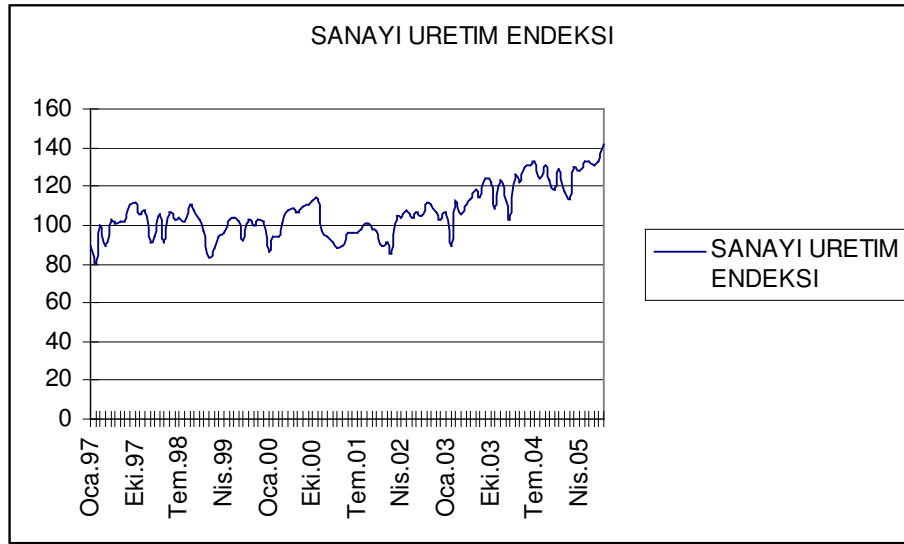

Tablo 5 : Tüketici Güven Endeksi

- Güven endeksindeki düşüş, tüketicilerin mevcut dönem ve gelecek dönem satın alma güçlerine, gelecek dönem genel ekonomik duruma ve iş bulma olanakları ile mevcut dönemin dayanıklı tüketim malı satın almak için uygunluğuna dair değerlendirmelerinin kötüleşmesinden kaynaklanmaktadır.

- Tüketici Güven Endeksi , Reel Kesim Güven Endeksi ile benzer hareket etse de krizlerinin etkisinin tüketicilerin üzerinde daha uzun süre devam ettiği gözlemlenmektedir.
- 2003 yılı sonrası iyileşme gözlemlense de özellikle 2003 sonu ile beraber başlayan endekste düşüş eğilimi 2005 yılının ikinci yarısında değerlerin kötümser bakış açısını yansıtan 100 ün altındaki rakamlara ulaşmasına yol açmıştır. Bu süreç , makro ekonomide yaşanan iyileşmenin ve enflasyon düşüşünün tüketiciye yani halka , satın alma gücünün artması , istihdamın artması , geleceğe olumlu bakışın artması ve güvenin artması olarak yansımadığının açık göstergesidir.

3.2.3. Sanayi Üretim Endeksi

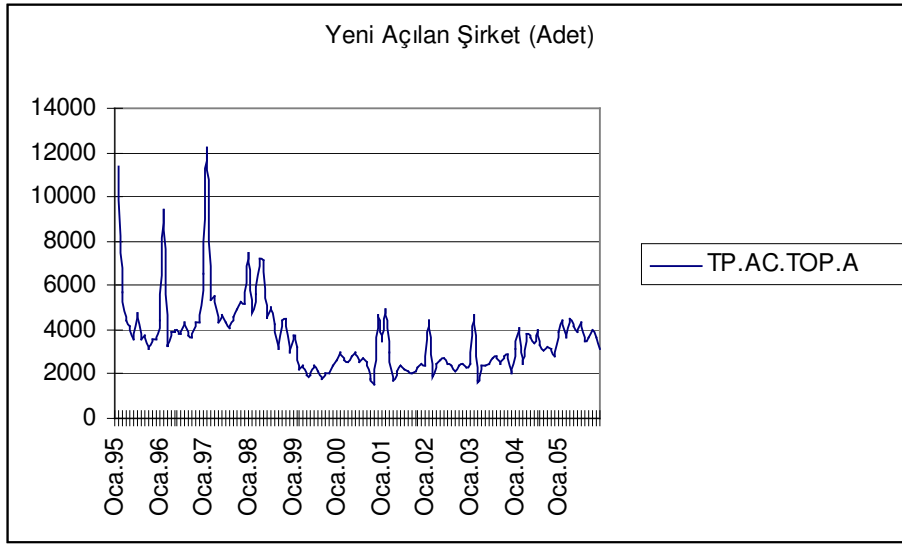

Tablo 6 : Sanayi Üretim Endeksi

- Sanayi üretim endeksi , reel kesim güven endeksi ve tüketici güven endeksi paralel incelendiğinde , şu bir gerçektir ki kriz dönemlerindeki büyük düşüşlere rağmen toparlanma çok daha hızlı sağlanmıştır.
- Krizler sonrası ,en geç 1 yıl içerisinde kriz öncesi rakamlar yakalanmıştır.

- Özellikle 2003 yılı ile başlayan yükseliş , 2005 yılının son çeyreğine girerken de devam etmektedir.
- 2004 ve 2005 yılı içerisinde Reel Kesim ve Tüketici Güven Endekslerinin düşme eğiliminde olmasına karşılık Sanayi Üretim Endeksinin yükselişini devam ettirmesi ; Türkiye'deki sanayi üretiminin artarken karlılık yaratmaması nedeniyle reel kesim tarafından geleceğe karamsar bakılması ve bu karamsarlığın da tüketiciye satın alma gücünün artmaması nedeniyle yerleşmesi olarak yorumlanabilir.

3.2.4. Yeni Açılan Şirket Verileri

Tablo 7 : Yeni Açılan Şirket Verileri

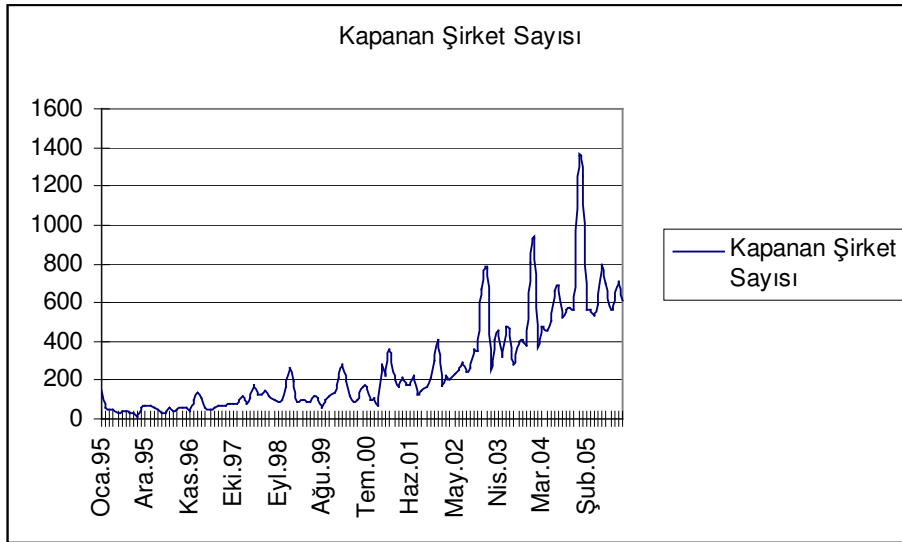
Yeni şirket kuruluşu verileri ; Türkiye ekonomisinde ekonomik konjunktür ile ilgili hem öncü gösterge niteliği taşımaktadır hem de kriz dönemlerinden normal hayata geçişin belirleyici niteliklerini yansıtmaktadır. 2000 ve 2001 yılı krizleri öncesi ve sonrasında yeni açılan şirket sayıları verisi incelendiğinde şu tablo ortaya çıkmaktadır.

- Kasım 2000 öncesinde makro ekonomide görülen düzelme reel sektöre aynı oranda yansımamıştır.

- Yeni şirket kuruluşu ve yeni yatırımlar için yeterli güven ortamı sağlanamadığından 2000 yılı sonlarına kadar şirket kuruluşu sayılarında yüzdesel bir artış gözlemlenememektedir.
- 2001 başında kısa süreli artış görülmektedir , bu artış Kasım 2000 krizinde sağlanan yüksek mevduat getirilerinin yeni iş kurmak için kullanılmaya başlandığının göstergesi olarak yorumlanmaktadır.
- Ancak Şubat 2001 Kriz sonrası yeni açılan şirket sayılarında önemli yüzdesel düşüşler bulunmaktadır.

Krizler , kimi kesimlere yeni fırsatlar yaratsa da güven ortamının sarsılması yeni iş sahaları yaratılmasını engellemektedir.

3.2.5. Kapanan Şirket Verileri

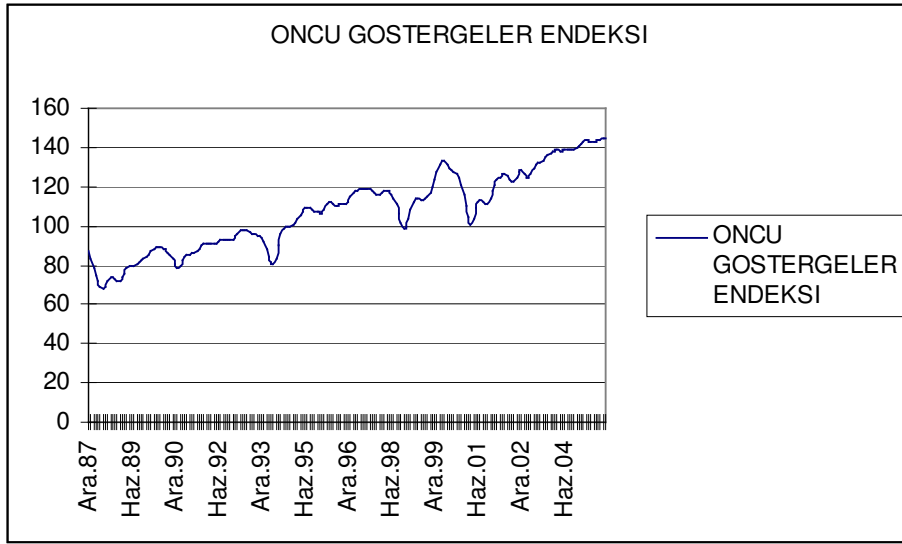

Tablo 8 : Kapanan Şirket Verileri

- Türkiye de şirket kapatma sürecinin 1 yıldan uzun sürmesi nedeniyle yaşanan krizlerin , kapanan şirket sayısı verilerine yansımaları ötelenmiş olarak incelenebilmektedir.

- 2000 ve 2001 krizinin etkileri , 2002 yılının 2. yarısından itibaren kapanan şirket sayısında yaşanan önemli ve kalıcı artış ile ölçümlenebilir.
- Kriz , reel sektörde , birçok firmanın güvenini ve umudunu ayakta duramayacak kadar sarsmış ve tasfiyelere yol açmıştır.

3.2.6. TCMB Öncü Göstergeler Endeksi

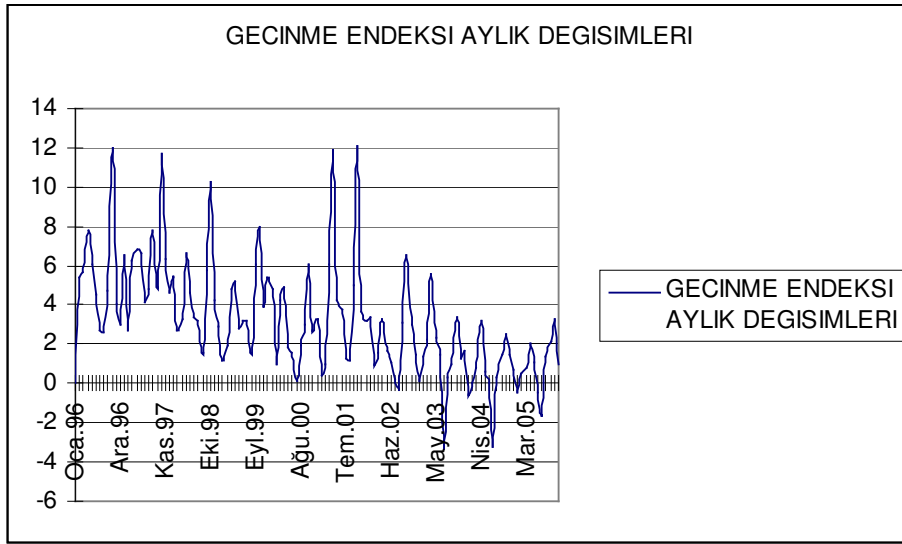

Tablo 9 : TCMB Öncü Göstergeler Endeksi

- Ekonomik faaliyetteki büyüme ve daralma dönemlerini önceden görebilmek amacıyla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın OECD ile yürüttüğü ortak çalışma sonucunda, ekonomik faaliyet için bileşik öncü göstergeler endeksi oluşturulmuştur. TCMB öncü göstergeler endeksi ekonomik gidişat için önemli bilgiler verdiği gibi krizler sonrası güven ortamının yeniden kazanılması ve ekonominin yaralarının sarılması periyodunun belirlenmesi açısından da belirleyici olabilmektedir.

- Grafiklerin de yansıttığı gibi 1994 krizinin etkileri 1 yıl içerisinde silinse de , 2000-2001 krizinin etkilerinin silinmesi 2004 yılının ilk çeyreğini bulmuştur.

3.2.7. Geçinme Endeksi Verileri

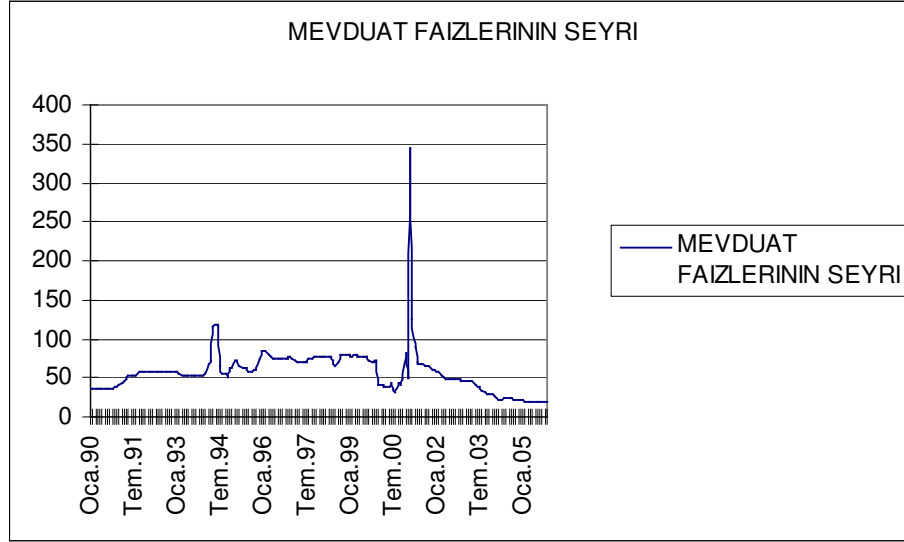

Tablo 10 : Geçinme Endeksi Verileri

- İstanbul Ticaret Odası tarafından yayınlanmakta olan Geçinme Endeksi verileri , kriz dönemlerinde geçinme endeksinin aylık %12 lere varan artışlar gösterdiğini , istikrarın sağlandığı dönemlerde ise bu endeksin + - % 3 değişim bandında ilerlediğini göstermektedir.

Geçim sıkıntısı , halkın ve reel kesimin sisteme güveninin azalmasının önemli faktörleri arasında yer almaktadır. Refahın artmasının , ekonomiye ve bankacılık sistemine güven olarak yansması kaçınılmazdır.

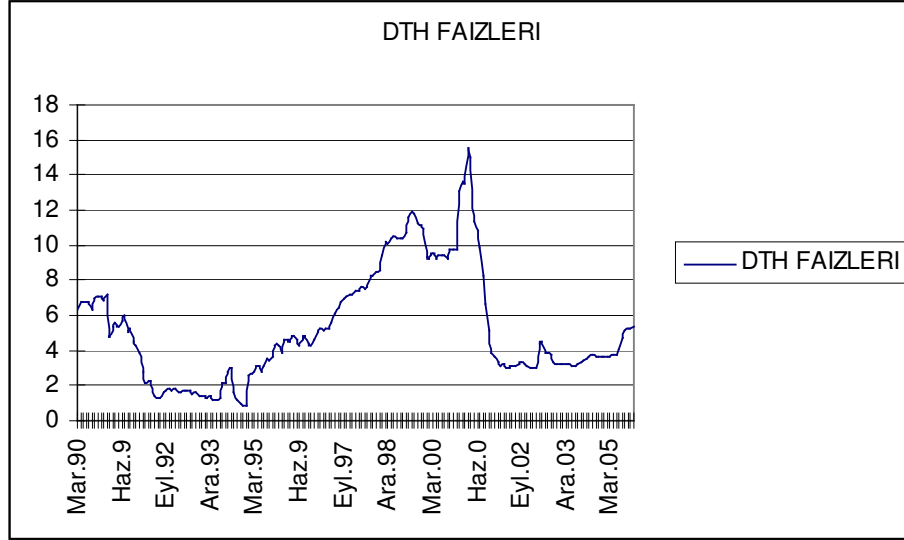
3.2.8. Türk Lirası Mevduat Faizlerinin Seyri

Tablo 11 : Türk Lirası Mevduat Faizlerinin Seyri

- Grafikte yer alan ani çıkış verileri 1994 , 2000 ve 2001 krizlerini yansıtmaktadır.
- 2001 krizi temelinde ciddi faiz yükselişleri yaratmasa da 2000 krizi ile yükselen seviyelerin uzun süreli olmasına yol açmıştır.
- Kriz ortamlarında mevduat sahiplerinin güveni , yüksek faizin cazibesi ve devletin mevduata % 100 güvence vermesi ile sağlanabilmektedir.

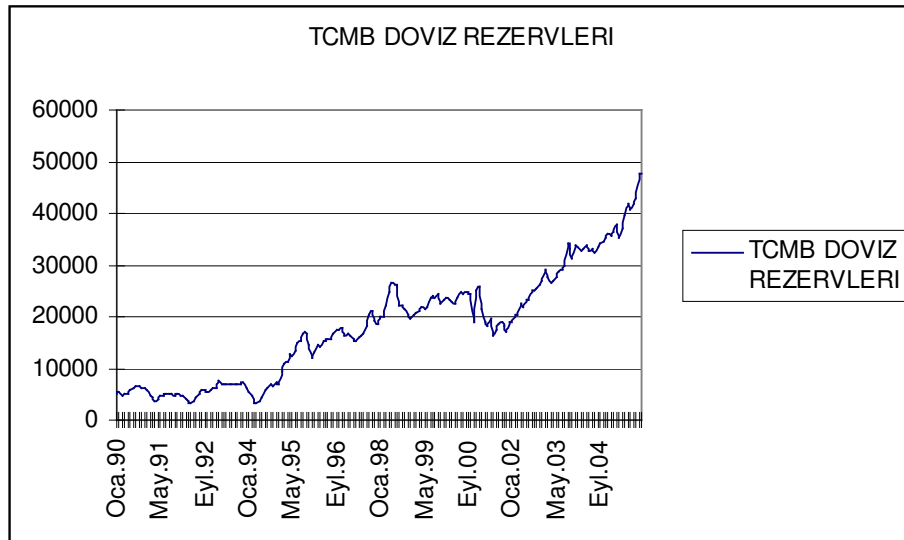
3.2.9. Döviz Tevdiat Faizlerinin Seyri

Tablo 12 : Döviz Tevdiat Faizlerinin Seyri

- Özellikle 2000 ve 2001 krizlerinde döviz tevdiat hesaplarına verilen faizler , TL mevduatlarda olduğu gibi mevduat sahibinin güveninin yüksek faiz+devlet güvencesi ile sağlanmasından farksızdır.

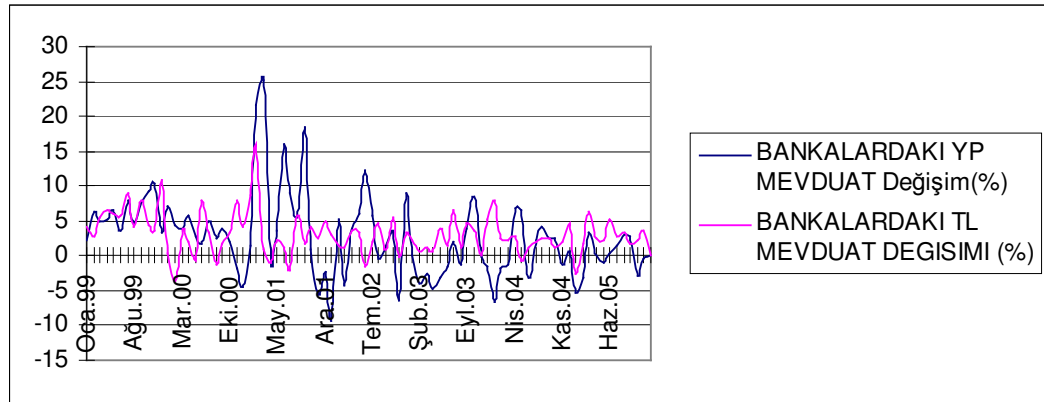
3.2.10. Merkez Bankası Döviz Rezervleri

Tablo 13 : TCMB Döviz Rezervleri

- 1994 , 2000 ve 2001 krizleri TCMB döviz rezervlerinde önemli kayıplara sebep olmuştur.
- Güven ortamının sağlanması ve krizden çıkış ile ilgili yaşanan tecrübelerde TCMB nin önemli döviz rezervi kayıpları yaşamış olması olası krizler için gösterge niteliği taşımaktadır.

3.2.11. Bankalardaki TL ve YP Mevduat Hacmi Değişimleri

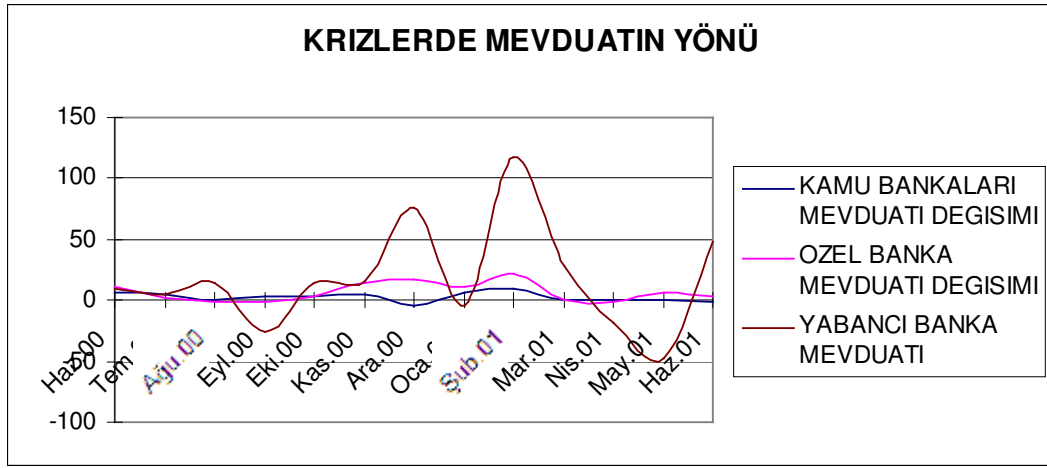

Tablo 14 : Bankalardaki TL ve YP Mevduat Hacmi Değişimleri

- Kriz dönemlerinde TL ye oranla Yabancı Para Birimlerine olan ilgi daha fazladır. Bu sisteme olan güvensizliğin yerel para birimine de yansması olarak değerlendirilebilir. Krizin sebebi ne olursa olsun , bugüne kadar yaşanan krizlerde ilk önce yerel para birimine olan güven azalmıştır.
- İstikrar ve güven ortamının daha yüksek olduğu dönemler ise yerel para birimine güven olarak yansımaktadır. Bu dönemlerde TL Mevduat hacimlerindeki değişim YP Mevduat hacimlerindeki değişim yüzdelere göre daha fazladır. Hatta YP mevduattan yaşanan çıkışlar TL mevduata dönüşmektedir.

3.2.12. Mevduatın Yönü - Kamu , Özel ve Yabancı Bankalar

Günümüze kadar Türk Bankacılık Sistemi nde yaşanan tüm krizlerde Yabancı Bankaların mevduat hacminde çok düşük paylara sahip olmaları , krizlerde mevduatın yönünün belirlenmesinde yabancı bankalar açısından sağlıklı bilgiler vermemektedir. Bununla beraber 2000 ve 2001 krizlerinde elde edilen verilerden şu sonuçlar çıkarılabilir ;

Tablo 15 : Krizlerde Mevduatın Yönü

- Mevduata tam garanti verilmesi bankacılık sektöründe ahlaki riziko yaratmıştır. Mevduat sahipleri güvenilir bankadan çok yüksek faiz veren bankaları tercih etmiştir.
- Özel bankalarda mevduat faizlerinin gecelik % 3000 lere yükselmesi, özel bankalara yeni mevduat girişleri sağlamıştır.
- Kamu bankaları kriz döneminde daha kısıtlı faiz artışları yaptıkları için , mevduat hacimleri yüzdesel olarak artmasa da , halkın kamuya olan güveni nedeniyle mevduat kaybetmemişlerdir.
- Yabancı bankaların mevduat hacminin çok sığ olması bu bankaların mevduat hacimlerinde önemli yüzdesel değişimler yaşanmasına yol açmıştır.

- Yabancı bankaların mevduat hacmi değerlendirme için çok küçük olsa da kriz dönemlerinde yaşanan mevduat hacmi değişiminin sürekli pozitif yönde olması dikkatle izlenmesi gereken bir veridir.
- Bankacılık sektöründe ve buna paralel olarak mevduat hacimlerinde yabancı bankaların payının artması , yasal düzenlemelerde halkı aydınlatıcı açıklamaların getirilmesi mecburiyetini beraberinde getirmektedir. Mevduat garantisi uygulamasında yabancı bankaların konumu, yabancı bankaların şube ya da banka olarak faaliyet göstermelerinin mevduat sahibi açısından farkları , herhangi bir kriz durumunda Türk otoritelerinin bu bankalara yaptırımlarının neler olabileceği kamunun ve mevduatın güvencesi açısından netliğe kavuşturulmalı , gerekli bilgilendirmeler yapılmalıdır.

3.3. Güven Krizini Önlemek için Alınacak Önlemler

Güven krizini önlemek için alınacak önlemler finansal ve yapısal önlemler olarak iki ana grup altında incelenebilir .

3.3.1. Finansal Önlemler

3.3.1.1. Garantiler ve Mevduat Sigortası

Devletin bankacılık sistemine güvenin tekrar sağlanması için alacağı önlemlerin başında , mevduat sigortası sistemini değişken olmayan sabit kriterler ile belirlemesi gelmelidir. Garanti kapsamı değişebilir. Küçük mevduat sahipleri mevduat sigortasının olmadığı ve düşük düzeyde olduğu durumlarda, bankanın tasfiyesi halinde açık bir şekilde korunabilir. Garantiler aynı zamanda özellikle yabancı alacaklıları veya bütün bankaları da kapsayabilir. Garantilerin sistemde yarattığı ahlaki risk (moral hazard) etkileri ise uygun vade ve koşullarla hafifletilebilir.

Yaşanan krizlerde de görüldüğü gibi , ekonominin istikrarsız olduğu ve sıkı maliye politikasının uygulandığı bir ülkede örtülü garantiler kamuoyuna

gerekli güvenin sağlanmasında yeterli olmayabilir. Garantilerin kredibilitesi belirlenen problemlerin çözümleri için kararlı adımların atılmasıyla sağlanabilir.

Güven krizini önlemenin bu aşamasında, yasal düzenlemeler uyarınca , acil kararnamelerin çıkarılması için kamu otoritesinin analiz edilmesini içermelidir. Ayrıca kamu görevlileri, garantinin uzun dönemli sonuçları için mümkün olduğunca çok detayı göz önünde bulundurmalıdır. Örneğin, garanti kapsamı ile ilgili davaları en aza indirmek için garanti kapsamına alınan mevduat tanımı, banka hesap türlerine ve garantinin süresine göre açıkça belirtilmelidir. Diğer bir açıklığa kavuşturulması gerekli husus da, banka sahipleri ile bankanın zararlarından sorumlu diğer banka sahiplerinin mevduatlarının garanti kapsamına alınıp alınmayacağına ilişkindir.

3.3.1.2. Merkez Bankasının Etkinleştirilmesi

Güven krizine yol açabilecek etmenlerin önlenmesinde , Merkez bankasının bankalara mali destek sağlaması en yaygın kullanılan yollardan biri olmalıdır. Merkez bankası nihai borç veren bir kurum olarak bankaların herhangi bir likidite sıkışıklığında ilk başvurdıkları yer olmaya devam etmelidir.

Merkez bankası kredileri ödeme gücü olan ama likidite sıkışıklığı yaşayan bankalara verilen likidite desteği ile sınırlıdır. Bu krediler tam olarak teminatlandırılmıştır. Sorunlar sistemik hale geldiğinde ise likidite sıkışıklığı olan bankalar ile ödeme güçlüğü içindeki bankalar arasındaki ayırımı belirlemek güçleşir. Böyle bir durumda merkez bankası kredileri eksik teminatlandırabilir.¹

Sistemik krizlerde merkez bankaları genellikle ödemeler sistemini desteklemek için reeskont kredilerinin verilmesi, zorunlu karşılıkların düşürülmesi, veya bankalara döviz kredileri verilmesi yönünde baskılarla

¹ Pelin ATAMAN: “Seçilmiş Ülkelerde Borç Yeniden Yapılandırması Uygulamaları” , Bankacılar Dergisi,(2001), 4-7

karşılaşmaktadır. Merkez bankası sistemik krizin ortaya çıkmasıyla sistemin akışını sağlamak için kısa dönemli likidite kredilerini, orta ve uzun vadeli kredilere dönüştürmeyi gerekli bulabilir.

3.3.1.3. Düzenleme Yapısının Güçlendirilmesi

Bankacılık krizlerinin önlenmesinde ve güven ortamının sağlanmasında , en önemli adımlardan birisi, bankaların etkin ve ihtiyatlı yönetilmesini engelleyen yasal ve düzenleyici çerçevedeki zayıflık ile çarpıklıkların giderilmesidir. Bu durumda ihtiyatlı denetim ve düzenlemeye ilişkin daha sıkı kuralların uygulanması, daha iyi muhasebe ve bilgilendirme standartlarının oluşturulması, etkin olmayan ve faaliyetini sürdüremeyecek kurumlara gerekli müdahalelerin yapılması için mekanizmaların kurulması, hileli ve yasal olmayan mali işlemler için yaptırım uygulanması gerekmektedir.

Bu çerçevede yeni yasal düzenlemeler banka denetim kurumlarının;

1. Sermaye yeterliliği standartlarını uygulamalarını,
2. Periyodik olarak yerinde ve uzaktan izleme sistemi kurmalarını,
3. Kendi risklerini izlemek üzere iç denetim sistemlerini kurmalarını,
4. Kredi sınıflandırması ve sorunlu krediler için karşılık ayrılmasında uluslararası kabul gören standartları benimsemelerini,
5. Mali performansları hakkında yeterli düzeyde kamuoyu bilgilendirmesi yapmalarını gerektirmektedir.

Bir mali sistemin etkin ve sağlıklı işlemesi için kurulması gerekli yeni sistemin oluşturulması ve uygulanması uzun zaman isteyen bir süreçtir. Bu bağlamda yeni muhasebe standartlarının uygulanması, asgari sermaye şartlarının yerine getirilmesi, kredilerin sınıflandırılması ve sorunlu karşılıklar için kurallar getirilmesi hususları kademeli şekilde gerçekleştirilmesi gereken uygulamalardır.

3.3.1.4. BDDK ve TMSF' de Yapılması Gereken Değişiklikler

Banka krizleri, kamu ve özel sektör yetkilileri ile banka denetiminden sorumlu otoritelerin denetim ve gözetim etkinliklerini analiz etmelerine neden olmaktadır. Denetim işlevinde üç ana grupta tedbirler alınmalıdır:

- (a) Sisteme fayda sağlayabilecek itibarlı yabancı bankaların girişlerine izin verilmesi,
- (b) Yasal prosedürün netleştirilmesi ve uygulamalarda objektifliğe önem vererek şüphelerin önüne geçilmesi. Bunu sağlarken yasal düzenleyicilerin tek merkezden kontrolünün sağlanması düzenleyici kurumların benzer olaylar için farklı kararlar almasının önlenmesi.
- (c) Denetleme kadrosunun güçlendirilmesi.

Bir ülkenin bankacılık sistemi, büyüdükçe ve mali piyasalardaki gelişime paralel olarak değiştikçe, sistemin denetiminden sorumlu otoriteler arasındaki farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Devlet bankacılık sisteminin gözetim ve denetiminden sorumlu farklı otoritelerce bazı durumlarda mükerrer işler yapıldığını, ayrıca denetim ve gözetimde bir çok eksiklik olduğunu bilmesine rağmen, bu yönetsel problemler, bankacılık krizi nedeniyle kamuoyunun dikkatini banka düzenlemelerinin gerekliliğine çekene kadar göz ardı edilmektedir. Devlet bu çerçevede bankacılık sisteminin yeniden yapılandırması sürecini, denetim ve gözetimden sorumlu otoritelerde gerekli organizasyonel değişikliklerin yapılması için iyi bir fırsat olarak değerlendirmelidir.

Bu kapsamda , sonuç bölümünde önerilecek modelde de detayları anlatılacak olan ve tüm kurumların koordinasyonunu sağlayacak olan “Çatı Kurum “ un kurulması , kriz dönemlerinde etkin önlemler alamayan BDDK nın yeni bir yapılanma sonrası kaldırılması ve geçici süre ile kurulan TMSF nin kapatılarak , mevduat sigortası primlerinin Merkez Bankası nezninde toplanması çözüm yolu olmalıdır.

3.3.2. Yapısal Önlemler

Banka yeniden yapılandırmasında alınan yapısal önlemler mali sektördeki problemlerin çözümüne yönelik olup, amaç sektörün güvenilirliğini tesis etmek ve sektörü nitelikli rekabete açmak olmalıdır. Yapısal önlemlerin örnekleri banka kapatılması, birleşme, Türk ekonomisine ve bankacılık sistemine fayda sağlayabilecek uluslararası bankaların yurt içinde faaliyet göstermesinin sağlanması türündendir. Otoriteler için temel zorluk, bu enstrümanların piyasa prensipleriyle uyumunun sağlanmasıdır.

3.3.2.1. Tasfiye

Genel bir kural olarak ödeme güçlüğü içinde olan bankalar kapatılmalı veya tasfiye edilmelidir. Ödeme güçlüğü içinde olan bankalar ters teşvikler altında faaliyet göstermekte, böylelikle sorunların derinleşmesine neden olmaktadır. Bir firma çıkış stratejisi bütün bankaların banka yeniden yapılandırmasında aktif şekilde yer almalarını teşvik ettiğinden, söz konusu strateji banka yeniden yapılandırmasında merkezi rol oynamaktadır.

Banka kapatılmasına en önemli engel bankalar kanununda doğrudan veya dolaylı olarak bankaların kapatılma kararlarında yer almalarına izin verilmesidir. Bu nedenle, banka kapatması için bir politika oluşturulurken uygun görev dağılımı ve yasal altyapıya ilişkin mahkeme prosedürlerine gereksinim duyulmaktadır.

Banka kapatmalarının sistemin önemli bir bölümünü etkilemesi halinde, bu durum ödemeler sisteminin kilitlenmesine neden olabilir. Banka kapatılması seçicilik gerektirdiğinden ve potansiyel olarak da keyfi uygulamalara neden olabileceğinden uygulanması zor bir yöntemdir. Ödeme güçlüğü içinde olan bir banka kurtarılırken, diğerinin kapatılması ayrımcılık suçlamalarına yol açabilecektir. Bu nedenle, bir banka kapatma kararı piyasa bakışı açısından değerlendirilirken bankanın zayıf mali durumu ve yinelenen sorunları göz önünde bulundurulmalıdır.

3.3.2.2. Birleşmelerin ve İhtisaslaşmanın Özendirilmesi

Birleşmeler banka yeniden devralmalarında etkin şekilde kullanılan yöntemlerden biri olmalıdır. Bankalar kanununun basitleştirilmesi ve özel bankalar için geçerli olan sıkı kurallar birleşmelerin teşvik edilmesinde önemli rol oynayabilecektir. Diğer yandan, farklı rekabet avantajına sahip bankaların birleşmesi her zaman etkin bir çözüm olmamaktadır. Özellikle kamu ve özel bankaların birleşmesi halinde, bu bankaların farklı kurumsal kültürlerinin olması ve aralarındaki teknik sorunların çözülmesi çok maliyetli olmaktadır.

Bazı durumlarda banka birleşmeleri kapatmaları önlemek amacıyla yapılmakta ve böyle durumlarda otoriteler banka birleşmelerini zorlamaktadır. Ancak, bu tür birleşmeler bankacılık sektöründe istikrarı sağlayamamakta, birleşecek sağlam bankanın da mali durumunu bozabilmektedir.

İhtisaslaşma, bankanın daha az ürünle veya bankacılık faaliyetlerini daraltarak sürdürmesi şeklinde gerçekleştirilebilir. Böylelikle konsantrasyon oranı yüksek bankacılık sektöründe rekabet teşvik edilebilir. Bu method, banka kapatmalarının bir yönünü oluşturabilir. Böylelikle bankanın ödeme gücü içinde olan bölümü kapatılır ve ayrı bir şekilde satılabilir.

Yoğun rekabet içerisindeki bankacılık sektöründe , ayakta kalmak isteyen küçük ölçekli bankaların ihtisaslaşarak küçülme yolunu izlemeleri , hem sektördeki hizmet kalitesinin artması hem de küçük ölçekli bankaların karlı bir şekilde hayatlarını devam ettirebilmeleri sonucunu doğuracaktır.

3.3.2.3. Özelleştirme

Etkin çalışmayan ve ödeme gücü içinde olabilecek kamu bankaları bankacılık sisteminde önemli sorunların kaynağıdır. Diğer yandan; sistemik banka krizlerinde kamu bankaları kamuoyunun gözünde en güvenli bankalar olarak görüldüğünden, mevduat sahipleri mevduatlarını bu bankalarda değerlendirme eğilimindedirler. Türkiye de yaşanan krizlerde tüm olumsuzluklara rağmen kamu bankalarının en güvenilir bankalar olarak görülmesi ve krizlerde mevduatın sistem içerisinde kalması yönünde önemli

rol oynaması, kamu bankalarının özelleştirilmesinin çok hassas ve detaylı bir çalışma ile yapılması mecburiyetini doğurmaktadır. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması sürecinde özelleştirme, sorunun çözümü için uygun yöntemlerden birisidir. İdeal çözüm ise kamu bankalarının etkin çalışmasının ve profesyonel bilanço yönetiminin sağlanması sonrası ; bu durumlarını devam ettirmelerini ve şeffaf bir şekilde raporlamalarının sağlanmasını getirecek olan “Halka Arz “ yönteminin benimsenmesidir. Bu şekilde kamu bankalarının etkin yönetilme mecburiyeti sağlanırken kamunun da bankacılık sistemindeki stratejik rolü korunmuş olacaktır. Tüm bankaların sistemde adil şekilde faaliyet göstermeleri ve şeffaf mali verilere sahip olmaları bütün bankaların yararına olacaktır. Neticede bu durumdan bütün bankacılık sistemi faydalanacaktır.

Bununla birlikte, kamu bankalarının tamamen özelleştirmesi hemen uygulanabilecek bir önlem değildir. Bir çok ülkede kamu bankalarının özelleştirilmesinin uzun bir süreç olduğu gözlemlenmiştir. Özelleştirmelerin hızlı bir şekilde yapılması devlet için önemli riskler içermektedir. Özellikle özelleştirme sonrası bankanın yeni sahiplerinin bankayı iyi yönetememeleri durumunda yeniden kamulaştırılma gündeme gelebilmektedir.

3.3.2.4. Kötü Aktiflerin Yönetilmesi

Güven krizinin önlenmesi sürecinde, problemlı bankaların takipteki kredilerinin yönetilmesinde iki yöntem izlenebilir:

Banka içinde aktif iyileştirmesinden sorumlu ayrı bir birim kurulması (Bunun en başarılı örnekleri 1980’lerde İspanya’da kurulan “banka hastaneleri” ile 1990’larda İsveç ve Norveç’te yeniden yapılandırma programları kapsamında “iyi banka/kötü banka” uygulamalarıdır.)

Bankanın kötü aktiflerinin mevduat sigorta fonu gibi mevcut bir devlet kurumuna aktarılması (bunun en başarılı örneği ise S&L kriz nedeniyle iflas eden bankaların aktiflerinin Amerikan Federal Mevduat Sigorta Kurumu’na devredilmesi ile Japonya, Meksika ve İspanya’daki uygulamalardır) veya kötü

aktiflerin alınması, yönetilmesi ve satılması için yeni bir kamu kuruluşu (aktif yönetim şirketi) kurulmasıdır. Bu yöntem Amerika S&L krizinin son döneminde ve son olarak da Tayland, Kore ve Endonezya'da uygulanmıştır.

Kötü aktiflerin düzenlenmesine ilişkin kararlar yasalara olduğu kadar devletin politik kararlarına da bağlıdır. Etkin aktif iyileştirme mekanizmalarının kurulması için en iyi uygulamalar mevcut yasal düzenlemeler çerçevesinde yapılmalıdır. Ancak bazı durumlarda mevcut yasal düzenlemeler özellikle icra iflas yasaları yetersiz kalabilmekte ve yasal revizyonlara gerek duyulabilmektedir.

Kötü aktiflerin yönetilmesinde uygulanabilecek yöntemlerden birisi, banka içinde sadece "kötü aktiflerin" yönetimi ile ayrı bir birim oluşturulması veya bankanın iştiraki olarak bankaya özel bir aktif yönetim şirketi (kötü banka) kurulmasıdır. Söz konusu birim/kötü bankaların amacı kötü aktiflerin işlerlik kazanmasını sağlayarak yeniden yapılandırma sürecinde bu aktiflerin iyileştirme oranını azamileştirmektir. Ayrıca, bu yöntemle farklı finansal kurumlara yönelik değişik çözümler bulunup esneklik sağlanması da hedeflenmektedir. Kötü aktiflerin bankadan ayrılması mali güçlüğe düşen bankalara olan güvenin sağlanması açısından da önemlidir. Bankaların kötü aktiflerin yönetilmesi için ayrı bir birim veya aktif yönetim şirketi kurmalarına izin verilmesinin yanında, etkin işleyen bir düzenleme çerçevesi, bilgilendirme ve muhasebe düzenlemelerinin yapılması, etkin bir gözetim ve denetim otoritesi bulunması da son derece önemlidir.

Söz konusu yöntemi uygulayan ülkelere örnek olarak Çin, Tayland, İsveç ve Norveç verilebilir. 1992 İsveç krizinde ülkenin en büyük bankalarından Nordbanken ve Gota Bank'ın kötü aktifleri sırasıyla aktif yönetim şirketleri Securum ve Retriva AB'ye aktarılmasının ardından 1993 yılında Nordbanken ve Gota Bank, 1995 yılında ise Securum ve Retriva birleştirilmiştir.

Kötü aktiflerin yönetilmesinde uygulanan bir diğer yöntem olan aktiflerin yönetilmesi için merkezi bir aktif yönetim şirketi kurulmalıdır. Bu yöntemin uygulanmasındaki amaç , asgari maliyet ve azami kurum değerinin sağlanmasıdır. Bu yöntemin ABD'de 1980'li yıllarda yaşanan krizin son

aşamasında uygulanmasının ardından AYŞ uygulaması sistemik banka yeniden yapılandırma programlarında tercih edilen bir uygulama haline gelmiştir. Bu kapsamda, ABD'de RTC oluşturularak bankaların kötü aktiflerinin bankadan uzaklaştırılarak bankacıların asıl ve daha karlı faaliyetler üzerinde yoğunlaşmaları sağlanmıştır. Bu yöntemi doğrudan uygulayan diğer ülkelere örnek olarak ise Tayland (FRA), Endonezya (IBRA), Malezya ve Kore (KAMCO) verilebilir.

Aktif yönetim şirketlerinin üç temel işlevi bulunmaktadır:

Ödeme gücünü içinde olup varlığını sürdüremeyecek durumda olan mali kurumların aktiflerini yönetmek ve tasfiye etmek: Örneğin Amerikan Federal Mevduat Sigortası Kurumu (FDIC) bu amaçla kurulmuştur. Bazı durumlarda ise iflas etmiş bir kurumun tasfiyesi özel olarak görevlendirilmiş bir tasfiye kurumu tarafından ya da kamunun fonladığı bir AYŞ tarafından gerçekleştirilmektedir (Örneğin, Amerika Aktif Tasfiyesi Tröst Şirketi.(RTC)).

Sorunlu ama varlığını sürdürebilir mali kurumların yeniden yapılandırılmasını kolaylaştırmak: Takipteki kredilerin kolay yönetilmeleri amacıyla banka bünyesinde ayrı bir birim oluşturulabilir veya bu krediler banka dışında bağımsız bir kuruma aktarılabilir. Bu ayırımdan azami faydanın sağlanabilmesi için ise "kötü banka" operasyonel, mali ve hukuki olarak sorunlu bankadan ayrılmalıdır

Kamu sermayeli ve devletin müdahale ettiği bankaların özelleştirmesini kolaylaştırmak: Örneğin Fransa'da bir kamu bankası olan Credit Lyonnais'in özelleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla bankanın takipteki kredileri sonradan oluşturulan bir iştirakine devredilmiştir.

3.3.2.5. Güvenirlik ve Sağlamlığın Teşvik Edilmesinde Bilgilendirmenin Rolü

Teoride, sağlam ve iyi yönetilen bir banka, mali konumu, performansı, riski yönetme ve kontrol etme yeteneği hakkında kapsamlı, kesin, eksiksiz ve zamanında bilgi sunmasından dolayı avantajlı duruma geçmektedir. Bu

nitelikteki bankalar piyasadaki diğer bankalara göre daha etkin olarak sermaye piyasalarını kullanabilirler.

Piyasada karar alıcılar, elde ettikleri bilgileri ekonomik kararlarında kullanmak suretiyle kamuoyu bilgilendirmelerinden yararlanabilirler. Karar alıcılarının güvenilir ve doğru kamuoyu bilgilendirmeleriyle bilinçli kararlar almaları şu şekilde sağlanabilir

- Bankaların mali gücü ve performansı hakkında doğru bilgi elde etmelerini sağlayarak,
- Bankalar tarafından açıklanan bilginin kredibilitesini artırarak,
- Bir bankanın riske maruz kalma durumunu kontrol etme ve yönetme kabiliyetini göstererek; örneğin risk ölçme yöntemleri hakkında kalitatif ve kantitatif bilginin açıklanması yoluyla,
- Piyasa belirsizliğini azaltarak.

Piyasada karar alıcılar, bankaların işlerini etkin bir şekilde yönetmeleri için teşvikler sağlayarak piyasa disiplinin işleyişine katkıda bulunabilirler. Esasında piyasa disiplini, sağlam ve iyi yönetilen bankaların bilgi sahibi ve rasyonel davranan karar alıcılarla daha iyi koşullarda işlem yapması esasına dayanmaktadır.

Piyasada karar alıcılar, aynı zamanda fiyattan ziyade sözleşmenin vadelerini değiştirerek disiplini sağlamaktadır. Örneğin, riski artıracak faaliyetlerin hacmi daraltılırken, bazı bankalar için teminat zorunlulukları artırılabilir. Benzer şekilde, mevduat sahipleri güvenilir kabul edilmeyen bankalardaki kısmi ya da hiç sigorta edilmemiş mevduatlarını çekme talebinde bulunurlar. Bu bankalarla yeni iş bağlantılarının kurulması piyasanın tercih edeceği bir durum değildir.

Kamuoyu bilgilendirmeleri ile bankalarda sorun oluşması engellenmeye çalışılmaktadır. Bilgilendirmelerin sık yapılması piyasa disiplinin daha çabuk ve etkin çalışmasını sağlamakta, böylelikle bankalar ihtiyatlı ve etkin bir şekilde çalışmaları için teşvik edilmektedir. Banka yönetiminin şeffaflık derecesi, karar alıcıların alacakları tutumu belirlemektedir. Örneğin, yatırım kararları ve diğer ticari işlerle ilgili kararlar, banka yönetimini risk yönetimi

uygulamaları ve iç kontrolle ilgili gelişme sağlama konusunda teşvik etmektedir. Bu nedenle kamuoyu bilgilendirmesine dayanan piyasa disiplini, gözetim ve denetim otoritelerinin bankalara sağlam risk yönetim sistemi ve uygulamaları yönündeki tavsiyeleri ile bir bütün oluşturmaktadır.

3.3.2.6. Şeffaflık

- Şeffaflık, etkin piyasa disiplinin bir önkoşulu olduğu gibi, mali istikrarın sağlanmasında da çok önemlidir. Piyasada krizler bilgi akışı düzensiz olduğunda daha sık oluşmaktadır. Bilgilendirme sürdüğü müddetçe piyasa mekanizması disiplini daha erken ve etkin çalışabilir. Zamanında yapılan bilgilendirme piyasa krizlerinin şiddetini azaltmaktadır. Çünkü karar alıcılar düzenli yapılan bilgilendirmelerle mevcut durum hakkında bilgi sağlamaktadırlar.
- Bilgilendirme, piyasanın kriz anında hangi bankaların krize karşı dayanıklı olduğunu gösterdiği için krizlerinin sistematik etkilerini azaltmaktadır.
- Ayrıca, kamuoyunun bilgilendirilmesi, kurumsal yönetimi şeffaflaştırarak ve geniş bir hissedar grubunu yönetime dahil ederek, hissedarların banka yönetimi üzerindeki etkinliklerini artırabilir.
- Bunlara ilaveten, bilgilendirme bankaları ihtiyatlı davranmaya teşvik edici gözetim mekanizmalarını güçlendirmektedir.
- Bilgilendirme bankalar arasında risk ve getiri açısından karşılaştırma olanağı sunduğundan sermayenin daha etkin dağıtılmasını sağlayacaktır.

Gözetim ve denetim otoriteleri ve diğer politika belirleyiciler bilgilendirme standartlarını düzenlerken bir çok konuyu gözönünde bulundurmalıdır. Bu konuda iki ana hedef bulunmaktadır: Birincisi açıklanan bilgi şeffaflık sonucunu getirmelidir. İkincisi, piyasa iyi yönetilen bankaları ödüllendirmelidir.

3.4. Türk Bankacılık Sistemini Bekleyen Tehlikeler

3.4.1. Bireysel Kredi Kartları

- Bireysel kredi kartlarının , halk tarafından da kabul görmüş bir düzenleme ile kontrol altına alınamaması , kredi kartı sahiplerinin bankalara, bankaların da kart sahiplerine güvenini önemli ölçüde sarsmaktadır. Kredi kartı nedeniyle geçmişte bir banka ile sıkıntı yaşayan kart sahibi , sözkonusu banka ile tüm bankacılık işlemlerinde güven problemi yaşayabilmektedir. Bu da sistemde olası bir büyük probleme zemin oluşturmaktadır.
 - Kredi kartı faiz marjlarının , serbest ticaret düşüncesi içerisinde kontrolsüz bırakılması , geçmişten gelen borç yükü nedeniyle farklı bir karta geçiş yapamayan bireysel müşteriye faiz oranını kabullenme mecburiyeti doğurmaktadır .
 - TRLibor , TCMB borç verme faizi ya da ilk on bankanın otomobil kredisi faiz oranının belirli bir kar marjı eklenmesi vb. metodlar ile faiz hadleri kontrol altına alınmalıdır.
 - Sorunlu kredi kartları kavramı her banka tarafından farklı kriterler ile değerlendirilmektedir. Bu da sistem içerisinde varolan , fakat ötelenerek büyüyen sorunlar yaratmaktadır. Minimum borç ödeme oranlarının % 7,5 lere kadar inmiş olması , kart kullanıcılarının sadece faiz ödeyip anapara ödemedenden sistemde sorunsuz kredi kartı sahibi olarak kayıt altına alınmalarına yol açmaktadır.
 - Kredi kartı ödeme performansına göre , kart müşterileri A,B,C,D ve E olmak üzere 5 gruba ayrılmalıdır. Tüm borcunu son ödeme günü kapatan müşteri A grubunda yer alırken , sadece faiz ödeyebilen müşteri D grubunda yer almalı , tamamen ödenmeyen kredi kartları E grubunda yer almalıdır. Bankalar , bilançolarını oluştururken bu kriterlere göre karşılık ayrılmalıdır.

- Kredi kartı sözleşmeleri üzerinde bir uzlaşma sağlanarak tüm bankalar için değişmeyen , standart bir format oluşturulmalıdır.
- Problemlili kredi kartları ile ilgili süreç ve olası masraf ve faizler bir kurala bağlanarak kontrol altına alınmalıdır.
- TC Kimlik Numarası herkes için tek kayıt ve takip numarası kabul edilmeli , tüm kredi kartları kişilerin TC Kimlik Numaraları ile eşleştirilmelidir. Böylece kartlara limit tahsisi ve sorunlu hale gelebilecek kredi kartlarının erken teşhisi ile banka-müşteri arasında uzlaşma ile çözüm bulunabilecektir.

Kredi kartlarında yaşanan problemin resmi verilerde yer alan rakamlardan çok daha büyük boyutlarda olması ve süreçlerin yeterince kontrol altında bulunmaması halkın bankalara karşı güvensizlik duymasına yol açmaktadır. Aynı şekilde ihtilaflı bir kredi kartı borcunu ödemeyen kredi kartı sahibi de bankalar neznindeki güvenini sarsmaktadır.

3.4.2. Konut Kredilerindeki Kontrolsüz Büyüme

Yakın gelecekte Türk Bankacılık Sistemini bekleyen en büyük tehlikelerden biri ise piyasalara duyulan aşırı güven nedeniyle konut kredilerinde gözlemlenen kontrolsüz büyümedir. Bankalararası rekabetin de artması sektörde toplanabilen mevduat ile tamamen uyumsuz kredi vadelerinin ve faizlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hatta rekabetin getirdiği hızlı hareket etme mecburiyeti bankaların kredi konusu gayrimenkullerin ekspertizini dahi yapmadan ya da inşa halindeki konutları kredilendirmeleri sonucunu doğurmaktadır.

Sözkonusu riskin benzeri 1989 yılı sonunda İsveç'te bir kriz olarak ortaya çıkmıştır.

İsveç'te , 1989 yılı Kasım ayı itibariyle , fiyat artışları nedeniyle konut amaçlılar dışındaki gayrimenkul yatırımları yaklaşık iki katına çıkmış, 1988-90

ortalaması 1983-85 ortalamasının yüzde 85 üzerinde gerçekleşmiştir. 1989 sonbaharında mevcut kira düzeylerinde kiracı bulmanın zorlaşmaya başlaması ile beraber krizin ilk sinyali gelmiştir. Borsa hızla hareket etmiş, inşaat ve gayrimenkul endeksi 1990 yılsonuna gelindiğinde Ağustos 1989'daki tepe noktasına kıyasla yüzde 52 gerilemiştir.

Bu gelişmelerin banka kredileri için takibe düşme potansiyeli ortaya koyduğu ortamda faiz oranları da hızla yükselmektedir. 1991 yılına gelindiğinde vergi sonrası reel faiz oranı 1989'a göre yüzde -1'den yüzde 5'e yükselmiştir. Eylül 1990'da şirket yatırım sertifikaları çıkaran bir finans firması olan Nyckeln'in vadesi gelmiş sertifikalarını ödeyemez hale gelmesi bu piyasanın tamamına yayılan bir kriz başlatmıştır. Kendini kurtarabilen finans şirketleri banka kredilerine başvurmak zorunda kalmış, bir kaç ay içinde başka finans şirketleri de iflas etmiştir.

Kriz sonrasında bankacılık sisteminde birleşme ve devralmalar artmış, bankacılığın yanısıra sigorta, ipotek ve fon yönetimi gibi diğer finansal alanlarda da faaliyet gösteren büyük, uluslararası finans grupları ülkede etkin olarak çalışmaya başlamıştır. İsveç'ten ortakları da olan bu gruplar yurtdışında özellikle Kuzey ve Baltık ülkelerinde ve tek pazar avantajı ile Avrupa Birliği içinde faaliyet göstermiş, ancak piyasaların genişlemesi ve piyasalarda daha fazla aktörün yer alması daha yoğun rekabeti de beraberinde getirmiştir. Rekabet sadece gruplar bazında değil, piyasalar ve ürünler bazında da ortaya çıkmış, banka aracılığına başvurmaksızın diğer finansal enstrümanlara giden tasarruf miktarı önemli derecede artmıştır.

İsveç bankacılık sistemi yaşanan krizin ardından, 1990'ların sonlarında daha güçlü bir yapıya kavuşmuştur. Kriz sırasında alınan önlemlerle bankalara hücum ve bankaların batması önlenmiş, kriz sonrası dönemde gerçekleşen birleşme ve satınalmalar sonucu daha büyük bilançolara ve daha sağlam özkaynak yapısına sahip bankaların sayısı artmıştır. Risk yönetimi sonucunda kredi portföylerinin yapısı değişmiş, riski daha fazla dağıtan, daha sağlam bir yapı ortaya çıkmıştır. Bankaların gelir yapıları da değişmiş, komisyon gelirleri daha önemli bir paya sahip hale gelmiştir. Kredi kullananlar daha temkinli, kredilerdeki artış 1980'lerin sonuna kıyasla daha

mütevazi hale gelmiştir. Hem şirketler hem de hanehalkı kesimi daha az borçlanmaya, geri dönmeyen kredilerin toplam krediler içindeki payı azalmaya başlamıştır.

3.4.3. Türk Bankacılık Sistemine Yabancı Bankaların Girişi

BANKACILIK SİSTEMİNE GETİRECEKLERİ	BANKACILIK SİSTEMİNDEN GÖTÜRECEKLERİ
➤ Bankacılık sektöründe rekabeti arttırarak yerel bankaların etkinliğini arttırabilmeleri	➤ Ortaya koyacakları rekabet nedeniyle kısa dönemde birçok yerel bankayı sıkıntıya sokabilecek olmaları
➤ Yeni teknoloji ve bankacılık ürünlerinin kullanımını arttırabilmeleri	➤ Daha çok büyük ve yabancı şirketlerle çalışmaları nedeniyle küçük yerel firmaların , kredi elde etmekte zorlanabilmeleri
➤ Getirecekleri yeni uygulamalar ile yurtiçi finansal piyasaların modernleşmesini sağlama imkanları	➤ Kendi ülkelerindeki sıkıntı nedeniyle yerel ekonomide de gereksiz bir sıkıntı yaratma ihtimalleri
➤ Düzenleme , Denetim , Kanuni yaptırım gibi kurumsal altyapı eksikliklerinin giderilmesine hızlandırıcı etkileri	➤ Yerel ekonominin sıkıntılı dönemlerinde olumsuz kararları çok hızlı alırken , düzelleme dönemlerinde yavaş hareket etmeyi tercih etmeleri
➤ Ülkenin dış sermaye piyasalarına açılmasına yardımcı rolleri	➤ Yasal düzenleme yapılmadığı takdirde sadece tüketimi teşvik eden tüketici kredisi , kredi kartları gibi ürünlerde yoğunlaşmaları

Tablo 16 : Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sistemine Getirecekleri ve Götürecekleri

Yabancı Bankalardan Beklenenler

- Yatırımları ve büyümeyi uzun vadeli ve düşük maliyetle finanse ederek teşvik etmeleri
- Uluslararası ticareti kolaylaştırmaları ve geliştirmeleri
- Yabancı doğrudan yatırımların artması için yardımcı olmaları
- Tasarrufu teşvik etmeleri

Yabancı Bankaların Yeni Bir Ülkeye Girerken Beklentileri

- Finansal işlemlerin globalleşmesi ve artan arbitraj imkanları
- Yabancı sermayenin ulusal piyasalara girişini önleyen engellerin kaldırılması
- Yaşanan bankacılık krizlerinin gelişmekte olan piyasalara girişte maliyetlerin düşmesine neden olması.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türk Bankacılık Sektörü nde Güven Krizi nin incelendiği bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- ❑ Türk Bankacılık sektöründe yaşanan tüm krizlerin temelinde “Güven” kavramı yatmaktadır; fakat bugüne kadar alınan önlemlerin hiçbirinde bankaların güven kuruluşu oldukları kavramı üzerinde yeteri kadar durulmamıştır.
- ❑ Krizlerden çıkılması için alınan önlemlerin “güven” esasına dayandırılmaması nedeniyle kısa süre içerisinde yeni krizlere davetiye çıkarılmış sorunlar kronikleşmiştir.
- ❑ Mevcut düzenleme ve denetleme yapısının yetersizliği , BDDK nın kuruluşundan sonra dahi yaşanan krizler ile ortaya konmuştur. BDDK yerine sağlam temeller üzerine kurulu yeni bir düzenleme ve denetleme kuruluşu yapılandırılmalıdır.
- ❑ Yeni düzenleme ve denetleme kuruluşunun kontrol alanında , bankalar , özel finans kuruluşları , yabancı bankalar , mortgage kuruluşları , bireysel emeklilik fonları ve şirketleri , leasing ve faktoring şirketleri de yer almalıdır.
- ❑ Tüm finans sektöründe güven odaklı yeniden yapılanmayı koordine edecek , tüm yapısal ve finansal önlemlerin tek merkezden kontrolünü sağlayacak bir “Çatı Kurum” oluşturulmalıdır.

ÇATI KURUM					
HAZİNE	Yeni Düzenleme ve Denetleme Kuruluşu	TCMB	TBB	Ulusal Rating Kuruluşu	Bağımsız Halk Temsilcileri Kurulu
SPK	* Bankalar * ÖFK lar * Yabancı Bankalar				* Esnaf/Kobi Temsilcileri * Tüketici Temsilcileri * Üniversite Temsilcileri
IMKB	* Mortgage Kuruluşları * Bireysel Emeklilik Şirketleri * Leasing ve Faktoring Şirketleri				* Hukukçular

Tablo 17 : Önerilen Çatı Kurum ve Bağlı Kuruluşları

Kurulacak olan Çatı Kurum'un temel özellikleri şunlar olmalıdır :

- ❖ Kurumun ana hedefi sisteme kalıcı güven getirmek olmalıdır.
- ❖ Kurum esnek olmalı , gelişmelerin paralelinde kendini sürekli yenileyebilmelidir. Böylece kurulacak kurumunun bir daha değiştirilmesine ihtiyacı olmayacak , kalıcı çözüm sağlanabilecektir.
- ❖ Kurumun, Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda hareket eden bir devlet kurumu olması gerekmektedir, fakat siyasi etkilerden uzak olması sağlanmalıdır.
- ❖ Kurum hesap verebilir ve şeffaf olmalıdır.
- ❖ Çatı Kurum altında Hazine , SPK , IMKB , Yeni Düzenleme ve Denetleme Kuruluşu , TCMB , TBB , yeni kurulacak olan Ulusal Rating Kuruluşu ve Bağımsız Halk Temsilcileri Kurulu yer almalıdır.

Kurulacak olan Çatı Kurum un alması gereken önlemler aşağıdaki gibi sıralanabilir :

Yapısal Önlemler ;

- Banka kuruluşu , bankaların güçlü sermaye yapılarına sahip olmaları , yöneticilerin hukuki sorumluluğunun genişletilmesi ve ağırlaştırılması , yöneticilerin mal beyanında bulunarak ve yemin ederek göreve başlamaları kanunla düzenlenerek kontrol altında tutulmalıdır.
- Bankalarda kullanılan tüm bankacılık sözleşmeleri bankadan bankaya değişiklik arz etmemeli , sözleşmeler tek tip haline getirilmelidir. Hukuki metin TBB, Yeni Denetleme Kuruluşu ve Bağımsız Halk Temsilcileri Kurulu gözetiminde oluşturulurken , banka müşterilerinin hakları da güvence altına alınmalıdır.
- Kredi kartları , tüketici kredileri , ticari krediler , internet ve telefon bankacılığı , otomatik para çekme makinaları kullanımı vb. tüm bankacılık işlemlerinde karşılaşılmaması muhtemel tüm sorunlar kanunla düzenlenecek , net çözümlere sahip olmalıdır. Sorunlar ile ilgili Bağımsız Halk Temsilcileri Kurulu görüş ve yönlendirmelerde bulunmalıdır.
- Bankaların yanıltıcı reklam yapmaları ya da haksız rekabete yol açacak uygulamalarda bulunmaları önlenmelidir.
- Tasfiye : Problemlili şekilde hayatını sürdüren özel bankalar, mevduat sahiplerine zarar vermeden tasfiye edilmelidir.
- Birleşme ve İhtisaslaşmanın Özendirilmesi : Yoğun rekabet nedeniyle bankacılık sisteminde tek başına hayatını devam ettiremeyen bankaların birleşmeleri ya da ihtisaslaşmaları teşvik edilmelidir.
- Kamu Bankaları : Kamu bankalarının kısmi halka arz ile şeffaf ve etkin çalışmasının sağlanarak sistemde kamu bankası olarak devamı sağlanmalıdır. Rekabet edemeyecek kadar küçük ölçekte kalanlar birleştirilmelidir.
- Bilgilendirme : Tüm bankaların mali performansları hakkında yeterli düzeyde kamu bilgilendirmesi yapmaları ve bilgilendirme verilerinin düzenleme kuruluşu tarafından halkın anlayabileceği şekilde açıklanması sağlanmalıdır.

- Şeffaflık : Bankalarda kurumsal yönetimin şeffaflaştırılması ve bankalar arasındaki farkın , kamu tarafından rahatlıkla görülebilmesi sağlanmalıdır. Bu kapsamda Ulusal Rating Kuruluşu, bankaları 1-5 arasında derecelendirerek bankaların mali performansları hakkında somut karşılaştırma imkanı sunmalıdır.
- Yabancı Bankalar : Yabancı bankaların Türk Bankacılık Sistemine getirecekleri ve götürecekleri detaylı olarak , hızlı bir şekilde analiz edilmeli ve hem finansal sisteme hem de Türk ekonomisine fayda sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Yeni düzenleme ve denetleme kuruluşunun en önemli departmanlarından biri “yabancı bankalar” olmalıdır.
- Konut kredilerinde yaşanan kontrolsüz büyüme nedeniyle oluşabilecek riskler öngörülmeli ve zamanında önlem alınması sağlanmalıdır. Sisteme girmesi muhtemel olan mortgage kuruluşları da bu kapsamda yeni düzenleme ve denetleme kuruluşu tarafından kontrol altında tutulmalıdır.
- ÖFK lar , Bireysel Emeklilik Şirketleri , Leasing ve Faktoring Şirketleri de yeni kurulacak olan denetleme kuruluşu tarafından denetlenmelidir.
- Mevcut sistemde geçici amaçla kurulan ama kalıcı olan TMSF kapatılmalı , mevduat sigortasına ilişkin primler Merkez Bankası’nda toplanmalıdır.

Finansal Önlemler

- Mevduata tam garanti verilerek sistemde yaratılan ahlaki risk , mevduat garantisinin küçük mevduat sahibini koruma altına alacak şekilde daraltılması ile ortadan kaldırılmalıdır. Değişken olmayan sabit kriterler getirilmelidir.
- Merkez Bankası sistemde nihai borç veren kurum olarak likidite sıkışıklığındaki bankaların başvuracakları yer olmaya devam etmelidir.
- Bankaların kendi risklerini izlemek üzere iç denetim sistemleri kurmaları sağlanmalıdır.

- Tüm bankaların yerinde ve uzaktan denetiminin periyodik olarak yapılabilmesi sağlanmalıdır.
- Türk Bankalarının da uluslar arası standartlara ulaşabilmesi amacıyla sermaye yapısının güçlendirilmesi teşvik edilmelidir.

Kurulacak olan bu yeni modelle , sisteme bakış açısının değişmesi sağlanacak , sistemin ana sorunu olan “güven” sorununun ortadan kaldırılabilmesi doğru temellerin atılabilmesi sağlanacaktır.

Bankacılık sistemindeki sorunların ana temelini araştırdığı bu araştırma sonrası ortaya koyulan model bundan sonra yapılacak çalışmalar için başlangıç noktası olmalı ve model kurumları ve işleyişi detaylandırılmadır.

KAYNAKÇA

- AKGÜÇ, Öztin. Yüz Soruda Türkiye’de Bankacılık, İstanbul ,1989,17-62
- ALPARSLAN, Murat. "Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Bankacılığın Kurumsal Yapısı", Bankacılar, TBB Yayını, Sayı:13, s. 47-63.
- ARTUN, Tuncay.İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık,İstanbul 1983 , 365 – 402
- ATAMAN, Pelin."Seçilmiş Ülkelerde Borç Yeniden Yapılandırması Uygulamaları" , Bankacılar Dergisi 2001 , 30 –36
- ATASAGUN , Yusuf Saim. Bankalar Birliği Hakkında Düşünceler , Ankara , 1956 ,12.
- BATTAL ,Ahmet . Güven Kuruluşu Nitelendirmesi Işığında Bankaların Hukuki Sorumluluğu , Ankara , 2001 , 9-26.
- BERK , Niyazi . Avrupa Topluluğuna Tam Üyelik Açısından Türk Bankacılık Sistemine Uyum Gereksinimleri , İstanbul ,1998 ,23-32.
- BORATAV , Korkut .“2000-2001 Krizinde Sermaye Hareketleri“, İktisat,İşletme ve Finans Dergisi , 186, 2001, 7-47.
- BURÇAK,Tülay ve Pelin Ataman ERDÖNMEZ.” İsveç Bankacılık Krizi ve Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması” T.Bankalar Birliği, Şubat 2001
- DELİKANLI,İhsan U ve ÇELİK Selim G.” Doğu Asya Ülkeleri ve Japonya’da Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması” Active Dergisi. 1999
- DEMİRGÜÇ, Kunt A. and DETRAGIACHE Ervin . “Inside the crisis: an emprical analysis of banking systems in distress”, IMF Working Paper 2000/156. 2000
- DZİOBEK C, Pazarbaşıoğlu C "Lessons From Systemic Bank Restructuring” IMF Working Paper, 1998
- DZİOBEK, C. "Market-Based Policy Instruments for Systemic Bank Restructuring", IMF Working Paper, 1998

EĞİLMEZ , Mahfi . KUMCU , Ercan. Krizleri Basıl Çıkardık , İstanbul , 2001, 8-21.

EREM , Faruk . ALTIOK , Akın. Bankalar Kanunu Şerhi , Ankara , 1989 ,180.

EREN,Kamil. "Belçika,Fransa, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda,Finlandiya, İsveç, İngiliz Bankacılık Sistemleri", Beta Basım ve Yayımlar A.Ş. 1996

KAR, Muhsin."Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler" , DTM Dergisi , Ekim 2002 , 3-5.

KARACAN , Ali İhsan. Bankacılık ve Kriz , İstanbul, 1997 ,15-48 .

KESKİN ,Ekrem." Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler" , Bankacılar Dergisi , 33 ,1999,13.

KAZGAN ,Gülten. " Küreselleşmiş Dünyada Küreselleşen Türkiye'nin Krizleri", *İktisat Dergisi*, Şubat- Mart 2001, 23-27

MARTİNEX J, "Management and Resolution of Banking Crises: Lessons from the Republic of Korea and Mexico", The World Bank , 1998

NYBERG, Peter "Authorities Roles and Organizational Issues in Systemic Bank Restructuring", IMF Working Paper, WP/97/92 , 1997.

PARASIZ , M. İlker .Para, Banka ve Finansal Piyasalar , Bursa , 1994 , 17-30 .

PEKKAYA, Semra," Türk Mali Sistemi İçinde Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Finansal Yapısının Analizi" TKB Dergisi 2001 , 41-43

REİSOĞLU, Seza. Bankalar Kanunu Şerhi , Ankara , 1998 , 581-602 .

SİVASLIGİL , Hülya Ataman ." Krizlere Farklı Yaklaşımlar" , TBB Dergisi , Eylül 2000 , 26-35.

TBB, Bankacılık ve Araştırma Grubu "Türkiye Ekonomisi ve Mali Sektör", Bankacılar Dergisi,1996 Sayı 16, s. 3-37.

TBB." 40. Yılında TBB ve Türk Bankacılık Sistemi 1958-1997" İstanbul , 1998 , 11 – 17

TCMB."Yıllık Rapor 2001",Ankara ,2001, 26-40.

TEZEL,Yahya S . Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950) , Ankara , 1986 , 3 - 21.

TORRE, A. "Resolving Bank Failures in Argentina: Recent Developments and Issues"World Bank Policy Research Working Paper ,1999 .

ZARAKOLU, Avni . Cumhuriyet'in 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık , Ankara,1973, s 61.

ÖZET

Bu çalışmada amaç , Dünyada ve Türkiye’de bankacılık sektörlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi , sektörlerin krize girme sebeplerinin belirlenmesi ve tüm krizlerin hem oluşumunda hem krizlerden çıkış evrelerinde “güven “ olgusunun öneminin net olarak ortaya koyulması ve elde edilecek veriler ile Türk Bankacılık Sektörü nü bekleyen olası krizlere karşı güven odaklı çözüm önerileri oluşturabilmektir.

Bu amaçla , birinci bölümde bankacılık ve güven kavramları tanımlanmış , bu iki olgunun etkileşimi incelenmiştir. Ayrıca Dünyada ve Türkiye de bankacılık sistemleri , sistemlerin işleyişi , büyüklükleri, denetim mekanizmaları ve hassas noktaları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde , güven krizi ve bankacılık krizi kavramları teorik ve uygulamalı olarak karşılaştırılmış , özellikle Dünya da ve Türkiye de yaşanan kriz tecrübelerinden faydalanılmıştır.

Üçüncü bölümde , bankacılık krizlerinin ana aktörü olan güven olgusu çerçevesinde , Türk Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırma çalışmaları özetlenmiş , kriz dönemlerinde ve krizlerden çıkışlarda güven-kriz etkileşiminin göstergesi olabilecek verilerin incelenmesi ile Türk Bankacılık Sistemi’ni bekleyen olası krizlere karşı çözüm önerileri ortaya konmuştur.

ABSTRACT

The aim of this worksheet is, inspection of the banking sector through Turkey and through the world comparatively , reasons of the crisis in the sector , relationship between trust crisis and banking crisis and finding the methodology for solving crisis in Turkish banking sector.

In the first section , two subjects , banking and trust is defined and the relation between those is studied. Moreover , the banking system all over the world and Turkey are observed by searching the dynamics of the system , volume of the banks , methods for controlling and inspecting banks and specifiv important issues in the system.

In second part , Trust Crisis and Banking Crisis are compared in all issues using the experiences observed in the banking crisis of Turkey and other countries of the world.

In the third part , reconstruction process of the Turkish Banking System aiming achievement of bringing permanent trust to the system is reported. Concludingly, offers for trustable system are made.